

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anja Soršak

**Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine
na primeru metliškega obredja**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anja Soršak

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

**Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine na
primeru metliškega obredja**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Umetnikova naloga je ustvariti sončen dan, kadar ga ni.

Romain Rolland

Hvala vsem, ki ste bili te vrste umetniki.

Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine na primeru metliškega obredja

Oktobra 2003 je bila v Unescu po več kot treh desetletjih pogajanj, lobiranj, razprav in študij sprejeta Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki se jo pogosto primerja z izredno uspešno in popularno Unescovo Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972. Poleg snovne kulturne in naravne dediščine smo tako s sprejetjem konvencije leta 2003 z mednarodnim zavezujočim dokumentom zaščitili še nesnovno kulturno dediščino. Različic, zakaj je bila ta konvencija sploh potrebna in sprejeta, je več. Po petih letih od njene uveljavitve pa lahko zatrdimo, da je povzročila velike premike pri varovanju nesnovne kulturne dediščine tako na mednarodni kot tudi na nacionalni ravni; vsaj v tistih državah pogodbenicah, ki na področju varovanja te dediščine niso imele veliko formalnih izkušenj. Slovenija je država pogodbenica konvencije postala konec leta 2008. Istega leta je bil v Sloveniji sprejet tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine, ki vsebuje nekatera določila za izpolnjevanje Unescove konvencije, hkrati pa predvsem zaradi drugačnega poimenovanja nesnovne kulturne dediščine povzroča tudi določene dileme. Vsaj nekatere od njih poskušajo razreševati v sklopu nalog Koordinatorja za varstvo žive dediščine. V skladu z določili Unescove konvencije in Zakona o varstvu kulturne dediščine smo v Sloveniji vzpostavili Register žive kulturne dediščine, ki pa se tri leta od ratifikacije konvencije še vedno ponaša le z eno vpisano enoto. Kot primer možnega vpisa v register in model sodelovanja skupnosti in stroke avtorica v delu navaja metliško obredje, del plesne dediščine, ki izpolnjuje potrebne kriterije za vpis. Po pregledu in analizi sprejemanja Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine ter njene vsebine v prvem delu avtorica v drugem delu poskuša poiskati vzroke za omenjeno stanje v Sloveniji in poda nekatere predloge za spremembe.

Ključne besede: nesnovna kulturna dediščina, Unesco, metliško obredje

UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – the case of Metlika dance rituals

After more than 30 years of negotiating and lobbying, debates and studies the UNESCO adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (hereinafter: the Convention) in October 2003. The Convention is often compared with the very successful and well-known UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage from 1972. In addition to the internationally protected tangible cultural and natural heritage, the adoption of the Convention led to the protection of another heritage by an international binding instrument, namely the intangible cultural heritage. There are various opinions whether the Convention is really needed and why it was adopted. However, five years after its entry into force, it is possible to claim its success in safeguarding of the intangible cultural heritage on the international level as well as on national levels; at least in those state parties to the Convention with almost no previous formal experience in safeguarding of this heritage. Slovenia became the state party to the Convention in the end of 2008. During the same year the national Law concerning the protection of cultural heritage in Slovenia (hereinafter: the Law) was adopted. It contains some provisions for the implementation of the Convention but it also causes disagreements, especially due to different terms used for the same content, i. e. 'intangible cultural heritage'. Some disagreements are being solved by the national Coordinator for the protection of the living heritage. In accordance with the provisions of the Convention and the Law a Register of living cultural heritage has been established. However, three years after Slovenia ratified the Convention there is only one register entry. As an example of another possible register entry and an example of cooperation between the community and experts, the author presents Metlika dance rituals. She describes a part of the Slovenian dancing heritage that fulfils the requested criteria for the entry. In the first part, the author examines and analyses the documents and expert meetings that led to the Convention as well as the contents of the Convention. Later on the author tries to enumerate and explain the reasons for the above-mentioned situation in Slovenia and gives some suggestions to change it.

Key words: intangible cultural heritage, UNESCO, Metlika dance rituals

KAZALO

SEZNAM KRATIC	7
SEZNAM TABEL	8
SEZNAM SLIK	8
UVOD	9
1 RAZVOJ VAROVANJA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V SKLOPU UNESCA	13
1.1 Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972).....	13
1.2 Deklaracija o kulturnih politikah, Mexico City, Mehika (1982)	15
1.3 Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore (1989).....	17
1.4 Sistem živih zakladov človeštva (1993)	20
1.5 Proglasitev mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva (1998).....	22
1.6 Izbrana srečanja strokovnjakov in 31. Generalna konferenca Unesca (2001–2002)	30
1.6.1 Mednarodna okrogla miza v Torinu, Italija (marec 2001)	30
1.6.2 Sestanek žirije za mojstrovine v Elcheju, Španija (september 2001).....	32
1.6.3 31. Generalna konferenca Unesca v Parizu, Francija (oktober 2001)	34
1.6.4 Srečanje strokovnjakov v Rio de Janeiru, Brazilija (januar 2002)	36
1.6.5 Tretja okrogla miza ministrov za kulturo v Istanbulu, Turčija (september 2002)	38
1.6.6 Medvladno srečanje strokovnjakov o predhodnem osnutku Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Parizu, Francija (september 2002) ...	39
2 KONVENCIJA O VAROVANJU NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE.....	41
2.1 Nameni konvencije in nivoji njenega delovanja.....	42
2.2 Opredelitve pojmov v konvenciji.....	44
2.2.1 Nesnovna kulturna dediščina, skupnosti, skupine in posamezniki.....	44
2.2.2 Varovanje	49
2.2.3 Države pogodbenice	50
2.3 Domene nesnovne kulturne dediščine	51
2.3.1 Ustna izročila in izrazi, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine	53
2.3.2 Uprizoritvene umetnosti	54
2.3.3 Družbene prakse, rituali in praznovanja	55
2.3.4 Znanje in prakse o naravi in svetu	57
2.3.5 Tradicionalne obrtne veščine.....	58
2.4 Organi konvencije	59
2.4.1 Generalna skupščina držav pogodbenic	60
2.4.2 Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine.....	62
2.5 Varovanje nesnovne kulturne dediščine na nacionalni ravni	69

2.6	Varovanje nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni.....	77
2.6.1	Mednarodno sodelovanje in pomoč.....	77
2.6.2	Sklad za varovanje nesnovne kulturne dediščine in drugi viri financiranja	79
2.6.3	Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva	82
2.6.4	Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati	89
2.6.5	Register najboljših praks varovanja.....	92
2.7	Aktivnosti Unesca za promocijo varovanja nesnovne kulturne dediščine	94
3	PRIMERJAVA KONVENCIJ IZ LETA 1972 IN LETA 2003 OZIROMA ALI JE BILA ŠE ENA KONVENCIJA RES POTREBNA.....	99
4	ANALIZA VAROVANJA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI	110
4.1	Zakonske podlage.....	110
4.1.1	Ratifikacija Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji in Zakon o varstvu kulturne dediščine.....	110
4.1.2	Nacionalni program za kulturo	111
4.2	Koordinatorja varstva žive dediščine v Sloveniji.....	115
4.2.1	Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU....	115
4.2.2	Slovenski etnografski muzej.....	116
4.3	Živa ali nesnovna kulturna dediščina?	118
4.4	Register žive kulturne dediščine	121
4.5	Metliško obredje kot primer nesnovne kulturne dediščine.....	128
4.5.1	Plesna dediščina in folklorne skupine na Slovenskem	128
4.5.2	Zgodovina metliškega obredja in njegova današnja oblika.....	130
4.5.3	Priprava predloga za vpis metliškega obredja v Register žive kulturne dediščine	134
	SKLEP.....	137
	LITERATURA	141

SEZNAM KRATIC

CRESPIAL	Centro Regional para la Salvaguardia del Patrimonio Cultural Inmaterial de América Latina (Regionalni center za varovanje nesnovne kulturne dediščine Latinske Amerike)
ReNPK0811	Resolucija Nacionalnega programa za kulturo 2008–2011
RS	Republika Slovenija
SEM	Slovenski etnografski muzej
UNESCO/Unesco	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
ZRC SAZU	Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
ZVKD	Zakon o varstvu kulturne dediščine

SEZNAM TABEL

Tabela 2.1: Volilne skupine Unesca.....	63
Tabela 2.2: Prva sestava Medvladnega odbora z 18 državami članicami.....	64
Tabela 2.3: Prva sestava Medvladnega odbora s 24 državami članicami in njihovi mandati..	65

SEZNAM SLIK

Slika 2.1: Logotip Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine	98
--	----

UVOD

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine je bila sprejeta na 32. Generalni konferenci Unesca (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo) v Parizu brez glasu proti oktobra 2003. Kljub tej soglasni podpori konvenciji je Unesco do njenega sprejetja prepotoval precej dolgo in trnovo pot. Mednarodna konvencija je bila rezultat več kot trideset let trajajočih opazovanj, raziskav, analiz in pogajanj, ki so pripeljala do mednarodnega instrumenta, oblikovanega z namenom varovanja nesnovne kulturne dediščine. Ključ do njenega razumevanja predstavlja Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972, ki predstavlja enega največjih Unescovih uspehov, organizacija pa je po svetu najbolj poznana ravno po njenem osrednjem delu – Seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine. Konvencija iz leta 1972 je imela velik vpliv na razvoj nacionalnih in mednarodnih politik ter praks kulturne dediščine, kljub vsemu pa se kritikam ni izognila. Mnogi so ji očitali zahodno oz. celo zahodnoevropsko razumevanje dediščine, evropocentričnost seznamov ter izključevanje kultur mnogih držav, predvsem tistih na južni polobli. Unesco se je zato na zahteve in želje po varovanju nesnovne kulturne dediščine odzval z različnimi bolj ali manj uspešnimi rešitvami.

V 90. letih prejšnjega stoletja se je v Unescu in po svetu vse bolj pojavljalo zavedanje, da so z globalizacijo številne oblike kulturne dediščine v nevarnosti, da izginejo. Grozijo jim kulturna standardizacija, oboroženi konflikti, množični turizem, industrializacija, krčenje ruralnih območij, migracije in uničevanje okolja. Da bi zagotovile dolgotrajno in skupno zaščito izginjajoče nesnovne kulturne dediščine, so države članice Unesca zahtevale nov zavezujoč mednarodni instrument. Zahtevno nalogo varovanja kompleksne nesnovne kulturne dediščine naj bi mednarodna skupnost in posamezne države pogodbenice izpolnile z uresničevanjem določil Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Hitro spreminjajoč svet in pripravljenost na njegove posledice je le ena od različic, zakaj je bila konvencija sprejeta. Se je pa z njenim sprejetjem delo za mednarodno skupnost in za posamezne države pogodbenice pravzaprav šele začelo. Seveda ima konvencija poleg pozitivnih strani tudi svoje pomanjkljivosti, zato so se kmalu začeli pojavljati različni dvomi, vprašanja in kritike. Tako bo v prvem, mednarodnem, delu ključno vodilo predstavljalo prvo od dveh raziskovalnih vprašanj, ki se glasi: *Ali je bila posebna konvencija za varovanje nesnovne kulturne dediščine zares potrebna in kaj nam prinaša?*

Odgovor na omenjeno raziskovalno vprašanje poskušam poiskati v prvih treh poglavjih. Razvoj varovanja nesnovne kulturne dediščine v sklopu Unesca je predstavljen v prvem poglavju, v katerem so opisani dokumenti in programi, ki so v letih od 1972 do 1998 postavljali temelje za razumevanje nesnovne kulturne dediščine in oblikovali možnosti njenega varovanja. Obdobje so zaznamovale metodološke spremembe, konceptualni razvoj in bolj odločen pristop za varovanje do takrat v Unescu bolj ali manj zapostavljene nesnovne kulturne dediščine. Prvo poglavje se zaključi z vpogledi v izbrana srečanja strokovnjakov, katerih rezultat je bila Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine. V drugem poglavju sledi analiza same konvencije, kjer je s pregledom njenih namenov, opisom domen nesnovne kulturne dediščine, preučevanjem organov, ki jih konvencija vzpostavlja, ter predstavitvijo načinov varovanja te vrste dediščine na nacionalni in mednarodni ravni, že mogoče najti odgovor na vprašanje, kaj nam konvencija prinaša. Posebna pozornost je namenjena osrednjemu delu konvencije – dvema seznamoma nesnovne kulturne dediščine. Unesco za promocijo varovanja poleg konvencije izvaja še vrsto drugih aktivnosti, njihovi nameni in učinki pa so predstavljeni na koncu drugega poglavja. V tretjem poglavju sledi vmesni zaključek, kjer s krajšo primerjalno analizo konvencije iz leta 1972 in konvencije iz leta 2003 odgovorim na prvo raziskovalno vprašanje, torej ugotovim, ali je bila nova konvencija res potrebna, kaj nam prinaša ter ali so z njo odgovorili na grožnje nesnovni kulturni dediščini, zaradi katerih naj bi bil sprejem nove konvencije tudi uradno potreben.

Drugi del oz. četrto poglavje z več podpoglavji je namenjeno analizi varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, s pomočjo katere poskušam poiskati odgovor na drugo raziskovalno vprašanje, ki se glasi: *Kako Slovenija izpolnjuje Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine, kakšno je trenutno stanje na tem področju in kje je mogoče najti vzroke zanj?* Slovenija je svojo listino o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine pri generalnem direktorju Unesca deponirala septembra 2008, tri mesece pozneje je konvencija za 103. državo pogodbenico začela veljati. Istega leta je bil sprejet nov Zakon o varstvu kulturne dediščine ter štiriletni Nacionalni program za kulturo. Omenjeni zakon dediščino deli na materialno in živo ter med drugim opredeljuje državno javno službo varstva žive dediščine oz. Koordinatorja varstva žive dediščine. Prvi dve leti po uveljavitvi konvencije je to vlogo opravljal Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ob preteku pogodbe ob koncu leta 2010 pa je Ministrstvo za kulturo »zaradi objektivnih okoliščin, natančnejše racionalizacije dejavnosti« opravljane naloge Koordinatorja dodelilo Slovenskemu etnografskemu muzeju (SEM) (dopis Ministrstva za kulturo št. 62600-1/2010 z dne 19. 11. 2010). Eno od prvih vprašanj, s katerimi

se je SEM soočil, je ustrezno poimenovanje nesnovne kulturne dediščine, ki jo Zakon o varstvu kulturne dediščine imenuje *živa kulturna dediščina*.

Eden temeljnih ukrepov za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki jih konvencija nalaga državam pogodbenicam, je priprava enega ali več popisov te vrste dediščine na njenem ozemlju. Slovenija je Register žive kulturne dediščine oblikovala, vendar je v njem že od decembra 2008 mogoče najti le Škofjeloški pasijon. Slovenska nesnovna dediščina je brez dvoma precej bolj bogata in obsežna od le ene enote, kar je skupina priznanih slovenskih etnologov pokazala v knjigi iz leta 2005 z naslovom *Nesnovna kulturna dediščina*. Kot je v uvodniku knjige zapisal Vito Hazler (2005, 5), nekatere humanistične in družboslovne discipline že desetletja znanstveno raziskujejo različne pojave in oblike nesnovne kulturne dediščine. Med temi disciplinami je tudi etnologija, ki najbolj natančno klasificira in raziskuje kulturne pojave in obča etnološka vprašanja (ibid.). Etnologija naj torej s prepoznavanjem različnih oblik nesnovne kulturne dediščine ne bi imela težav. Kako pa je s tem na splošno v družbi? Ali je sam pojem nesnovne kulturne dediščine obče poznan, ali lokalne skupnosti poznajo možnost vpisa v Register žive kulturne dediščine in možnosti v sklopu Unescove konvencije iz leta 2003?

Sam pojem nesnovne kulturne dediščine se je v zadnjem času v medijih pogosteje pojavil ravno v povezavi z edino vpisano enoto v register. V začetku aprila 2011 je namreč več slovenskih medijev poročalo o pripravi nominacije Škofjeloškega pasijona za vpis na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine pri Unescu. Če z nominacijo uspemo, bo to prvi slovenski vpis na enega od Unescovih seznamov nesnovne kulturne dediščine, kar bo gotovo pripomoglo tudi k promociji te dediščine in konvencije v Sloveniji. Toda najprej bo potrebno napolniti nacionalni register, in sicer v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, ki so nosilke določenih oblik nesnovne kulturne dediščine. Dileme, ki se pojavljajo v povezavi z registrom, in razlogi za takšno stanje so predstavljeni v samostojnem podpoglavju. Četrto poglavje se zaključi s konkretnim predlogom za vpis v Register žive kulturne dediščine, kamor po mnenju strokovnjakov spadajo tudi določeni deli bogatega plesnega izročila na našem ozemlju, ki ga predstavlja tudi metliško obredje. V zadnjem podpoglavju sta predstavljena ozadje plesne dediščine na Slovenskem in metliško obredje, ki navedbe strokovnjakov s področja plesnega izročila potrjujeta. Na koncu je podana še priprava predloga za vpis metliškega obredja v register, pri čemer so upoštevana vsa zahtevana merila, ki jih je določil Koordinator varstva žive dediščine. V zaključku dela sledi sklep, kjer na podlagi zbranih podatkov odgovorim na raziskovalni vprašanji ter podam nekatere predloge za spremembe. Cilj celotnega dela je tako predstaviti pomen Unescove konvencije ter njeno

uresničevanje v Sloveniji, kar omogoča pripravo predloga za vpis v nacionalni register, ob nadaljevanju zastavljenega dela pa bi omenjeni predlog lahko predstavljal eno od naslednjih nominacij za vpis na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Pri pisanju magistrskega dela je bilo uporabljenih več različnih znanstvenih metod proučevanja opisane tematike. Osnovna metoda pri pisanju je bila interpretacija in analiza sekundarnih ter primarnih virov. V prvem delu je osrednje mesto zavzemala zgodovinska analiza razvoja varovanja nesnovne kulturne dediščine v sklopu Unesca, za namen katere sem analizirala različne sekundarne vire ter predvsem primarne dokumente, ki so nastajali od sedemdesetih let prejšnjega stoletja pa do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine leta 2003. Kvalitativna raziskovalna metoda, ki jo analiza in interpretacija sekundarnih in primarnih virov predstavljata, je bila tako osrednja raziskovalna metoda. V zaključku prvega dela sem s komparativno metodo primerjala konvenciji iz leta 1972 in 2003, s pomočjo katere je bilo mogoče najti njune podobnosti in razlike, kar je vodilo do odgovora na prvo raziskovalno vprašanje.

Drugi del naloge predstavlja študija primera varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Tudi v tem delu naloge metodološki temelj predstavljata interpretacija in analiza primarnih in sekundarnih virov, ki sem ju dopolnila še z ugotovitvami iz devetih polstrukturiranih intervjujev. Intervjuji so bili opravljeni s ključnimi akterji v postopkih varovanja nesnovne kulturne dediščine, kot jih določata Unescova konvencija in slovenski Zakon o varstvu kulturne dediščine. Tako so mi svoja mnenja o sami konvenciji ter o stanju v Sloveniji zaupali predstavniki prejšnjega in trenutnega Koordinatorja za varstvo žive dediščine, predstavnica Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo, generalna sekretarka Slovenske nacionalne komisije za Unesco ter drugi strokovnjaki za področje nesnovne kulturne dediščine oz. natančneje plesnega izročila na naših tleh. Študijo primera predstavlja tudi obravnava metliškega obredja. Potrebni podatki za pripravo predloga za vpis so bili zbrani s pomočjo sekundarnih virov ter na terenu v neposrednem stiku z nosilci metliškega obredja. S pomočjo sinteze spoznanj v sklepu magistrske naloge povzemam najpomembnejše ugotovitve, odgovorim na raziskovalni vprašanji in tako ovrednotim celotno raziskovalno delo.

1 RAZVOJ VAROVANJA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V SKLOPU UNESCA

1.1 Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972)

Mednarodni interes za zaščito snovne kulturne dediščine se je v različnih oblikah pojavljal že od začetka 50. let 20. stoletja (Bouchenaki 2003; Kurin 2004a; Sherkin n.d.), o nesnovni dediščini pa se je začelo bolj sistematično govoriti v 70. letih 20. stoletja (Jogan 2008, 116). Leta 1971 je Unesco pripravil dokument z naslovom Možnost oblikovanja mednarodnega instrumenta za zaščito folklore¹ (Sherkin n.d.). Študija sicer ni pripeljala do konkretnih rešitev, je pa v njej mogoče najti priporočilo, da je nadaljnje delo za zaščito folklore nujno (ibid.).

Novembra 1972 je Generalna konferenca Unesca v Parizu sprejela Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972, preambula), ki predstavlja prvi temeljni kamen, s katerim so tlakovali pot do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine več kot tri desetletja kasneje. Konvencija iz leta 1972 namreč po mnenju Laurajane Smith in Natsuko Akagawe (2009, 1) pooseblja posebno razumevanje kulturne in naravne dediščine, saj je vzpostavila koncept skupne dediščine človeštva, ki se je uveljavil preko osrednjega koncepta konvencije v obliki univerzalne vrednosti dediščine. Splošno sprejet in tudi v vsakdanjem pogovoru uporabljen izraz *dediščina* v smislu kulturne in naravne dediščine se je začel uporabljati šele od sprejetja Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine naprej (Jogan 2008, 116). Konvencija je imela vse od svojega sprejetja velik vpliv na razvoj nacionalnih in mednarodnih politik ter praks kulturne dediščine, še vedno pa vpliva na mednarodne diskusije o naravi in pomembnosti obeh vrst dediščine, ki ju naslavlja (ibid.).

Kljub velikemu uspehu, ki ga konvencija žanje, pa je deležna tudi ostrih kritik. Mnogi ji očitajo, da favorizira zahodno, če ne kar zahodnoevropsko razumevanje dediščine – tako politično, kot tudi v praksi (Byrne, Pocock, Cleere, Yoshida v Smith in Akagawa 2009, 1). Kritik ni deležna le konvencija kot celota, pač pa tudi njen najbolj prepoznaven in izpostavljen del – Seznam svetovne dediščine. Na splošno se seznam še vedno smatra kot izvrsten prispevek in velik korak naprej pri varstvu skupne svetovne zgodovine v obliki kulturnih spomenikov in naravnih območij, ki jih je vredno ohraniti (Frey in Steiner 2010, 4, 15). Je pa seznam po mnenju njegovih kritikov evropocentričen, poleg tega na njem

¹ Dokument B/EC/IX/11-IGC/XR.1/15.

prevladujejo mogočne naravne in predvsem kulturne znamenitosti (Arizpe, Cleere, Yoshida v Smith in Akagawa 2009, 1). Richard Kurin (2004, 69) še dodaja, da Seznam svetovne dediščine izključuje kulture mnogih držav, še posebej tistih na južni polobli. Vzrok za to naj bi bil po njegovem mnenju njihov primanjkljaj mogočnih spomenikov (ibid.). Nezadovoljstvo držav z južne poloble se je izražalo tudi v njihovih kritikah Odbora za svetovno dediščino, saj so trdile, da Seznam svetovne dediščine komajda odseva geografsko ravnotežje, kriteriji za vpis na seznam pa ne ustrezajo najbolje kulturnim značilnostim držav na jugu (Aikawa-Faure 2009, 15). Opozarjale so, da se njihove bogate kulture izražajo v svojih živih oblikah, ne pa v obliki materialnih znamenitosti (ibid.).

V zahodni kulturi odobren diskurz o dediščini definira dediščino kot materialno oz. snovno, monumentalno, veličastno, estetično in univerzalne vrednosti (Smith v Smith in Akagawa 2009, 3). Taka percepcija dediščine dominira tudi v politikah njenega varovanja pri Unescu (ibid.). V zahodni kulturi odobren diskurz ne le da definira, kaj dediščina je, ampak tudi, kako naj bi z njo upravljali (Smith in Akagawa 2009, 3). Švicarski umetnostni zgodovinar Gamboni (2001) je izpostavil mnenja kritikov t. i. religije oz. kulta dediščine, ki menijo, da koncept svetovne dediščine trpi zaradi širjenja ideje, ki izvira v zahodnem svetu, poleg tega pa se nagiba k materialni kulturi, ki je po svojem izvoru prav tako izrazito zahodnjaška. Materialne relikvije so za mnoge narode po mnenju Lowenthala (v Gamboni 2001) dragoceni simboli moči in ikone identitete. Termina *kulturna znamenitost* in *kulturna dediščina* vsebujeta tako fizičnost kot lastništvo, kar napeljuje na dejstvo, da kolektivni spomin temelji predvsem na snovnih dobrinah (Lowenthal v Gamboni 2001). Na več zasedanjih Odbora za svetovno dediščino je bila izražena tudi skrb, da je Seznam svetovne dediščine bolj ogrožen zaradi velikega števila kulturnih znamenitosti, ki so nanj vpisane, kot pa zaradi primanjkljaja vpisanih naravnih območij (Pressouyre 1996, 22), kar spet potrjuje kritike, da so konvencijo in njen seznam zaznamovale predvsem zahodnjaške ideje razumevanja kulture v materialnem smislu.

V začetku 90. let prejšnjega stoletja je postalo očitno, da je Seznam svetovne dediščine vse manj reprezentativen (Munjeri 2004, 16). To so potrdili tudi strokovnjaki na srečanju junija 1994 na sedežu Unesca, saj so ugotovili, da je na seznamu mogoče opaziti mnoga neravnovesja (UNESCO 1994). Prevladovala je evropska kulturna dediščina, glede na ostale znamenitosti je bilo na seznam vpisanih ogromno zgodovinskih mest in verskih zgradb, arhitektura pa je bila elitistična (ibid.). Med drugim so tudi izpostavili, da se tradicionalne kulture s svojo globino, bogastvom, kompleksnostjo in posebnim odnosom do okolja, v katerem živijo, na seznamu pojavijo le redko (ibid.).

Do avgusta 2011 je bilo na Seznam svetovne dediščine vpisanih 936 enot, ki jih je Odbor za svetovno dediščino razglasil za kulturno ali naravno dediščino z izjemno univerzalno vrednostjo (UNESCO World Heritage Centre 2011a). Tako je na seznam vpisanih 725 kulturnih spomenikov, 183 naravnih in 28 mešanih območij v 153 od 187 držav, ki so do junija 2010 ratificirale Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (ibid.). Ko pogledamo zemljevid sveta (ibid.), kamor so vrisane vse enote s Seznama svetovne dediščine in število držav, ki imajo vpisano vsaj eno enoto, se razporeditev vpisov po celinah ne zdi tako drastično neenakomerna. Vendar če zadevo pogledamo nekoliko natančneje, v oči bode dejstvo, da je še vedno približno polovica vpisanih enot na ozemlju Evrope in Severne Amerike. Frey in Pamini (v Frey in Steiner 2010, 8) sta razporeditev enot proučila še nekoliko natančneje. Evropa ima na seznamu 52 enot na 100 milijonov prebivalcev, arabske države 23, obe Ameriki 18, Afrika ima vpisanih 11 enot na 100 milijonov ljudi, na zadnjem mestu pa so azijske in pacifiške države, ki imajo na Seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine le 5 enot na 100 milijonov ljudi (ibid.). Tudi pri razporeditvi enot na kvadratni kilometer je v veliki prednosti Evropa, saj ima na milijon kvadratnih kilometrov na Seznamu svetovne dediščine kar 19 enot, ostali kontinenti pa le med 4 in 5 (ibid.).

1.2 Deklaracija o kulturnih politikah, Mexico City, Mehika (1982)

Uspeh konvencije iz leta 1972 in pozornost, ki je bila namenjena snovnim kulturnim in naravnim znamenitostim, sta zasenčila pomembnost drugih oblik dediščine in kulture kot sredstva razvoja (UNESCO 2009a, 6). Zato je bil namen *Svetovne konference o kulturnih politikah*, znane tudi kot Mondiacult, ki se je v Mexico Cityju odvijala poleti 1982,² pregled znanja in izkušenj kulturnih politik, pospešitev raziskave o temeljnih izzivih kulture v takratni situaciji v svetu, oblikovanje novih smernic za pospešitev kulturnega razvoja v splošnih razvojnih projektih in zagotavljanje boljšega mednarodnega kulturnega sodelovanja (UNESCO 1982b, 5). Na konferenci je sodelovalo 960 udeležencev iz 126 od 158 držav članic, ki jih je Unesco imel v začetku 80. let prejšnjega stoletja (UNESCO 1982b; UNESCO 2009a). Konferenca je bila tudi izredno medijsko odmevna, saj jo je spremljalo več kot 400 novinarjev z vsega sveta (UNESCO 1982b, 5).

² Svetovna konferenca o kulturnih politikah je na povabilo mehiške vlade v Mexico Cityju potekala od 26. julija do 6. avgusta 1982 (UNESCO 1982b).

Udeleženci konference so soglasno zavrnilo kakršnokoli hierarhijo med kulturami, saj ni »ničesar, kar bi lahko opravičevalo diskriminacijo med 'nadrejenimi in podrejenimi kulturami'«, zato so potrdili, da je dolžnost vsakogar spoštovanje vseh kultur (UNESCO 1982b, 8). Strinjali so se tudi, da morajo pri oblikovanju kulturnih politik vlade sodelovati s skupnostmi, ki so nosilke različnih kultur (UNESCO 2009a, 6). Eden od glavnih dosežkov konference je prav gotovo široka definicija kulture, ki je zapisana v zaključnem dokumentu konference z naslovom *Deklaracija Mexico Cityja o kulturnih politikah*, in ki je kulturo dokončno povezala z razvojem (UNESCO 2006a). Kultura je tako »celoten kompleks različnih duhovnih, materialnih in čustvenih oblik, ki so značilne za družbo ali družbeno skupino. Ne vključuje le umetnosti in pisanja, ampak tudi načine življenja, temeljne človekove pravice, sisteme vrednot, tradicij in verovanj« (UNESCO 1982a, 1). Poleg razširjene definicije kulture je bila z Deklaracijo Mexico Cityja o kulturnih politikah sprejeta tudi nova definicija kulturne dediščine, ki vsebuje tako snovna kot nesnovna dela (jeziki, obredi, verovanja, zgodovinski prostori in spomeniki, literatura in umetniška dela, arhivi in knjižnice), skozi katera se izraža ustvarjalnost ljudi (UNESCO 1982a, 3). Koncept *dediščine* mora po mnenju udeležencev konference zajemati kulturne vrednote, ki se izražajo v vsakodnevem življenju, vse večjo pomembnost pa se namenja tudi ohranjanju načinov življenja, s katerimi se te vrednote prenašajo (UNESCO 1982a, 14). Udeleženci konference so se tudi strinjali, da je mogoče imeti pozornost, ki se jo namenja ohranitvi nesnovne kulturne dediščine, za »enega najbolj konstruktivnih razvojev zadnjega desetletja« (ibid.). Na konferenci so tako med prvimi uradno uporabili termin *nesnovna dediščina* (UNESCO 2009a, 6). Na Unesco so sodelujoči na konferenci naslovili željo za vzpostavitev programa, ki bi poleg ohranjanja snovne dediščine pozornost namenil tudi aktivnostim za varstvo nesnovne kulturne dediščine, predvsem ustnih tradicij (UNESCO 1982b, 18). Države članice pa naj za aktivnosti ohranjanja, podpiranja in širjenja nesnovne kulturne dediščine zagotovijo finančno in tehnično podporo (UNESCO 1982b, 100). Do uresničitve nekaterih želja udeležencev konference je prišlo leta 1989, ko je Generalna konferenca Unesca sprejela Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore (UNESCO 2009a, 7).

1.3 Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore (1989)

Nezadovoljstvo precejšnjega dela sveta s konvencijo iz leta 1972 in izražena priporočila na Mondiacultu leta 1982 so po dolgotrajnih in mučnih razpravljanjih ter letih zapostavljanja nesnovne dediščine pripeljala do Unescovega sprejetja prvega mednarodnega normativnega instrumenta, ki je imel v svojem bistvu nesnovno kulturno dediščino (Aikawa 2004, 137). Na 25. Generalni konferenci Unesca je bilo tako novembra 1989 sprejeto *Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore* (1989, preambula).

Že aprila 1973 je bolivijska vlada predlagala protokol, ki bi ga dodali k Univerzalni konvenciji o avtorski pravici in s tem zaščitili folkloro (Bouchenaki 2003; Sherkin n.d.). Predlog sicer ni bil uspešen, je pa dvignil zavest, da je potrebno pojavne oblike nesnovne kulture prepoznati in vključiti v sklop kulturne dediščine (Bouchenaki 2003). Kljub temu je trajalo skoraj deset let, da je Unesco ustanovil Odbor strokovnjakov za varovanje folklore in posebno Sekcijo za neotipljivo dediščino (ibid.), katere rezultat je bilo priporočilo iz leta 1989. Priznavanje tradicionalne kulture in folklore je s tem priporočilom dobilo pomemben precedens (ibid.), saj se je v njem spodbujalo mednarodno sodelovanje, mogoče pa je tudi najti ukrepe, ki naj bi jih države sprejele za identifikacijo, ohranitev, obvarovanje, širjenje in zaščito dediščine, ki so jo takrat imenovali *tradicionalna kultura in folklor* (Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore 1989). Folklor je v členu A priporočila definirana kot »celota tradicionalnih stvaritev kulturne skupnosti, ki jo izražajo skupina ali posamezniki in odseva pričakovanja skupnosti, v kolikor skupnost odseva svojo kulturno in družbeno identiteto; standardi in vrednote pa se prenašajo ustno, s posnemanjem ali na druge načine. Oblike folklore so med drugim jezik, literatura, glasba, ples, igre, mitologija, obredi, običaji, ročna dela, arhitektura in druge umetnosti.« Ta definicija se je v Unescu uporabljala tudi v dveh v nadaljevanju opisanih programih, in sicer v Sistemu živih zakladov človeštva iz leta 1993 in v programu Proglasitev mojstrovin ustne in nesnovne dediščine človeštva, ki se je začel izvajati leta 1998 (Aikawa-Faure 2009, 40).

Soglasno sprejeto priporočilo iz leta 1989 tako predstavlja prvi poskus varovanja nesnovne kulturne dediščine – imenovane tradicionalna kultura in folklor – na mednarodnem nivoju v obliki normativnega instrumenta (Blake 2002, 37). Kot tako ima ogromno zaslug pri usmerjanju pozornosti držav na do tedaj zapostavljeno področje nesnovne dediščine, razprave o načinih njene mednarodne zaščite pa so se po njegovem sprejetju šele prav razvnele (ibid.). S priporočilom, ki so ga pozdravile predvsem afriške, latinskoameriške, azijske in pacifiške

države, ki so bile dolgo zaskrbljene zaradi varovanja svojih bogatih kulturnih tradicij, so se ustvarile osnove za razmišljanje o mednarodni konvenciji za zaščito nesnovne kulturne dediščine (Blake 2002, 37, Sherkin n.d.). Kljub pozivu v zadnjem členu, da naj države članice »sprejmejo potrebne ukrepe za varovanje folklorne pred vsemi človeškimi in naravnimi nevarnostmi, ki jim je izpostavljena« (UNESCO Executive Board 1998, 2) in njegovemu statusu prvega normativnega instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine, pa so se kaj kmalu pokazale tudi omejitve priporočila.

Na države članice je imelo zelo majhen vpliv, kar se je pokazalo predvsem v odzivu na Unescov poziv leta 1990, da naj države poročajo o ukrepih, ki so jih sprejele za uresničitev predlogov iz priporočila (Aikawa-Faure 2009, 21). Skromna poročila je poslalo le šest držav, zato se je generalni direktor Unesca odločil, da jih navkljub prvemu odstavku 17. člena³ Proceduralnih pravil s priporočili državam članicam glede mednarodnih konvencij sploh ne bo predložil Generalni konferenci leta 1991 (Aikawa 2001). Tako majhen odziv je bil prav gotovo presenetljiv (ibid.), saj si je kar precejšen del sveta za normativni akt s področja nesnovne dediščine prizadeval zelo dolgo. Tudi v Unescu so se trudili za uresničevanje ukrepov iz priporočila, kar se je kazalo npr. v podpori številnim glasbenim festivalom, izdaji Atlasa svetovnih jezikov, ki jim grozi izginotje, sodelovanju v pripravi Unescove zbirke tradicionalne glasbe sveta itd. (ibid.).

Neuspeh Priporočila o varovanju tradicionalne kulture in folklorne je mogoče iskati predvsem v njegovi naravi. Pomanjkanje interesa med državami članicami za njegovo uresničevanje po mnenju nekdanje direktorice Sekcije za nesnovno kulturno dediščino pri Unescu Noriko Aikawa-Faure (2009, 21) izvira predvsem iz dejstva, da je priporočilo neobvezujoč akt. Vzrok je lahko tudi v tem, da instrument ne daje niti posebnega mandata Unescu niti razlage, kako naj bi ga izpolnjevali (Blake 2002; Aikawa-Faure 2009). S tem se strinja tudi antropolog in Unescov strokovnjak za nesnovno kulturno dediščino Ahmed Skounti (2009, 79–80) in še dodaja, da je tako v državah članicah kot tudi med Unescovimi strokovnjaki primanjkovalo strokovnega znanja na področju nesnovne dediščine človeštva. Priporočilo poleg tega ni uspelo zagotoviti, da bi nadzor nad upravljanjem z nesnovno kulturno dediščino in njene koristi ostale znotraj skupnosti, ki so nosilke te dediščine (Deacon in drugi 2004, 17).

³ Države članice naj do datumov, ki jih določi Generalna konferenca, predložijo poročila o ukrepih, ki so jih sprejele v zvezi s konvencijami v veljavi in sprejetimi priporočili (UNESCO 2004).

Med letoma 1995 in 1999 je na pobudo Češke po vsem svetu potekalo ocenjevanje varovanja tradicionalne in ljudske dediščine na podlagi priporočila iz leta 1989 (Aikawa-Faure 2009, 21). Serija poročil je bila pripravljena s pomočjo natančnega vprašalnika, nato pa je Unesco za ugotovitev stanja v posameznih regijah sveta organiziral še osem seminarjev⁴ (ibid.). Ocenjevanje je vrhunec doseglo na mednarodni konferenci⁵ junija 1999 v Washingtonu DC, kjer je bil glavni namen premisliti o varstvu nesnovne kulturne dediščine ob koncu 20. stoletja ter deset let od sprejetja oceniti rezultate priporočila iz leta 1989 (Seitel 2001, 263). Na konferenci so povzeli poročila osmih regionalnih srečanj in ugotovili, da priporočilo iz leta 1989 ni več primerno glede na spremenjeno geopolitično, ekonomsko in kulturno situacijo v svetu (Blake 2002, v).

Osrednja kritika se je nanašala na definicijo folklore in njen obseg (Aikawa-Faure 2009, 21) ter tudi na pristope za njeno varovanje, ki so preveč poudarjali dokumentiranje, arhiviranje ter same proizvode, ne pa proizvajalce tradicionalne kulture (Aikawa 2004, 140). Tako je bil eden od zaključkov konference, da je definicija folklore iz priporočila preozka, njena uporaba pa neustrezna (Aikawa-Faure 2009, 21). Udeleženci konference so predlagali, da se države članice povabi k predložitvi osnutka resolucije prihodnji, 30. Generalni konferenci Unesca, s čimer bi Unesco spodbudile k izvedbi študije o možnostih sprejema novega normativnega instrumenta za varovanje tradicionalne kulture in folklore (Seitel 2001, 304). Priporočilo v praksi torej ni bilo uspešno, so pa na plodna tla padle njegove kritike, saj so sprožile konkretne premike, ki so vodili v oblikovanje Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Aikawa-Faure 2009, 14).

⁴ Seminarji so potekali na Češkem (junij 1995, za Srednjo in Vzhodno Evropo), v Mehiki (september 1997, za Latinsko Ameriko in Karibe), na Japonskem (februar–marec 1998, za Azijo), na Finskem (september 1998, za Zahodno Evropo), v Uzbekistanu (oktober 1998, za srednjo Azijo in Kavkaz), v Gani (januar 1999, za Afriko), na Novi Kaledoniji (februar 1999, za Pacifik) in v Libanonu (maj 1999, za arabske države) (Seitel 2001, 263).

⁵ Konferenco *A Global Assessment of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Local Empoverment and International Co-operation* sta skupaj organizirala Unesco in Smithsonian inštitut iz Washingtona (Aikawa 2004, 140).

1.4 Sistem živih zakladov človeštva (1993)

Na poti do sprejetja konvencije leta 2003 sta pomemben delež k uveljavitvi varovanja nesnovne kulturne dediščine prispevala tudi dva programa. Leta 1993 je bil ustanovljen *Sistem živih zakladov človeštva*, s katerim se je potrdila vse večja pomembnost, ki so jo znotraj Unesca namenjali nesnovni kulturni dediščini (Bouchenaki 2003). S tem programom so okrepili projekt z naslovom *Nesnovna kulturna dediščina*, ki so ga v Unescu zagnali leto prej (Aikawa 2004, 139). Program iz leta 1992 je bil narejen na podlagi znanstvene ocene osnovnih konceptov in metodologije v izvedenih aktivnostih na različnih področjih nesnovne kulturne dediščine preteklih dveh desetletij (Gruzinski v Aikawa 2004, 139). Rezultati vrednotenja so bili predstavljeni na Mednarodnem posvetu o novih perspektivah Unescovega programa Nesnovne kulturne dediščine junija 1993, na katerem je 81 strokovnjakov iz več kot tridesetih držav pripravilo nove usmeritve programa (UNESCO 1993, 3). Tako naj bi bili njegovi cilji predvsem promocija spoštovanja nesnovne kulturne dediščine, priznanje potrebe za njeno ohranitev in prenos ter priznanje ključne vloge izvajalcev in skupnosti (Aikawa 2004, 139). Največ pozornosti naj bi tako namenili oživljanju in prenosu nesnovne kulturne dediščine, med njenimi različnimi oblikami pa naj bi se ustvaril prednostni vrstni red za varovanje na podlagi kriterija 'nevarnost za izginotje', za katerega bi izbor pripravili izvajalci skupaj s svojimi skupnostmi (ibid.).

S Sistemom živih zakladov človeštva pa je bil glede na program iz leta 1992 narejen še korak naprej. Sprejet je bil na predlog Republike Koreje na 142. seji Izvršilnega odbora Unesca (UNESCO 2009a, 8), z njim pa so vzpostavili model ukrepov, ki jih države lahko sprejmejo na nacionalni ravni in tako zagotovijo stalen prenos znanj nesnovne dediščine (Blake 2002, 44), hkrati pa so želeli prispevati tudi k uresničevanju ciljev priporočila iz leta 1989 (UNESCO Executive Board 1993, 1). S programom so državam članicam predlagali vzpostavitev sistema živih zakladov človeštva, ki jih poosebljajo tisti, ki se »odlikujejo v izvajanju glasbe, plesa, iger, predstav in obredov, ki imajo izrazito umetniško in zgodovinsko vrednost v njihovih državah« (ibid.). Folklorja je v tem sistemu vključevala le oblike, »ki se prenašajo ustno ali s fizičnim nastopom in tako izključujejo jezik, literaturo, rokodelstvo in arhitekturo« (ibid.). Države članice so bile povabljene, da Unescu predložijo nacionalni seznam oseb, ki jih imenujejo za žive zaklade človeštva, Unesco pa je lahko ustanovil Odbor za žive zaklade človeštva, ki bi imel podobne funkcije kot Odbor za svetovno dediščino, v katerega bi se lahko vključil kot pododbor (UNESCO Executive Board 1993, 2). Unescov

odbor lahko oblikuje svetovni Seznam živih zakladov človeštva, na katerega bi vključili osebe z nacionalni seznamov (ibid.). Ideja je tako podobna Seznamu svetovne dediščine, ki je bil ustanovljen s konvencijo iz leta 1972, vendar brez formalnih mehanizmov, ki jih konvencija vzpostavlja (Blake 2002, 45).

Namen programa je bil s pomočjo zbiranja, beleženja in arhiviranja zagotoviti najbolj učinkovite načine za varovanje nesnovne dediščine (Operational Guidelines v Blake 2002, 45). Še bolj učinkovito bi bilo prenašalcem nesnovne dediščine zagotoviti izpopolnjevanje njihovega ter pridobivanje novega znanja in spretnosti, ki bi jih nato prenašali na prihodnje generacije (ibid.). V ta namen se je v sistemu predlagala ustanovitev šol folklore, kjer bi se žive zaklade človeštva uporabili kot inštruktorje (UNESCO Executive Board 1993, 2–3). Svoje znanje in spretnosti pa lahko pokažejo tudi ob različnih priložnostih, kot so prazniki in festivali na nacionalni in mednarodni ravni (UNESCO Executive Board 1993, 3). Vpisanim na nacionalni in svetovni Seznam živih zakladov človeštva bi tako v zameno za prenašanje svojega znanja podelili določene privilegije, ki pa so odvisni od posamezne države (Skounti 2009, 91). Eden od njih je prestiž, ki bi ga v svoji državah uživali na podoben način, kot ga uživajo naravne in kulturne znamenitosti, vpisane na Seznam svetovne dediščine (UNESCO Executive Board 1993, 2). Sodelujoče države jim lahko zagotovijo tudi denarni dohodek, če jim to omogočajo njihovi proračuni (UNESCO Executive Board 1993, 3). Unescov Odbor za svetovno dediščino poleg tega lahko ustanovi tudi poseben sklad za podporo programu, vendar pa je že v predlogu sistema zapisano, da bo težko vzpostaviti nekaj podobnega kot je sklad svetovne dediščine, zato lahko Unesco zaprosi za prostovoljne prispevke držav in zasebnih organizacij (ibid.).

Po mnenju strokovnjakinje za pravo mednarodne kulturne dediščine Janet Blake (2002, 45) so s tem, ko so identificirali prenašalce nesnovne dediščine in njihove sposobnosti za prenos znanj in spretnosti kot žarišče varstva, prepoznali, da je obstoj nesnovne dediščine odvisen od družbene in ekonomske blaginje njenih nosilcev in njihovega načina življenja.⁶ V središče ohranjanja nesnovne dediščine se postavlja tudi spretnosti in tehnike izvajalcev tradicionalnih kultur in folklore, kar je element, ki smo ga do tedaj v sklopu varovanja kulturne dediščine pogrešali (ibid.). Kljub temu pomembnemu napredku pa so se v sklopu sistema zavedali tudi možnih težav. Nekatere države lahko vzpostavitev sistema zaradi notranjih nesoglasij

⁶ Zadnja točka je po mnenju Janet Blake (2002, 45) najbolj problematična, saj je nekaterim tradicionalnim obrtem in znanjem težko zagotoviti relevantnost in uporabnost tudi v modernem okolju. Tako lahko izbiramo med tem, da nekatere tradicionalne spretnosti prepustimo izumrtju ali pa med družbenim in ekonomskim razvojem (ibid.). Kot primer hitro izumirajoče tradicionalne obrti Janet Blake (2002, 45) navaja *Pambe-zan* v Iranu, kjer za obnovitev bombažnega polnila v tradicionalnih žimnicah uporabljajo stare pripomočke in spretnosti, to pa vse bolj nadomeščajo stroji in trgovinah.

zavrnejo, zato naj bo le-ta prostovoljen (UNESCO Executive Board 1993, 2, 4). Države bodo lahko imele tudi težave glede strinjanja o kriterijih in postopkih za uvrstitev na svetovni Seznam živih zakladov človeštva, zato naj se najprej ustanovijo nacionalni sistemi (ibid.). Kljub temu pa je končni cilj programa ostal ustanovitev svetovnega Seznama živih zakladov človeštva, kar je po mnenju Aikawe (2004, 139) jasen dokaz želje po mednarodnem priznanju umetnikov oz. ustvarjalcev nesnovne kulturne dediščine.

To željo je v 90. letih prejšnjega stoletja okrepil še en dokument, in sicer *Konvencija o biološki raznovrstnosti*, ki so jo Združeni narodi sprejeli leta 1992, za poudarjanje pomena nesnovne kulturne dediščine pa je pomemben predvsem njen 8. j člen (Aikawa 2004, 139). Le-ta se nanaša na pomembnost spoštovanja in ohranjanja »znanj in praks domorodnih in lokalnih skupnosti, ki poosebljajo tradicionalne načine življenja, ki so pomembni za ohranitev in trajnostno uporabo biološke raznovrstnosti« (Konvencija o biološki raznovrstnosti, 8. j člen). Leta 1995 so Združeni narodi razglasili še Desetletje domorodnih in manjšinskih ljudstev, v sklopu katerega se je zvrstila vrsta pomembnih dogodkov, ki so bili v korist varovanju nesnovne kulturne dediščine domorodnih ljudstev (Aikawa 2004, 139–140), hkrati pa sta se dvigovala pomen nesnovne kulturne dediščine vseh kultur in potreba po njenem varovanju.

1.5 Proglasitev mojstrov in ustne in nesnovne dediščine človeštva (1998)

Po Sistemu živih zakladov človeštva je bil leta 1998 sprejet še en program, ki je prispeval pomemben delež k oblikovanju konvencije leta 2003. Oba programa in priporočilo iz leta 1989 so vse do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine predstavljali edino formalno izkušnjo varovanja in cenjenja te dediščine (Blake 2002, 44). Program *Proglasitev mojstrov in ustne in nesnovne dediščine človeštva* se je izkazal kot zelo pomemben pri zagotavljanju osnov za identifikacijo obsega nesnovne dediščine kot predmeta mednarodne zaščite in prioritet za njeno varovanje (ibid.). V 90. letih prejšnjega stoletja so se namreč pozivi za varovanje nesnovne dediščine in dokumenti, ki so se vsaj posredno navezovali na to temo, kar vrstili. Že leta 1992 je takratni generalni direktor Unesca Federico Mayor dejal: »Unesco se ne sme več vesti kot tujec do interesov /v povezavi z nesnovno kulturno dediščino/, ki jih izraža mednarodna skupnost« (Aikawa-Faure 2009, 14–15).

Še eden v vrsti dokumentov, ki so se dotaknili tudi nesnovne kulturne dediščine, je bilo poročilo z naslovom *Naša ustvarjalna raznovrstnost*, ki ga je julija 1996 predstavila neodvisna Svetovna komisija za kulturo in razvoj (World Commission on Culture and Development 1996, 4–5). V poročilu so izpostavili bogastvo snovne in nesnovne dediščine, ki se prenašata iz generacije v generacijo ter dodali, da se je potrebno zavedati, da je ta dediščina del kolektivnega spomina skupnosti po celem svetu, ki v negotovih časih pomaga okrepiti njihov občutek identitete (UNESCO 2009a, 8). V poročilu je tudi zapisano, da nesnovna kulturna dediščina ni imela v Unescu nikoli enake pozornosti kot snovna, čeprav prav tako predstavlja del kulturne dediščine (ibid.). Ravno zato je potrebno koncept kulturne dediščine preoblikovati tako, da bo le-ta vključeval snovne in nesnovne vidike (Aikawa-Faure 2009, 15).

V Unescu so se vse bolj zavedali, da bo na zahteve in pritiske držav članic po varovanju nesnovne kulturne dediščine potrebno čim hitreje in na tem bolj konkreten način odgovoriti. Tako je naslednjo pomembno prelomnico na poti do varovanja nesnovne kulturne dediščine predstavljalo srečanje v maroškem mestu Marakeš.⁷ Povod za organizacijo tega srečanja je bil poziv, ki ga je leta 1996 z namenom rešitve trga Jamaa'el-Fna v Marakešu na Federica Mayorja naslovil španski pisatelj Juan Goytisolo⁸ (Aikawa-Faure 2009; Skounti 2009). Na skupno pobudo španskega pisatelja in maroških intelektualcev sta Oddelek za kulturno dediščino Unesca in Maroška nacionalna komisija za Unesco organizirala mednarodni posvet, ki se ga je junija 1997 v Marakešu udeležilo enajst mednarodnih in pet maroških strokovnjakov⁹ (ibid.).

Trg Jamaa'el-Fna v Marakešu predstavlja kulturni prostor,¹⁰ kjer ljudski umetniki nastopajo že vse od srednjega veka, sredi 90. let pa mu je grozilo, da ga bodo mestne oblasti »počistile« z namenom moderne urbanizacije mesta (Aikawa-Faure 2009, 16). Goytisolo je zato

⁷ Srečanje je nosilo naslov *Mednarodni posvet o varstvu ljudskih kulturnih prostorov* (UNESCO Executive Board 1998a, 1).

⁸ Juan Goytisolo je rodno deželo zapustil v času Francove diktature ob koncu 50. let prejšnjega stoletja in odšel živeti v Pariz in Marakeš (Smeets 2006, 101). S svojo strastjo do tradicionalne maroške kulture in kot vnet zagovornik kulturne dediščine Marakeša, je bil eden od pionirjev projekta Proglasitev mojstrov in ustne in nesnovne dediščine človeštva (ibid.). Leta 2001 in 2003 je bil tudi predsednik žirije za proglasitve (ibid.).

⁹ Večina udeležencev srečanja je bila strokovnjakov na področju ustnih tradicij (Aikawa-Faure 2009, 14). Na srečanju so tako sodelovali antropologi, sociologi ter strokovnjaki za literaturo in ustno zgodovino (ibid.). Pridružili pa so se jim še igralci, pisatelji, pesniki ter ministri za kulturo Republike Vanuatu in Slonokoščene obale (ibid.).

¹⁰ Kulturni prostor je bil na srečanju v Marakešu definiran kot »lokacija, kjer se odvijajo kulturne aktivnosti, ima značilnosti, ki se skozi čas spreminjajo, njegov obstoj pa je odvisen od prisotnosti oblik kulturnega izražanja« (UNESCO v Aikawa-Faure 2009, 18).

predlagal, da bi Unesco lahko ta kulturni prostor rešil tako, da bi ga počastil z mednarodnim priznanjem (ibid.). Potem ko so udeleženci srečanja pregledali ustno izražanje tradicij na trgu v Marakešu, je bil njihov cilj preučiti možne mehanizme s pomočjo katerih bi Unesco lahko učinkovito opozoril mednarodno skupnost na nujnost varovanja ustne dediščine po vsem svetu (Aikawa-Faure 2009, 14). Tako so natančno pregledali *Sistem počastitve kulturnih prostorov s pomembno nesnovno dediščino*, predlog Marca Denheza,¹¹ kanadskega pravnika za dediščino, ki mu je Unesco po Goytisolovem pozivu leta 1996 zaupal nalogo, da razišče različne možnosti, kako bi lahko mednarodna organizacija podelila priznanje ogroženim kulturnim prostorom po svetu (Aikawa-Faure 2009, 16, 18). Pregledal je mehanizme Seznama svetovne dediščine, prav tako pa tudi mehanizme in učinkovitost različnih Unescovih nagrad¹² (Aikawa-Faure 2009, 16).

Strokovnjaki na srečanju v Marakešu so se strinjali, da je potrebno na Unesco prenesti idejo o seznamu, ki bi bil narejen po vzoru Seznama svetovne dediščine (Aikawa-Faure 2009, 18). Glavni namen novega projekta naj bi bil spodbuditi vlade, mestne uprave, nevladne organizacije in lokalne skupnosti k aktivnostim za identifikacijo, ohranitev in promocijo njihove ustne dediščine (ibid.). Na srečanju so poleg *kulturnega prostora*¹³ vzpostavili še en nov koncept, ki so ga poimenovali *ustna dediščina človeštva* (Skounti 2009, 80). Le-to je mogoče opisati kot »varuhinjo skupnega spomina človeštva in je prav tako pomembna kot snovna dediščina« (UNESCO Executive Board 1998a, 2). Sestavljajo jo »različni ljudski kulturni izrazi, ki se ustvarjajo in prenašajo ustno«, celotna ustna dediščina človeštva pa je po eni strani »živ fenomen v stalnem razvijanju«, po drugi strani pa »ranljiva in lahko izgine brez sledi« (ibid.). Zaradi vsega naštetega je eno od glavnih priporočil srečanja bilo, naj Unesco vzpostavi mehanizem mednarodnega priznanja mojstrov in te vrste dediščine (Skounti 2009, 80).

Kot rezultat srečanja je oktobra 1997 Maroko (s podporo Gvineje, Saudske Arabije, Zelenortskih otokov, Združenih arabskih emiratom, Španije, Libanona, Malija, Uzbekistana,

¹¹ Marc Denhez je pripravil tudi pravno oceno priporočila iz leta 1989 (Aikawa-Faure 2009, 16).

¹² Unesco podeljuje: Nagrado sultana Qaboosa za ohranjanje okolja, Unescovo nagrado za mirovno izobraževanje, Nagrado Félixa Houphouëta-Boignyja za mir in Nagrado Aga Khana za arhitekturo (Aikawa-Faure 2009, 16). Pomembno Nagrado šejka Zayed Bin Sultana Al Nayana so ustanovili Združeni arabski emirati, omogoča pa večjo prepoznavnost izrednih izrazov nesnovne dediščine (UNESCO 2002d, 5). Poleg tega so nagrade za določene mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva podelili še Republika Koreja, Bolivija in Uzbekistan (UNESCO 2010u).

¹³ Kulturni prostor in oblike kulturnih izrazov, ki se prenašajo ustno in imajo univerzalno priznano vrednost, po tem programu zajemajo, niso pa nanje omejene: jezik, literaturo, glasbo, ples, igre, mitologijo, obrede, običaje in spretnosti, ki so del rokodelstva, arhitekture in drugih tradicionalnih umetnosti (UNESCO Executive Board 1998a, 3).

Portugalske, Dominikanske republike in Venezuele) 29. Generalni konferenci Unesca predložili osnutek resolucije, v kateri so Unescu predlagali ustanovitev novega projekta z naslovom *Proglasitev mojstrov in ustne dediščine človeštva* (UNESCO v Aikawa-Faure 2009; Skounti 2009). Generalna konferenca je osnutek resolucije sprejela, nov program pa je bil nato podvržen natančnemu pregledu na dveh sledečih sejah Unescovega Izvršilnega odbora (Aikawa-Faure 2009, 19). Na 154. seji so bili člani Izvršilnega odbora naklonjeni projektu, vendar so zavrnili predlagane predpise (ibid.). Nasprotovale so jim predvsem zahodno-evropske države, ki v proračun prispevajo največ, saj v programu niso videle posebnih prednosti in so ga razumele predvsem kot porabnika sredstev iz proračuna, kot rahlo motečega pa so ga občutile tudi države z domorodnimi ljudstvi na svojem ozemlju (ibid.). Odbor se je tako odločil, da okvir programa nekoliko razširi in mu v naziv doda še *nesnovno kulturno dediščino* (ibid.). Predpisi v zvezi s proglasitvijo mojstrov in so bili sprejeti na 155. seji Izvršilnega odbora Unesca novembra 1998, kar je pomenilo, da je bil nov program, imenovan *Proglasitev mojstrov in ustne in nesnovne dediščine človeštva*, tudi uradno vzpostavljen (UNESCO Executive Board 1998b, 9).

Program je nagrajeval dve obliki izražanja nesnovne kulturne dediščine: 1) oblike ljudskega ali tradicionalnega izražanja (npr. glasbene ali gledališke predstave, obrede ali različna praznovanja) in 2) kulturne prostore, ki vključujejo »prostore, na katerih se izvajajo ljudske in tradicionalne aktivnosti, ki se navezujejo na določene stalne dogodke (letni časi, koledarski dogodki itd.)« (UNESCO Executive Board 1998b; UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006). Glavni cilji programa so bili: a) dvigniti zavest o pomembnosti in potrebi po varovanju ustne in nesnovne dediščine, b) določiti in popisati svetovno ustno in nesnovno dediščino, c) spodbuditi države, da ustanovijo nacionalne popise in sprejmejo pravne in administrativne ukrepe za zaščito svoje ustne in nesnovne dediščine in č) promovirati sodelovanje tradicionalnih umetnikov ter lokalnih izvajalcev pri identificiranju in oživljanju njihove nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Mojstrovine je izbirala posebna osemnajst članska mednarodna žirija¹⁴ z mandatom štirih let, ki jo je imenoval generalni direktor Unesca (ibid.). Proglasitve so bile izvršene na podlagi šestih kriterijev,¹⁵ določenih v predpisih programa, candidature pa so morale vsebovati tudi utemeljen akcijski načrt za

¹⁴ Polovica žirije se je obnovila med drugo in tretjo proglasitvijo (leta 2001 in 2003) (Smeets 2006, 100).

¹⁵ Kandidate so morale nazorno prikazati, da predlagani kulturni izrazi ali kulturni prostori izpolnjujejo naslednje kriterije: (i) imajo izjemno vrednost kot mojstrovine človeškega ustvarjanja, (ii) so ukoreninjeni v kulturno tradicijo ali kulturno zgodovino obravnavane skupnosti, (iii) igrajo vlogo kot sredstvo potrditve kulturne identitete obravnavane skupnosti, (iv) označuje jih odličnost pri uporabi veščin in tehničnih lastnosti, (v) predstavljajo edinstven dokaz žive kulturne tradicije, (vi) zaradi nezadostnih sredstev za varovanje ali zaradi procesov hitrih sprememb jim grozi izginotje (UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006).

varovanje in promocijo predlaganega kulturnega izraza ali prostora (Smeets 2006, 4). Žirija je pri ocenjevanju izjemne vrednosti kulturnih izrazov, ki bi bili lahko proglašeni za mojstrovine, upoštevala tudi njihovo vrednost z zgodovinskega, etnološkega, sociološkega, antropološkega, lingvističnega ali literarnega zornega kota (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 12), pri strokovnem ocenjevanju pa so ji pomagale pristojne nevladne organizacije ali drugi strokovnjaki, imenovani s strani Unesca (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 10).

Vsaka država članica je lahko eno nacionalno kandidaturo za proglasitev mojstrovin vložila na dve leti (UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006). Unesco je kandidate sprejel pod pogojem, da so jih vložile državne oblasti v sodelovanju s predstavniki udeležene skupnosti (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 6). V primeru, da so kulturni izrazi ali prostori segali preko političnih meja in so si jih različne države članice delile, so lahko vložile multinacionalne kandidate, ki se niso štele v kvoto ene kandidate na državo vsaki dve leti (UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006). Ključnega pomena pri pripravi multinacionalnih kandidatur je bilo, da so vse vključene države imele aktivno vlogo pri pripravi dokumentov (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 7). V programu mojstrovin se je predvsem poudarjalo sodelovanje skupnosti, ki je nosilka predlaganih mojstrovin. V *Vodiču za predložitev kandidatur* je tako med drugim zapisano, da morajo biti kandidate »kolikor je le možno, pripravljene s strani oseb, ki pripadajo obravnavani skupnosti, ali pa je zagotovljeno vsaj sodelovanje članov skupnosti« (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 7). Tudi poročilo, ki so ga člani žirije prejeli s strani nevladnih organizacij, se je pri oceni kvalitete akcijskega načrta med drugim osredotočalo na vključenost skupnosti in priznanih izvajalcev pri načrtu oživljanja in varovanja kulturnih tradicij (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 11).

Za predložitev kandidate se je zahtevalo obsežno dokumentacijo, v pripravo katere je bilo potrebno vložiti precej časa in truda¹⁶ (Seeger 2009, 116). Eden od ključnih elementov programa mojstrovin je bila t. i. pomoč za pripravo kandidatur, ki je zagotavljala finančno

¹⁶ Kandidatura je morala vsebovati: pisni del, ki je vključeval akcijski načrt za zaščito in oživljanje predlagane mojstrovine, dokumentacijo za ocenitev kandidate (npr. zemljevide, fotografije, glasovne posnetke), video vrhunske kvalitete, ki ni smel biti daljši od desetih minut in je prikazoval najpomembnejše značilnosti predlaganega kulturnega izraza ali prostora, pisno potrdilo, video ali avdio posnetek ali kakršenkoli drug neizpodbiten dokaz, ki je dokazoval strinjanje skupnosti ali izvajalcev z vsebino kandidate, ter seznam petih drugih oblik kulturnega izraza ali prostora, ki jih je država članica nameravala predlagati za proglasitev mojstrovin v sledečem desetletju (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 9–10).

podporo¹⁷ pri pripravi kandidatur državam članicam v razvoju (Smeets 2006, 5). Na ta način so v Unescu želeli spodbuditi skupnosti k neposredni in aktivni vključitvi v pripravo akcijskih načrtov (ibid.). Zahvaljujoč rednemu proračunu Unesca in Unesco – japonskemu skrbniškemu skladu za ohranjanje in promocijo nesnovne kulturne dediščine, je 120 institucij v državah v razvoju prejelo pomoč za pripravo svojih kandidatur (ibid.), kljub temu pa je bila večina držav pri pripravi še vedno prepuščena sama sebi (Seeger 2009, 116). Ko so člani žirije navadno po nekaj mesecih prejeli oceno kandidatur s strani nevladnih organizacij, so si pogledali še priložen video, razpravljali o nominaciji, nato pa so generalnemu direktorju Unesca poslali seznam kandidatur, za katere so priporočali, da se jih razglasi za mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva, seznam zavrnjenih kandidatur in seznam kandidatur, ki se jih lahko popravi in ponovno predloži čez dve leti (ibid.). Na podlagi predloga žirije je na posebni tiskovni konferenci generalni direktor Unesca nato razglasil Seznam mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva (ibid.).

Program mojstrovine je svoj prvi cilj, to je dvig zavesti o pomembnosti in potrebi po varovanju ustne in nesnovne dediščine, zagotovo izpolnil (Seeger 2009, 114). Mnoge države članice so se začele zavedati pomembnosti svoje nesnovne kulturne dediščine in tako je tudi število nominacij z leti naraščalo (ibid.). Maja 2001 je generalni direktor Unesca Koïchiro Matsuura izmed 32 predlogov proglasil 19 mojstrovine, novembra 2003 je bilo izmed 56 kandidatur potrjenih 28, za tretjo in hkrati zadnjo proglasitev pa je bilo novembra 2005 predlaganih 64 primerov kulturnih izrazov oz. prostorov, izmed katerih so jih za mojstrovine proglasili 43 (Smeets 2006, 4–5). Na Seznamu mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva je tako 90 vpisov, kulturni izrazi in prostori pa se nahajajo v več kot 60 državah in v vseh regijah sveta (Smeets 2006, 5). Največ, kar 30, mojstrovine na seznamu ima azijsko–paciifiška regija, sledi ji Evropa z 21 mojstrovinami, 17 jih ima Latinska Amerika s Karibi, 14 Afrika, 8 mojstrovine pa se nahaja v državah arabskega sveta (ibid.). S proglasitvami pa države niso dobile le mednarodnega priznanja za svoje mojstrovine, pač pa je to pomenilo tudi določene dolžnosti (Smeets 2006, 5). Države so z akcijskim načrtom morale zagotoviti oživljanje, varovanje in podporo svoji nesnovni kulturni dediščini, jim je pa v ta namen program nudil finančno pomoč, ki jo je v veliki večini prispevala japonska vlada, namenjena pa je bila predvsem državam v razvoju (ibid.). Poleg tega so posebne nagrade podeljevali Združeni arabski emirati, Republika Koreja, Uzbekistan in Bolivija, kar je prav tako močno

¹⁷ Finančno pomoč so lahko uporabili za različne aktivnosti: terensko in raziskovalno delo, priprava inventarjev, seminarjev in delavnic, priprava avdiovizualne dokumentacije itd. (Smeets 2006, 5).

prispevalo k financiranju akcijskih načrtov (UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006).

Po proglasitvi prvih mojstrov in je Nacionalni muzej zgodovine v Lyonu leta 2002 pripravil razstavo, na kateri so si zastavili na videz preprosta vprašanja: »Kako definirati mojstrovino? Kako jo prepoznati? Zakaj nekaj postane mojstrovina?« (L'Humanité v Skounti 2009, 80). Namesto da bi sami odgovorili na zastavljena vprašanja, so raje povabili obiskovalce razstave, naj najdejo svoje odgovore¹⁸ (Skounti, 2009, 80–81). S tem so želeli pokazati, da je koncept mojstrovine nekaj popolnoma subjektivnega (Skounti 2009, 81), čeprav je v *Vodiču za predložitev kandidatur* mogoče prebrati definicijo mojstrovine, ki pravi: »Na podlagi dejstva, da ima lahko katerakoli kultura mojstrovine brez zgodovinski in kulturnih omejitev, se mojstrovina (na področju ustne in nesnovne dediščine človeštva) razume kot kulturna manifestacija izjemne vrednosti, ki kljubuje vsem formalnim pravilom in ni fizično izmerljiva ter kaže svobodo izražanja in kreativnega duha ljudi« (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 13). Definirani pa so bili tudi kulturni prostor in kulturni izrazi, ki jih lahko proglasijo za mojstrovine.

Nekatere države so po prvih proglasitvah leta 2001 javno izpostavile svoje mnenje o elitistični naravi definicije na področju, kjer so kriteriji za razlikovanje kulturnih izrazov predvsem vprašanje okusa ali družbenega položaja, manj pa resnične vrednosti izraza (Skounti 2009, 81). Tako je bilo razlikovanje med elementi nesnovne dediščine predvsem politična odločitev (ibid.). Dejstvo je tudi, da se zaradi spreminjanja okolja, spreminja tudi percepcija ljudi, ki pa seveda ima subjektivno naravo. Kompleksnost koncepta nesnovne kulturne dediščine je pri pripravi kandidature za trg Jamaa'el-Fna občutil tudi Ahmed Skounti (2009, 80). Po njegovih besedah se je na srečanjih, seminarjih, delavnicah in v neformalnih pogovorih mnogo ljudi pritoževalo nad »izginjanjem njihovega trga« (Skounti 2009, 87). Ljudje, ki so trg poznali nekaj desetletij nazaj so tarnali nad trgom, ki so mu vzeli nekdanji čar, a je bil kljub temu še vedno privlačen; še vedno je bil trg, ki izzove nerazložljiva čustva (ibid.). Ti ljudje se spominjajo trga, ki so ga spoznali v prvih desetletjih svojega življenja in dokler bo trg Jamaa'el-Fna obstajal, bo tako tudi s prihodnjimi generacijami (ibid.). Percepcija je tako odvisna od našega položaja, od generacije, ki ji pripadamo, in od védenja, ki ga imamo in s katerim gledamo trg ali pa katerikoli drug kulturni prostor oz. izraz (ibid.).

¹⁸ Na razstavi so hkrati prikazali zelo različne predmete, kot so npr. sodoben inuitski kip, sedež iz formule 1 in kip iz črnega apnenca, narejen v Egiptu v 5. stoletju pred našim štetjem (Skounti 2009, 81).

Kljub vsem pomislekom pa je program mojstrovin pomenil velik korak naprej pri varovanju nesnovne kulturne dediščine. K temu je veliko prispeval generalni direktor Unesca Koïchiro Matsuura, ki je ta položaj zasedel novembra 1999, nesnovna kulturna dediščina pa je bila ena od njegovih programskih prioritet za vodenje organizacije (Aikawa-Faure 2009, 22). Dodaten prispevek je pomenila tudi donacija japonske vlade leta 2000¹⁹ za program mojstrovin in razvoj novega mednarodnega instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Čeprav je bil Seznam mojstrovin narejen po vzoru Seznama svetovne dediščine, se je razglasitev mojstrovin precej razlikovala (Hafstein 2009, 95). Program se ni opiral na konvencijo, ni predvidel mednarodnega Izvršilnega odbora, države članice pa mu na Generalni konferenci niso namenile nobenih finančnih virov (ibid.). Namesto tega je program mojstrovin svojo legitimnost iskal v neuspelem Priporočilu o varovanju tradicionalne kulture in folklore iz leta 1989, se zanašal na mednarodno žirijo, ki jo je imenoval generalni direktor, in bil odvisen od prostovoljnih prispevkov za financiranje (ibid.). Po besedah islandskega profesorja etnologije Hafsteina (2009, 95) je bil to relativno šibek program, ustanovljen na šibki osnovi (neuspelo priporočilo), s sporno avtoriteto (žirija, ki jo je imenoval generalni direktor namesto mednarodnega odbora, ki bi ga izvolile države članice) in z omejenimi in nezanesljivimi viri, ki jih je imel na razpolago.

Izkušnje, ki jih je mednarodna skupnost pridobila s programom mojstrovin, pa so bile vendarle zelo uporabne tako s političnega, kot tudi pojmovnega in operativnega vidika (Aikawa-Faure 2009, 36). Program je služil kot merilo »politične temperature« na področju nesnovne kulturne dediščine v državah članicah (ibid.). Čeprav je bil to sprva program z majhnim obsegom, ki je bil pripravljen v precejšnji naglici, je bil njegov vpliv med državami članicami večji od pričakovanega (ibid.). Primarni cilj o dvigu zavesti o pomembnosti in potrebi po varovanju nesnovne kulturne dediščine je bil na državni ravni dosežen zelo hitro (ibid.), države pa so s svojimi nominacijami pokazale, kakšen tip nesnovne kulturne dediščine pravzaprav želijo varovati (Bouchenaki 2003). Čeprav je nesnovna dediščina postala mednarodno priznana kot vitalni faktor kulturne identitete ter kot spodbuda kreativnosti in ohranjanju kulturne raznolikosti (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 3), so mnogi program še vedno razumeli le kot kompenzacijo za Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972 in njen seznam, ki nesnovno dediščino izključuje (Aikawa 2004; Kurin 2004a). Četudi je v teh trditvah mogoče najti nekaj resnice, je potrebno priznati,

¹⁹ Leta 2000 je japonska vlada prispevala 3.200.000 \$, kar je bil že drugi večji prispevek po letu 1992, ko so ustanovili sklad za varovanje in promocijo nesnovne kulturne dediščine, s katerim so utrdili program Nesnovne kulturne dediščine iz istega leta (Aikawa 2004; Aikawa-Faure 2009).

da so s programom le odgovorili na takratno dogajanje v svetu. Pojavilo se je zavedanje, da so z globalizacijo številne oblike kulturne dediščine v nevarnosti, da izginejo, grozili so jim kulturna standardizacija, oboroženi konflikti, turizem, industrializacija, krčenje ruralnih območij, migracije in uničevanje okolja (UNESCO Intangible Heritage Section 2001, 3). V tem okolju je program mojstrovin odigral ključno vlogo pri nacionalnem in mednarodnem razvoju varovanja nesnovne kulturne dediščine in pri zagotavljanju strpnosti in vzajemnega delovanja med različnimi kulturami (ibid.). Da pa bi se v hitro spreminjajočem svetu zagotovila dolgotrajna in skupna zaščita izginjajoče nesnovne kulturne dediščine, so države članice zahtevale nov normativni instrument, ki bi bil zavezujoč (UNESCO Intangible Heritage Section 2001; Smeets 2006; Skounti 2009). Želja je bila konvencija.

1.6 Izbrana srečanja strokovnjakov in 31. Generalna konferenca Unesca (2001–2002)

1.6.1 Mednarodna okrogla miza v Torinu, Italija (marec 2001)

Kot rezultat enega od priporočil udeležencev mednarodne konference v Washingtonu junija 1999 so Češka, Litva in Bolivija (s podporo Bolgarije, Slonokoščene obale, Slovaške in Ukrajine) 30. Generalni konferenci Unesca novembra 1999 predložile osnutek resolucije (Blake 2002, 1). V skladu s sprejeto resolucijo so se v Unescu lotili predhodne študije o vprašanju razvoja novega mednarodnopravnega instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Aikawa 2004, 142).

Zaključek študije je bil, da je nov mednarodnopravni instrument potreben, prispevek Unesca pa nujen, saj je bila organizacija zgodovinsko najbolj vpletena v varovanje nesnovne dediščine, poleg tega pa njen mandat tudi najbolj ustreza temu področju (Blake 2002, 80). Največjo oviro za varovanje nesnovne dediščine v sklopu konvencije iz leta 1972 je predstavljala definicija kulturne dediščine, ki se osredotoča le na spomenike, stavbe in spomeniška območja, v ničemer pa se ne sklicuje na nesnovno dediščino (Blake 2002, 72). Dodatno težavo so predstavljali kriteriji za ocenjevanje nominiranih enot, ki bi jih bilo za naslovitev specifičnih potreb in narave nesnovne dediščine potrebno razširiti (ibid.). Zaradi teh razlogov se je oblikovanje dodatnega protokola h konvenciji iz leta 1972 izkazalo za

težavno in neprimerno, saj bi to zahtevalo preoblikovanje osrednjih delov obstoječe konvencije, še posebej pa definicije kulturne dediščine (ibid.). V študiji je še zapisano, da so obstoječi mednarodni instrumenti na področju kulturne dediščine nezadostni za njeno varovanje, zato bi oblikovanje novega mednarodnopravnega instrumenta v Unescu predstavljalo pomemben premik pri zagotavljanju njene zaščite (Blake 2002, 80). Obstoječi Unescovi programi, ki se nanašajo na ustno in nesnovno dediščino, pa so lahko odlična osnova za njegovo oblikovanje (ibid.). Terminologija, definicija in cilji so bili ključni elementi, ki jih je bilo potrebno dodobra premisliti pred oblikovanjem novega mednarodnega normativnega instrumenta (Aikawa 2004, 142). Unesco je tako vodil obsežno anketo o definicijah terminov kot so folklor, tradicionalno znanje, tradicionalna kultura, znanje domorodnih ljudstev in ustna dediščina; torej terminov, ki jih uporabljajo različne vladne in nevladne organizacije ter države članice in se nanašajo na nesnovno kulturno dediščino (Aikawa 2004; Aikawa-Faure 2009). Rezultati ankete so bili osnova za pogovore na srečanju strokovnjakov v Torinu ter tudi za ostala srečanja strokovnjakov, ki so se zvrstila v letih 2001 in 2002.

Na povabilo italijanske vlade je Unesco marca 2001 organiziral mednarodno okroglo mizo z naslovom *Nesnovna kulturna dediščina – delovne definicije* v italijanskem Torinu (Aikawa-Faure 2009, 22). To je bil prvo srečanje strokovnjakov, na katerem so govorili o konceptualnem okviru bodočega mednarodnega instrumenta (ibid.). Namen srečanja je bil razjasniti definicijo, obseg in primerno terminologijo za koncept nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Udeleženci so bili skrbno izbrani, saj so želeli zagotoviti pravično geografsko in strokovno zastopanost (ibid.). Tako so sodelovali štirje antropologi, dva folklorista, en etnomuzikolog, en lingvist, en strokovnjak za biotehnologijo, trije strokovnjaki za mednarodno pravo, dva člana Izvršilnega odbora Unesca, en diplomat in en uradnik s področja kulturne administracije iz petnajstih različnih držav (Aikawa-Faure 2009, 22, 40–41).

V akcijskem načrtu, ki so ga udeleženci okrogle mize potrdili v Torinu, so oblikovali definicijo nesnovne kulturne dediščine in predlagali cilje bodočega normativnega instrumenta (Aikawa 2004, 142). Predlog definicije nesnovne kulturne dediščine se je glasil: »Postopki, ki se jih ljudje naučijo in razvijajo skupaj z znanjem, spretnostmi in ustvarjalnostjo, proizvodi, ki jih ustvarijo, ter viri, prostori ter drugi pojavi družbenega in naravnega okolja, ki so nujni za njihovo trajnost. Ti postopki živečim skupnostim zagotavljajo občutek povezanosti s prejšnjimi generacijami in so pomemben del kulturne identitete ter varovanja kulturne raznolikosti in ustvarjalnosti človeštva« (UNESCO 2001a). Definicijo iz leta 1989 so

prilagodili zaradi splošnega mnenja, da je potrebno nesnovno kulturno dediščino smatrati kot trajajoč proces in ne kot končni produkt (UNESCO 2002č, 4). Nesnovna kulturna dediščina namreč ni statična, ampak se stalno razvija, zato mora njeno varovanje imeti v središču izvajalce oz. skupnost, saj bo le tako mogoče zagotoviti pogoje za obstoj dediščine (Aikawa-Faure 2009, 36).

Po mnenju udeležencev okrogle mize v Torinu pa naj bi bili cilji mednarodnopravnega instrumenta naslednji: (i) ohranitev človeških stvaritev, ki lahko za vedno izginejo; (ii) podelitev svetovnega priznanja; (iii) okrepitev identitete; (iv) omogočanje družbenega sodelovanja znotraj skupin in med njimi; (v) omogočanje zgodovinske kontinuitete; (vi) poudarjanje ustvarjalne raznolikosti človeštva in (vii) zagotavljanje ugodja (UNESCO 2001a). V Akcijskem načrtu so še zapisali, da predlagan obseg področij, ki ga bo nov mednarodni instrument pokrival, obsega ustno kulturno dediščino, jezike, uprizoritvene umetnosti in praznovanja, družbene rituale in prakse, kozmologijo in sisteme znanja, prepričanja in prakse o naravi (ibid.). Elemente teh področij pa naj natančneje določi skupina strokovnjakov med pripravo normativnega instrumenta (ibid.).

Definicija in cilji, ki so jih v Torinu oblikovali skladno s priporočili washingtonske konference leta 1999 in srečanja strokovnjakov junija 1993, so predstavljali osnovni konceptualni okvir nove konvencije (Aikawa 2004, 142). Akcijski načrt iz Torina so poleg študije, ki jo je pripravila Janet Blake, predstavili na 161. seji Izvršilnega odbora maja 2001 (Aikawa-Faure 2009, 32). Po dolgotrajni razpravi je Izvršilni odbor potrdil oba dokumenta (ibid.). Sprejeta je bila odločitev, da se temo vključi na začasni dnevni red 31. Generalne konference, ki so ji priporočili, da sprejme odločitev o nadaljnjih prizadevanjih za pripravo novega mednarodnopravnega instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Executive Board 2001, 14). Akcijski načrt iz Torina in odločitve na 161. seji Izvršilnega odbora so bile torej eden ključnih elementov za pripravo nove konvencije (Aikawa-Faure 2009, 30, 32).

1.6.2 Sestanek žirije za mojstrovine v Elcheju, Španija (september 2001)

Na 161. seji Izvršilnega odbora Unesca je bila na dnevnem redu še ena točka, povezana z nesnovno kulturno dediščino, natančneje s programom Proglasitev mojstrovin ustne in nesnovne dediščine človeštva (UNESCO Executive Board 2001). Prve mojstrovine so bile proglašene ravno nekaj dni pred sejo Izvršilnega odbora, kar je botrovalo k mnenju nekaterih

članov odbora, da kriteriji, še posebej pa pojem 'izjemna vrednost', niso dovolj natančno določeni, zato je določitev natančnejših kriterijev za izbor nujna (Aikawa-Faure 2009, 32). Takšno mnenje so izrazili predvsem člani odbora iz držav, katerih kandidature v prvem krogu proglasitev niso bile uspešne (ibid.). Izvršilni odbor je izrazil željo po ponovnem premisleku o konceptualnih vidikih nesnovne kulturne dediščine in uskladitve njene definicije s programom mojstrov in bodočim normativnim instrumentom (UNESCO Executive Board v Aikawa-Faure 2009, 32). Kot odgovor na to željo, je Unesco sklical izredni sestanek mednarodne žirije za mojstrovine v španskem mestu Elche septembra 2001²⁰ (Aikawa-Faure 2009, 32). Glavni namen sestanka je bila uvedba natančnejših kriterijev in ponovna ocenitev ter izboljšanje postopka za proglasitev mojstrov in (Regenvanu 2002, 2), poleg tega pa so si zadali še razjasnitev definicije nesnovne kulturne dediščine iz leta 1989 in njeno uskladitev z definicijo, ki je bila predlagana v Torinu (UNESCO 2002č, 1).

Dvanajst članov mednarodne žirije, ki so se sestanka v Elcheju udeležili, je potrdilo definicijo nesnovne kulturne dediščine, ki je bila oblikovana v Torinu, soglasno pa so se tudi odločili, da ne bodo dajali prednosti nobenemu področju ustne in nesnovne dediščine (Regenvanu 2002; UNESCO 2002č). Da bi dosegli razumen in zaželen cilj pospešiti postopek izbora mojstrov in, hkrati pa upoštevati kulturno raznolikost, je bil eden od zaključkov sestanka v Elcheju vzpostavitev možnosti žirije, da določi posebna področja, s katerih se lahko za vsako obdobje proglasitev predložijo kandidature (ibid.). Žirija se je poleg tega na sestanku odločila, da jeziki niso primerni za proglasitev mojstrov in (UNESCO 2002č, 6). To odločitev so podprli z mislijo, da je vsak jezik po svoje mojstrovina, zato nihče ne more trditi, da so nekateri jeziki boljši ali bolj vredni kot drugi (Regenvanu 2002, 4). Za mojstrovine bodo tako lahko proglašeni kulturni izrazi, ki so tesno povezani z jeziki, njihove kandidature pa bodo morale dokazati njihovo ustno in ne zapisano zgodovino (ibid.). Vsi kulturni prostori ali izrazi, ki bodo kandidirali za mojstrovine, pa morajo biti v skladu z ideali Unesca, še posebej s *Splošno deklaracijo človekovih pravic* (Regenvanu 2002; UNESCO 2002č). Spoštovanje tega kriterija pomeni, da je kar nekaj področij, ki so lahko izključena iz obsega bodoče konvencije, saj je po mnenju udeležencev sestanka raznolikost spoštovana le, če spoštuje človekove pravice (ibid.). Ta področja predstavljajo npr. metode mučenja in zasliševanja, škodljivo čarodejstvo in magijo, izdelovanje vojnega orožja, prakse, škodljive za ženske,

²⁰ Izredni sestanek je potekal od 21. do 23. septembra 2001, Unescovi Sekciji za nesnovno dediščino pa sta pri organizaciji pomagali mestna uprava Elcheja in oblasti Valecije, ki so pokrile tudi stroške srečanja (UNESCO 2002č, 1). Med 19 mojstrov inami, ki so jih proglasili maja 2001, je bil tudi misterij iz Elcheja, liturgična glasbena drama o smrti, vnebovzetju in kronanju device Marije, ki jo že od sredine 15. stoletja izvajajo v baziliki Sv. Marije in na ulicah starega dela Elcheja (Smeets 2006, 86).

otroke ali manjšine itd. (ibid.). Še eden od pomembnih prispevkov sestanka v Elcheju pa je bila pojasnitev kriterija 'izjemne vrednosti' (UNESCO 2002č, 6–7). Tako mora vsak nominiran kulturni izraz ali prostor (i) imeti izrazito vrednost za skupnost, ki ji pripada, ter za ohranitev kulturne raznolikosti; (ii) biti ustvarjen znotraj skupnosti, ki je njegova nosilka in v kateri je še vedno globoko ukoreninjen in (iii) biti posebna stvaritev, ki je vezana na določen kulturni prostor ali na obliko kulturnega izraza²¹ (UNESCO 2002č, 7).

1.6.3 31. Generalna konferenca Unesca v Parizu, Francija (oktober 2001)

Le dober mesec po sestanku žirije v Elcheju, so se delegacije držav članic zbrale na 31. Generalni konferenci Unesca v Parizu (UNESCO 2002a). Po besedah nekdanje direktorice Unescove Sekcije za nesnovno kulturno dediščino Noriko Aikawa-Faure (2009, 33), je velika večina držav na Generalni konferenci izrazila mnenje, da bi nova konvencija morala slediti primeru uspešne Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972, hkrati pa prepoznati pomembnost sodelovanja nosilcev in prenašalcev nesnovne kulturne dediščine. Kljub vsemu pa so nekateri delegati, še posebej iz držav, ki so bile proti novi konvenciji, izrazili potrebo po nadaljnji razjasnitvi koncepta nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Ko so sprejemali poročilo Komisije za kulturo, je 17 držav članic²² pisno izrazilo zadržke do novega instrumenta v obliki mednarodne konvencije z obrazložitvijo, da je za to »še prezgodaj, saj je tema občutljiva in kompleksna, zato zahteva previden pristop« (UNESCO 2002a; Aikawa-Faure 2009). Delitev med državami članicami, med katerimi je bila večina za čimprejšnje sprejetje mednarodne konvencije, manjšina pa je ta proces poskušala na vse načine upočasniti, se je ponavljala skozi celotna pogajanja za novo konvencijo (Aikawa 2004, 143). Kljub temu pa so se na 31. Generalni konferenci po burni razpravi in na podlagi dejstev, da je nesnovna kulturna dediščina pomembna, da jo je potrebno varovati in da je Unesco edina organizacija, katere mandat se izrecno nanaša na varovanje teh oblik dediščine, odločili, da mora biti nesnovna kulturna dediščina regulirana s pomočjo mednarodne konvencije (UNESCO 2002a, 67). Predhodni osnutek konvencije naj

²¹ Z nominacijami naj se ne predlaga širokega obsega stvaritev, kot so npr. ljudski plesi ali pesmi v več državah, brez da bi se natančno navedlo njihove razlike (UNESCO 2002č, 7).

²² Argentina, Barbados, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Grenada, Grčija, Mehika, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Santa Lucija, Španija, Sveti Vincent in Grenadine, Švedska in Švica (UNESCO 2002a, 156).

generalni direktor Unesca predloži 32. Generalni konferenci, ki se bo odvijala jeseni 2003 (ibid.).

Na 31. Generalni konferenci so sprejeli še dva normativna instrumenta, ki sta imela določen vpliv na pogajanja o novi konvenciji za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Aikawa 2004, 143). Sprejem mednarodne *Konvencije o varovanju podvodne kulturne dediščine*²³ so spremljala težavna pogajanja, ki so razdelila države članice in vrgla senco na pogajanja o novem instrumentu za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). S to konvencijo je bil vzpostavljen standard zaščite za podvodna arheološka najdišča, ki je bil primerljiv s tistim, ki so ga druge Unescove konvencije²⁴ dodelile zemeljski kulturni dediščini (UNESO 2009, 11). Popolno nasprotje težavnim pogajanjem pa je bilo soglasno sprejetje *Splošne deklaracije o kulturni raznolikosti*, ki je pozitivno vplivalo na priznanje o pomembnosti ohranjanja dediščine (Aikawa 2004, 143). Deklaracija namreč v 7. členu poudarja, da je potrebno dediščino v vseh oblikah ohraniti in predati bodočim generacijam kot dokaz človeških izkušenj in prizadevanj, da bi tako spodbujali ustvarjalnost v vsej njeni raznolikosti in odkrit dialog med kulturami. Že v 1. členu pa je zapisano, da je »kulturna raznolikost človeštvu enako potrebna kot je biološka raznolikost za naravo«. Tako je tudi kulturna raznolikost skupna dediščina človeštva in jo je potrebno priznati in potrditi v korist sedanjih in bodočih generacij (Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti 2001). S *Splošno deklaracijo o kulturni raznolikosti* se je mednarodna skupnost prvič v zgodovini preskrbela z daljnosežnim mednarodnopравnim dokumentom, ki potrjuje njeno zavezanost kulturni raznolikosti (UNESCO 2002b, 1). Deklaracija pa je služila kot še ena osnova za razvoj normativnega instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine, saj so države članice v Akcijskem načrtu k deklaraciji odločile, da sprejmejo potrebne ukrepe za oblikovanje politik in strategij ohranitve kulturne in naravne dediščine ter tudi ustne in nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2009a, 11). Prav nesnovna kulturna dediščina je namreč po besedah nekdanjega generalnega direktorja Unesca Matsuure »v mnogih predelih sveta, predvsem pa v državah v razvoju, glavni izraz kulturne raznolikosti« (UNESCO 2002f, 1).

²³ *Konvencija o varovanju podvodne kulturne dediščine* je uradni slovenski prevod za angleški naslov *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*. Po mnenju avtorice bi bil primernejši prevod *zaščita* ali *varstvo* podvodne kulturne dediščine, saj gre v naslovu za izraz *protection* in ne *safeguarding* kot pri *Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine* ali v angleščini *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.

²⁴ Konvencija o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (1970), Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972) (UNESCO 2002e, 3).

1.6.4 Srečanje strokovnjakov v Riu de Janeiru, Brazilija (januar 2002)

Kot rezultat razprav na 31. Generalni konferenci Unesca v Parizu in odločitve, da je za varovanje nesnovne kulturne dediščine potrebna mednarodna konvencija, je generalni direktor Unesca Koïchiro Matsuura januarja 2002 sklical srečanje strokovnjakov v brazilskem Rio de Janeiru²⁵ (UNESCO 2002b; Aikawa 2004). Namen srečanja, na katerem se je zbralo okoli dvajset kulturnih in pravnih strokovnjakov, je bil določiti, katera ključna področja nesnovne kulturne dediščine znotraj njene široke definicije iz Torina naj bodo vključena v obseg bodočega normativnega instrumenta (UNESCO 2002b; Aikawa-Faure 2009). Kot je v nagovoru na srečanju poudaril tudi Matsuura, je prisotnost nekaterih članov Izvršilnega odbora Unesca, vključno s predsednico Azizo Bennani iz Maroka, veliko prispevala k uskladitvi različnih mnenj in oblikovanju teksta, ki bo lahko dosegel soglasje vseh držav članic, tudi tistih, ki novi konvenciji nasprotujejo (ibid.). Sodelovanje strokovnjakov s humanističnih, družboslovnih in pravnih področij s člani odbora je bilo po mnenju Noriko Aikawa-Faure (2009, 34) nujno, saj je Unesco za pospešitev procesa oblikovanja nove konvencije potreboval politično razumevanje in podporo Izvršilnega odbora.

Strokovnjaki so na srečanju ponovno potrdili, da se mora Unesco osredotočiti predvsem na kulturne dimenzije nesnovne dediščine, torej na področja, ki jih še ne pokrivajo druge organizacije²⁶ (Aikawa-Faure 2009, 34). Udeleženci srečanja so predstavili primere dobrih praks med prvimi proglašeni mojstrovinami in vpliv teh proglasitev (UNESCO 2002c, 4) ter potrdili, da je najvidnejši rezultat dvig zavesti v skupnostih o veliki vrednosti njihove nesnovne kulturne dediščine ter o nujni potrebi po njenem varovanju (Aikawa-Faure 2009, 34). Strinjali so se tudi v tem, da so proglasitve mojstrov in v ljudeh zbudile ponos na njihovo nesnovno dediščino, kar jim je tudi pomagalo potrditi kulturno identiteto (Aikawa-Faure 2009, 34–35). Pri določanju prioritetenih področij nesnovne kulturne dediščine v bodoči konvenciji so udeleženci srečanja pregledali rezultate okrogle mize v Torinu in sestanka v Elcheju ter poudarili, da je potrebno sprejeti fleksibilen koncept varovanja, ki bo upošteval tako notranjo dinamiko posameznih kulturnih izrazov, kot tudi raznolikost nesnovne kulturne dediščine (Aikawa 2004; Aikawa-Faure 2009). Ta dvojni pristop varovanja nesnovne kulturne

²⁵ Srečanje je potekalo od 22. do 24. januarja 2002, organizirano pa je bilo s pomočjo finančnih prispevkov brazilске in japonske vlade ter Unesca (UNESCO 2002c, 1). Predsedoval mu je Alžirec Mohammed Bedjaoui, nekdanji sodnik in predsednik Meddržavnega sodišča (ibid.).

²⁶ S področjem ekonomskih pravic in intelektualne lastnine se ukvarja specializirana agencija Združenih narodov, to je Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (*World Intellectual Property Organization – WIPO*) (UNESCO 2002c, 3–4).

dediščine na mednarodni ravni bi tako temeljil na internih ocenjevalnih kriterijih (pomen dediščine pri oblikovanju identitete družbene skupine) in zunanji kriterijih (npr. spoštovanje univerzalno sprejetih človekovih pravic ali zmožnost spodbujanja medkulturnega dialoga) (UNESCO 2010a). Pogovori so potekali tudi o terminologiji na področju nesnovne dediščine, kjer so sprejeli predlog o nadaljnjih posvetovanjih glede tega vprašanja, takratni pomočnik generalnega direktorja za kulturo pri Unescu Mounir Bouchenaki pa je predlagal tudi izdelavo slovarja terminov in pojmov, ki bi bil v pomoč strokovnjakom med pripravo osnutka bodoče konvencije (UNESCO 2002c; UNESCO 2010a). Junija 2002 je bil z namenom priprave definicij najpogosteje uporabljenih terminov, ki se nanašajo na nesnovno kulturno dediščino, na sedežu Unesca v Parizu sklican sestanek strokovnjakov (UNESCO 2010a). Glede na napovedan sestanek in prošnjo Unescove Sekcije za nesnovno kulturno dediščino, je nizozemska Nacionalna komisija za Unesco kot svoj prispevek v razpravah predlagala sklop osnutkov definicij, ki bi jih pripravili nizozemski strokovnjaki pred izdelavo slovarja (ibid.). Slovar je bil nato dokončan na sestanku strokovnjakov v Parizu med 10. in 12. junijem 2002 (ibid.). Strokovnjaki v Riu pa so bili še mnenja, da bi morala biti nova konvencija oblikovana znotraj okvira *Splošne deklaracije o kulturni raznolikosti*, kar bi povežalo ohranjanje nesnovne kulturne dediščine s kulturno raznolikostjo, ki je vir ustvarjalnega navdiha in trajnostnega razvoja (Aikawa-Faure 2009, 35).

Srečanje strokovnjakov v Riu de Janeiru januarja 2002 je bilo med prvimi dogodki, ki so jih organizirali v sklopu Mednarodnega leta kulturne dediščine, proglašene s strani Združenih narodov, kar je bilo po mnenju Matsuure dobra napoved za vključitev nesnovne dediščine v širok koncept kulturne dediščine (UNESCO 2002b, 3). Kako politiko prenesti v prakso, so po mnenju Barbare Kirshenblatt-Gimblett (2004, 57–58) odlično prikazali na 36. letnem festivalu julija 2002, ki ga prireja Smithsonian inštitut, z naslovom *Svilena cesta: povezovanje kultur, ustvarjanje zaupanja* (Smithsonian Institution 2011). Na festivalu so prikazali številne še živeče tradicionalne umetnosti ljudi iz dežel ob svileni cesti in tako v sklopu Mednarodne leta kulturne dediščine in pogajanj o novem normativnem instrumentu ponudili primer *par excellence* predstavitve raznolike nesnovne dediščine (Kirshenblatt-Gimblett 2004; Smithsonian Institution 2011). Proglasitev Mednarodnega leta kulturne dediščine je še okrepila potrebe po oblikovanju instrumenta za varovanje nesnovne kulturne dediščine, praznovanje pa je doseglo vrhunec novembra 2002, ko so obeležili trideset let od sprejetja *Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine* (UNESCO 2002b, UNESCO 2009a).

1.6.5 Tretja okrogla miza ministrov za kulturo v Istanbulu, Turčija (september 2002)

Na srečanju strokovnjakov v Riu de Janeiru je bila prvič vzpostavljena politična povezava med nesnovno kulturno dediščino in kulturno raznolikostjo (Aikawa-Faure 2009, 35). Ta povezava, ki je bila ključna za uspešno in zgodnje sprejetje konvencije o nesnovni dediščini le dobro leto za tem, je bila še okrepljena na Tretji okrogli mizi ministrov za kulturo²⁷ z naslovom *Nesnovna kulturna dediščina – ogledalo kulturne raznolikosti*, ki je potekala v Istanbulu septembra 2002 (ibid.). S tem, ko so nesnovno kulturno dediščino povezali s kulturno raznolikostjo, so se države, ki so podpirale slednjo (predvsem francosko govoreče države) potihoma pridružile tistim državam, ki so podpirale nesnovno kulturno dediščino (predvsem azijske, vzhodno- in srednjeevropske države) (ibid.).

Okrogle mize v Istanbulu so se udeležili predstavniki 110 držav članic Unesca, med njimi pa je bilo tudi 74 ministrov oz. ministric za kulturo (UNESCO 2002f; UNESCO 2009a). Prav tako velik odziv na povabilo je bil po mnenju generalnega direktorja Unesca Matsuuere dovolj zgovoren dokaz o tem, da je zavest o pomembnosti skupnih prizadevanj mednarodne skupnosti za obvarovanje kulturne raznolikosti in nesnovne kulturne dediščine vse večja (UNESCO 2002d, 2). Na koncu dva dni trajajoče okrogle mize so udeleženci sprejeli *Istanbulsko deklaracijo*, s katero so potrdili pomembnost nesnovne kulturne dediščine in nujnost njenega varovanja, hkrati pa izrazili svojo politično voljo za podporo aktivnostim Unesca pri pripravi nove mednarodne konvencije na tem področju (Aikawa 2004; UNESCO 2009a). V Istanbulski deklaraciji (2002, 1) je še zapisano, da različni izrazi nesnovne kulturne dediščine predstavljajo nekatere temeljne vire kulturne identitete ljudi in skupnosti, prav tako pa bogastvo celotnega človeštva. Nesnovno kulturno dediščino predstavljajo žive prakse, ki se nenehno spreminjajo, skupnosti pa dajejo občutek pripadnosti in stalnosti (ibid.). Prav zato bi moral pri razumevanju kulturne dediščine po mnenju udeležencev okrogle mize prevladati pristop, ki bi obsegal dinamično povezanost med snovno in nesnovno dediščino ter njuno vzajemno delovanje (ibid.). Zaradi ranljivosti nesnovne dediščine, ki jo med drugim povzročajo konflikti, netolerantnost, prekomerna prodajna politika, nenadzorovana urbanizacije, poleg tega pa ji grozi še nevarnost poenotenja, ki jo prinaša globalizacija, je

²⁷ Prva okrogla miza z naslovom *Kultura in ustvarjalnost v globaliziranem svetu* je potekala novembra 1999 v Parizu (UNESCO 2002e, 2). Ministri za kulturo so potrdili svojo odločnost pri podpori kulturni raznolikosti v času globalizacije (ibid.). Druga okrogla miza je pod naslovom *Kulturna raznolikost: Izzivi trga* potekala v Parizu decembra 2000 (ibid.). Analizirali so izzive, ki jih prinaša globalizacija in vlogo Unesca v tem okolju, ki naj nudi pomoč pri oblikovanju nacionalnih kulturnih politik in njihovem razvoju v odnosu do mednarodnega prava (ibid.). Tretja okrogla miza pa je v Istanbulu potekala 16. in 17. septembra 2002 (Istanbulska deklaracija 2002, 1).

potrebna volja za učinkovito posredovanje tako nacionalnih akterjev in mednarodne skupnosti, kot tudi skupnosti, ki je nosilka nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Prav zaradi teh poudarkov in velike zastopanosti političnih predstavnikov, je Istanbulska deklaracija po mnenju Aikawe (2004, 144) predstavljala še korak naprej v pogajanjih za novo konvencijo.

1.6.6 Medvladno srečanje strokovnjakov o predhodnem osnutku Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Parizu, Francija (september 2002)

Manj kot teden dni po zaključku okrogle mize v Istanbulu, se je 281 strokovnjakov iz 120 držav članic, 10 strokovnjakov iz treh misij stalnih opazovalcev pri Unescu in veliko število predstavnikov mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij zbralo na Prvem medvladnem srečanju strokovnjakov o predhodnem osnutku Konvencije za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki je potekalo na sedežu Unesca v Parizu²⁸ (UNESCO 2002g, 1). Na srečanju so bili kot opazovalci prisotni tudi delegati Združenih držav Amerike (ZDA), njihovo vrnitev v Unesco pa je le dober teden prej napovedal takratni predsednik ZDA George W. Bush (UNESCO 2002f, 1). ZDA so namreč iz Unesca izstopile 31. decembra 1984, razlog pa je bila po njihovem mnenju pretirana politizacija, dolgotrajno pomanjkanje proračunske discipline in slabo upravljanje organizacije (US Department of State Bulletin 1985; Rosenthal 1990).

Kot že sam naslov pove, so se na srečanju, ki je po besedah generalnega direktorja Unesca Matsuure »oralo ledino Unesca na področju varstva svetovne dediščine prek mednarodno-pravne dejavnosti« (UNESCO 2002f, 1) zbrali z namenom, da bi definirali obseg in nadaljevali z delom na predhodnem osnutku mednarodne konvencije (UNESCO 2002g, 1). Kot usmeritev pri delu jim je služila tudi Istanbulska deklaracija, ki je poudarila nujnost oblikovanja mednarodnega instrumenta za varovanje nesnovne dediščine, ki je v času globalizacije resno ogrožena (UNESCO 2002f, 3). Matsuura je že v otvoritvenem nagovoru dejal, da se zaveda, da osnutek nove konvencije ne more biti dokončan v enem tednu, kljub vsemu pa je bil prepričan, da se bo na srečanju dosegel velik napredek (ibid.). Debate so se vrtele okoli predhodnega osnutka konvencije, ki je bil rezultat dveh posvetovanj skupine strokovnjakov marca in junija 2002 ter Slovarja terminov, ki ga je pripravila skupina nizozemskih strokovnjakov (UNESCO 2002g, 1). Na srečanju so razglabljali ali naj se uporabi široka definicija nesnovne kulturne dediščine, saj bi obsežna in nejasna interpretacija

²⁸ Srečanje je potekalo od 23. do 27. septembra 2002, k njegovi organizaciji pa je finančno zopet prispevala Japonska (UNESCO 2002f; UNESCO 2002g).

termina lahko oslabila implementacijo določil konvencije (UNESCO 2009a, 11). V definicijo so dodali pojem »prenosa iz roda v rod« in s tem zagotovili, da definicija zajema tisto nesnovno kulturno dediščino, ki se je obdržala skozi daljše časovno obdobje (UNESCO 2002g, 3). Odločili so se, naj se v preambulo vključi sklicevanje na človekove pravice (UNESCO 2002g, 3), v sami konvenciji pa bi bilo po njihovem mnenju potrebno obdržati termina *skupnosti* in *skupine* brez kakršnihkoli drugih izrazov, ki bi bili lahko podlaga za različne interpretacije (UNESCO 2009a, 11). Mnenja so si nasprotovala predvsem pri vprašanju vključitve jezikov kot ene od oblik nesnovne kulturne dediščine v končni tekst konvencije (Blake 2006, 37). Kar nekaj držav (med njimi Peru, Španija, Uganda in Vanuatu) je vključitev jezikov podpiralo, mnogo delegatov je menilo, da besedna zveza 'ustni izrazi' v zadostni meri pokriva tudi jezike, spet tretji (predvsem iz afriških držav) pa so menili, da se mora besedilo nedvomno nanašati tudi na jezike (ibid.). Med zagovorniki in nasprotniki vključitve jezikov v tekst konvencije je bil na koncu dosežen kompromis v besedilu »jeziki kot nosilci nesnovne kulturne dediščine« (Blake 2006; UNESCO 2009a). Soglasno pa so se odločili, da v področje družbenih praks, ritualov in praznovanj ne bodo vključevali nobenih sklicevanj na religijo (UNESCO 2009a, 11–12).

Glede na specifičnost nesnovne kulturne dediščine naj bi po mnenju strokovnjakov na srečanju v Parizu konvencija iz leta 1972 služila bolj kot vir navdiha in ne kot model za novo konvencijo (UNESCO 2002g, 2). Skoraj vsi strokovnjaki so podprli predlog, da naj pomembno vlogo pri varovanju nesnovne kulturne dediščine igrajo države, njihova glavna dolžnost pa naj bo identifikacija nesnovne kulturne dediščine na njihovih ozemljih, kar naj izvedejo v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, nevladnimi organizacijami in drugimi posamezniki (UNESCO 2009a, 12). Srečanju v Parizu sta sledili še dve medvladni srečanju strokovnjakov o predhodnem osnutku konvencije (februarja in junija 2003), kjer so dokončno oblikovali besedila konvencije in dosegli konsenz o nekaterih glavnih temah: nameni konvencije, definiciji nesnovne kulturne dediščine in varovanja, vloga držav članic, pomembnost mednarodnih načel sodelovanja in solidarnosti, vzpostavitev fleksibilnega in učinkovitega mehanizma ter sklada za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Blake 2006; UNESCO 2009a; UNESCO 2010a). Teren je bil tako pripravljen. Čas je bil za novo konvencijo.

2 KONVENCIJA O VAROVANJU NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

Več kot trideset let študij, analiz, pogajanj in lobiranja je 17. oktobra 2003 le prineslo rezultat v obliki konvencije. Na 32. Generalni konferenci Unesca je v Parizu okoli 120 držav članic glasovalo za Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Kurin 2004, 66). Nobena država ni glasovala proti, le osem držav pa se je vzdržalo med njimi so bile Avstralija, Kanada, Velika Britanija, Švica in Združene države Amerike (ibid.). Konvencijo je prva 15. marca 2004 odobrila Alžirija, v veljavo pa je v skladu s 34. členom, v katerem je zapisano, da »ta konvencija začne veljati tri mesece po datumu deponiranja tridesete listine o ratifikaciji, sprejetju, odobritvi ali pristopu« stopila 20. aprila 2006, torej tri mesece po tem, ko je Romunija kot trideseta sprejela konvencijo, in trideset mesecev po sprejetju konvencije (UNESCO 2011a). Unesco je po romunskem sprejetju konvencije februarja 2006 izdal prvo številko glasila z naslovom *The Intangible Heritage Messenger*, kjer so uveljavitev konvencije v rekordnem času označili za mejnik v Unescovi dolgotrajni kampanji za zaščito nesnovne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Section 2006a, 1).

Takratni generalni direktor Unesca Koïchiro Matsuura je ob uveljavitvi konvencije dejal, da izredno hitre ratifikacije s strani osmih azijskih, šestih evropskih, šestih arabskih, šestih afriških in štirih latinskoameriških držav odražajo »velik interes za nesnovno kulturno dediščino po vsem svetu in splošno zavedanje o nujnosti njene mednarodne zaščite zaradi groženj, ki jih predstavljajo sodobni načini življenja in proces globalizacije« (UNESCO Intangible Heritage Section 2006a, 1). Z njim se strinja tudi Janet Blake (2009, 45), ki meni, da visoko število ratifikacij, odobritev, sprejetij oz. pristopov h konvenciji v tako kratkem času²⁹ odraža željo mednarodne skupnosti po nujnem odgovoru na nevarnosti, ki grozijo ranljivi nesnovni dediščini. S sprejetjem te konvencije smo tako na mednarodni ravni dobili še tretjo kategorijo dediščine – poleg snovne kulturne in naravne je z mednarodnim zavezujočim dokumentom zaščitena še nesnovna kulturna dediščina (Smith in Waterton 2009, 289).

Konvencija se od Priporočila o varovanju tradicionalne kulture in folklore iz leta 1989 in programa Proglasitev mojstrovin ustne in nesnovne dediščine človeštva iz leta 1998 razlikuje v nekaj pomembnih elementih (Skounti 2009, 82). Najpomembnejša razlika je prav gotovo dejstvo, da je konvencija zavezujoč dokument za države pogodbenice, s čimer je bila

²⁹ Do 12. avgusta 2011 je listine o ratifikaciji, sprejetju, odobritvi ali pristopu deponiralo 137 držav (UNESCO 2011a). Za primerjavo je Unescovo Konvencijo o varovanju podvodne kulturne dediščine, ki je bila sprejeta 2. novembra 2001, do avgusta 2011 ratificiralo le 40 držav (UNESCO 2011b).

izpolnjena dolgoletna zahteva, ki je bila izražena na različnih stopnjah pogajanj za konvencijo (ibid.). Prav to naj bi ji tudi nekako zagotavljalo uspeh, saj je bila največja kritika priporočila iz leta 1989 ravno njegova nezavezujoča narava. Kontroverzni koncept mojstrovin je bil s sprejetjem konvencije opuščen, uradno pa ga je po mnenju Skountija (2009, 82) zamenjal bolj primeren pojem nesnovne kulturne dediščine. Osnovo za pripravo seznamov predstavljajo nacionalni popisi, pomembna razlika s predhodnima dokumentoma pa je, da ima v sklopu konvencije Unesco sklad za njeno uresničevanje (ibid.). Od sprejetja Priporočila o varovanju tradicionalne kulture in folklore pa do Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, je tako minilo slabih 15 let, ki so jih zaznamovali konceptualni razvoj in spremembe v metodologiji, predvsem pa prepričanje, da svet potrebuje bolj odločen pristop varovanja v obliki zavezujočega dokumenta (ibid.). Kakšen je namen konvencije in kaj pravzaprav varuje, pa je zapisano že v njenih uvodnih členih.

2.1 Nameni konvencije in nivoji njenega delovanja

Iz preambule Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine lahko razberemo, da so priporočila dolgoletnih pogajanj upoštevana. Takoj na začetku je namreč poudarjeno, da se konvencija sklicuje na »obstoječe mednarodne dokumente o človekovih pravicah, še zlasti na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah iz leta 1948, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah iz leta 1966 in Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966«, na kar je v Elcheju septembra 2001 opozorila žirija za mojstrovine. Prav tako je v preambuli zapisano, da konvencija upošteva pomembnost nesnovne kulturne dediščine kot gibal kulturne raznolikosti in jamstva za trajnostni razvoj, kar so izpostavljali že predhodni dokumenti, kot so Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore iz leta 1989, Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti iz leta 2001 in Istanbulska deklaracija iz leta 2002. Henrietta Marrie (2009, 169) je prepričana, da je bila konvencija primarno sprejeta zaradi dejstva, da na tem področju še ni bilo večstranskega zavezujočega instrumenta, k čemur so v preambuli konvencije dodali, da »morajo biti obstoječi mednarodni sporazumi, priporočila in resolucije o kulturni in naravni dediščini učinkovito obogateni in nadgrajeni z novimi določili o nesnovni kulturni dediščini«. V preambuli je še zapisano, da je ta prvi zavezujoči večstranski instrument za varovanje nesnovne kulturne dediščine med drugim

potreben zaradi spoznanja, »da procesi globalizacije in socialnih sprememb, /.../ hkrati z nestrpnostjo prinašajo tudi resne grožnje poslabšanja, izginotja ali uničenja nesnovne kulturne dediščine, še posebej zaradi pomanjkanja sredstev za varovanje takšne dediščine«.

Odgovor na grožnje sodobnega sveta je tako mogoče najti že v 1. členu konvencije, kjer so navedeni njeni nameni. To so:

- a) varovati nesnovno kulturno dediščino;
- b) zagotoviti spoštovanje nesnovne kulturne dediščine skupnosti, skupin in posameznikov;
- c) dvigniti zavedanje o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter zagotoviti medsebojno spoštovanje te dediščine;
- d) zagotoviti mednarodno sodelovanje in pomoč.

Kot je ugotovila tudi Janet Blake (2009, 47), je že iz namenov razvidno, da konvencija deluje na treh nivojih – na lokalnem, nacionalnem in mednarodnem – ki imajo medsebojni vpliv. Blake (ibid.) dodaja, da so seveda države tiste ki ustvarjajo mednarodno pravo, zato nacionalni nivo še vedno ostaja primaren pri implementaciji katerekoli mednarodne pogodbe, kljub temu pa je v Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine pomemben predvsem medsebojni odnos omenjenih treh nivojev. Mednarodni ukrepi za varovanje v obliki mednarodnega sodelovanja, pomoči in seznamov, imajo predvsem vlogo dvigovanja zavesti o nesnovni kulturni dediščini znotraj skupnosti ter tudi na nivoju držav, poleg tega pa spodbujajo in pospešujejo nacionalno izvrševanje ukrepov za varovanje nesnovne dediščine (ibid.). Značilnost konvencije je poudarek na odnosu med državo in lokalnimi skupnostmi, ki je ključen za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Ker pa je 'globalna' kultura lahko ena od groženj tej vrsti dediščine, je za njeno varovanje potreben globalni odgovor (v obliki mednarodne konvencije), pri čemer se povežeta lokalni in mednarodni nivo (ibid.). V celoti pa konvencija služi kot okvir za razvoj politik, ki odražajo mednarodno mnenje o ohranjanju kulturne raznolikosti in varovanju nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2009b, 4).

2.2 Opredelitve pojmov v konvenciji

2.2.1 Nesnovna kulturna dediščina, skupnosti, skupine in posamezniki

Za uresničevanje namenov konvencije je nesnovna kulturna dediščina definirana v prvem odstavku 2. člena konvencije, v katerem je zapisano:

»Nesnovna kulturna dediščina« pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in v nekaterih primerih posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino, zagotavlja pa jim občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti. V tej konvenciji nesnovna kulturna dediščina pomeni le tisto dediščino, ki je skladna z obstoječimi mednarodnimi instrumenti za človekove pravice, z zahtevami o medsebojnem spoštovanju med skupnostmi, skupinami in posamezniki ter s trajnostnim razvojem (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003).

Lahko se strinjamo z Janet Blake (2009, 47), da je v definiciji nesnovne kulturne dediščine poudarjena osrednja vloga skupnosti, skupin in tudi posameznikov, izpostavljen pa je njihov občutek za identiteto, ki jim ga ohranjanje nesnovne kulturne dediščine zagotavlja. Identifikacija katerekoli oblike nesnovne kulturne dediščine je odvisna od njenega prepoznanja s strani skupnosti, skupin in v nekaterih primerih posameznikov, ki nesnovno kulturno dediščino nenehno poustvarjajo, kar jim daje občutek stalnosti (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003, 2. člen; Blake 2009, 47). Kljub dejstvu, da so skupnosti v središču varovanja nesnovne kulturne dediščine, pa nam konvencija ne postreže z njihovo definicijo. Jo pa najdemo v Slovarju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2002, kjer je skupnost definirana kot:

Ljudje, ki si delijo samopripisan občutek povezanosti. To se lahko na primer izraža v občutku za identiteto ali v skupnem vedenju, kot tudi v aktivnostih in teritoriju. Posamezniki lahko pripadajo več kot eni skupnosti (van Zanten 2002, 4).

V Slovarju so tudi definicije kulturne, lokalne in domorodne skupnosti, ne najdemo pa definicije skupin in posameznikov. V eni od sedmih brošur Unesca (2009b, 4), ki so namenjene boljšemu razumevanju in promoviranju nesnovne kulturne dediščine, je zapisano, da v konvenciji ni definicije skupnosti, saj imajo le-te odprt značaj, ki ni nujno povezan z določenim območjem oz. teritorijem. Skupnosti so namreč lahko dominantne ali nedominantne, posameznik lahko pripada različnim skupnostim ali pa svojo pripadnost skupnostim menja (ibid.). V skladu s konvencijo pa morajo biti skupnosti, skupine in včasih

tudi posamezniki aktivno vključeni v identificiranje in definiranje svoje nesnovne kulturne dediščine kot tudi njenega upravljanja, saj so edini, ki to dediščino ustvarjajo, obnavljajo, vzdržujejo in prenašajo (ibid.).

Član Medvladne skupine strokovnjakov za oblikovanje osnutka Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine Dawson Munjeri (2009, 143) je bil mnenja, da je nerazumljivo, da je štiri leta po sprejetju konvencije še vedno potekala debata o sprejemljivi definiciji *skupnosti* ter o tem ali ter v kakšni meri je potrebno upoštevati privolitev skupnosti, ko je govora o tem, kaj predstavlja nesnovno kulturno dediščino. Na prvi izredni seji Medvladnega odbora za varovanje nesnovne dediščine, ki je na Kitajskem potekala maja 2007, je predsedujoči opomnil, da obstaja veliko različnih pogledov, kako tolmačiti skupnost (Munjeri 2009, 144). Munjeri (ibid.) se je zato spraševal, kako naj se uresničujejo določila konvencije, če pogovori sledijo takemu trendu. Tudi v nevladni organizaciji *Traditions pour Demain* (Tradicije za jutri) so v enem od prispevkov zapisali, da »konvencija skupnostim jasno daje osrednjo vlogo pri identifikaciji in varovanju nesnovne kulturne dediščine« (v Munjeri 2009, 144). Menijo, da so skupnosti v ospredju v konvenciji in tako odločilne pri njeni implementaciji (ibid.). Debate o skupnosti so tako po mnenju Munjerija (ibid.) dobile predznak dinamike moči, pojavilo se je vprašanje o centru *versus* periferiji in vprašanje, kdo zavzema katero mesto v hierarhiji. Prepričan je, da bi se morala debata o definiciji *skupnosti* končati na Srečanju strokovnjakov o udeležbi skupnosti pri varovanju nesnovne kulturne dediščine,³⁰ ki je potekalo marca 2006 v Tokiu, in kjer so sprejeli jedrnato, nepolitično in praktično definicijo (ibid.). V poročilu srečanja je zapisano, da konvencija sicer ne definira skupnosti in skupin, predlaga pa nekakšno hierarhijo med njimi in posamezniki, saj so skozi celoten tekst konvencije navedeni v vrstnem redu skupnosti, skupine, posamezniki (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 8). Da so posamezniki v nekoliko podrejeni vlogi, je mogoče razbrati že iz same definicije nesnovne kulturne dediščine, kjer je uporabljena dikcija »/.../ in v nekaterih primerih posamezniki /.../« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2. člen, prvi odstavek), kar že zelo jasno pove, da je nesnovna kulturna dediščina s posamezniki povezana le redko (Blake 2006, 35). Tako so se v Tokiu odločili, da skupnosti in skupine ne bodo obravnavali kot ekvivalentne in se raje osredotočili na iskanje značilnosti, po katerih se razlikujejo (ibid.). Skupnosti so definirali kot:

³⁰ Srečanje je od 13. do 15. marca 2006 potekalo v organizaciji Sekcije za nesnovno dediščino Unesca in Azijsko-pacifiškega kulturnega centra za Unesco, na njem pa je sodelovalo dvajset mednarodnih strokovnjakov ter šest opazovalcev (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006).

Omrežja ljudi, pri katerih občutek za identiteto ali povezanost izvira iz skupnega zgodovinskega odnosa, ki je zakoreninjen v navadah in prenosu ali povezanosti z njihovo nesnovno kulturno dediščino (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9).

Nekateri strokovnjaki so predlagali, da bi se z definicijo skupnosti morali osredotočiti na izvajalce nesnovne kulturne dediščine, drugi pa so bili mnenja, da bi v definicijo morali vključiti tudi tiste, ki so z nesnovno kulturno dediščino povezani, niso pa aktivni izvajalci (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9). Strinjali so se, da mora definicija skupnosti vsebovati občutek pripadnosti oz. identitete, ki temelji na skupni nesnovni kulturni dediščini, kar je vodilo v uporabo izraza »zakoreninjen v skupnosti«, ki se jim je zdel primernejši od besedne zveze »ki se prenaša iz roda v rod«, za katero se zdi, da izključuje elemente nesnovne kulturne dediščine, ki so v zgodovinskem razvoju doživeli tudi prekinitve (ibid.).

Strokovnjaki so se na srečanju v Tokiu strinjali, da lahko skupino razumemo kot nekakšno podmnožico skupnosti, za katero je značilno izvajanje določene nesnovne kulturne dediščine, ki ni nujno skupna celotni skupnosti (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9). Za opis tega odnosa med skupino in skupnostjo so uporabili izraz *mreža*, saj je bil izraz *podmnožica* razumljen kot preveč statičen (ibid.). Tako je nastala naslednja definicija skupin:

Skupine predstavljajo ljudje znotraj ene ali več različnih skupnosti, ki si delijo značilnosti kot so veščine, izkušnje in posebno znanje ter tako igrajo specifične vloge v trenutnem in prihodnjem izvajanju, poustvarjanju in/ali prenosu nesnovne kulturne dediščine. Skupine so po tej definiciji na primer kulturni kustosi, izvajalci nesnovne kulturne dediščine ali njihovi učenci (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9).

Z vključitvijo učencev v definicijo so želeli poudariti pomembnost trajnosti (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9). Ker pa se določeni elementi nesnovne kulturne dediščine lahko pojavljajo v različnih skupnostih, je bila poudarjena tudi možna pripadnost skupin ter tudi posameznikov več kot eni skupnosti (ibid.). Kot posledica vseh teh razmerij, tudi definicija posameznikov, ki so jo sprejeli strokovnjaki v Tokiu marca 2006, temelji na definiciji skupin (ibid.).

Posamezniki so tisti, ki imajo znotraj ene ali več različnih skupin posebne veščine, znanje, izkušnje in druge značilnosti, in zato igrajo specifične vloge v trenutnem in prihodnjem izvajanju, poustvarjanju in/ali prenosu nesnovne kulturne dediščine. Posamezniki so tako na primer kulturni kustosi, izvajalci nesnovne kulturne dediščine in kjer je to primerno, tudi njihovi učenci (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 9).

Munjeri (2009, 143) je prepričan, da je skupnost sama po sebi postala fenomen in mehanizem, katerega stalnost se ohranja z izvajanjem nesnovne kulturne dediščine. Medtem ko skupnost ustvarja nesnovno kulturno dediščino, te stvaritve dajejo življenje skupnosti in omogočajo njeno ohranjanje (ibid.). Predpostavka za ta ciklični in ponavljajoč fenomen ter proces je po mnenju Munjerija (2009, 143) znanje, ki ga ima skupnost, zato je potrebno zagotoviti, da je odgovornost za varovanje dragocenih nesnovnih virov v njenih rokah. Da je znanje in predvsem njegovo ohranjanje pomembno, je prepričana tudi profesorica mednarodnega prava Edith Brown Weiss (v Munjeri 2009, 143), ki pravi, da vsakršna izguba obstoječega znanja predstavlja osiromašenje znanja prihodnjih generacij. Kljub vsem tem dejstvom in definiciji, ki so jo strokovnjaki sprejeli na srečanju v Tokiu, splošno sprejete definicije skupnosti, ki imajo pri varovanju nesnovne kulturne dediščine osrednjo vlogo, še vedno ni. Munjeri (2009, 144) meni, da je k še vedno trajajočemu iskanju prave definicije pripomoglo tudi mnenje nekaterih držav, ki so na prvi izredni seji Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine maja 2007 dejale, da bo šele čas pokazal, »kako Odbor želi videti skupnost« (UNESCO Intergovernmental Committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage 2007, 14). Definicije oz. kakršnokoli razlage skupnosti ne najdemo niti v Izvedbenih smernicah za uresničevanje Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2010b).

Po mnenju Janet Blake (2009, 50–51) je skupnost celo bolj v središču konvencije kot sama dediščina, kljub temu pa Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine ni edinstven primer med mednarodnimi pogodbami, če upoštevamo reference na *skupnosti*, *skupine* in njihovo *sodelovanje*. Omenjeni pojmi so se že prej pojavljali predvsem na področju človekovih pravic (Blake 2009, 50). Blake (2009, 50–51) še meni, da bi Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine lahko pomenila prelom pri iskanju jasnega razumevanja pojma skupnosti, vendar se hkrati zaveda, da je razumevanje in uporaba pojmov v veliki meri odvisna od konteksta, kar je razvidno tudi v drugih dokumentih mednarodnega

prava³¹ (Blake 2009, 52). Glede na dejstvo, da definicije še vedno ni, pa je o kakršnikoli prelomni vlogi konvencije na tem področju zaenkrat mogoče dvomiti. Ko so za tolmačenje pojma *skupnosti* zaprosili Stalno mednarodno sodišče, je bil odgovor, da je »obstoj skupnosti vprašanje dejstev in ne vprašanje prava« (ibid.). Takšno tolmačenje nam z besedami Janet Blake (2009, 52) predlaga, da naj pri »upoštevanju pojma *skupnosti* sledimo 'običajnemu pomenu', vedno pa moramo biti pozorni na širši pravni kontekst in potencialne pasti navidezno pripisanih pravic, ki niso priznane v mednarodnem pravu.«

Da je primerov nestrinjanja glede nekaterih pojmov v mednarodni skupnosti več, nam v eseju, v katerem komentira sprejemanje Konvencije o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov,³² pokaže tudi Alan Riding (2005). V svojem razmišljanju je zapisal, da se zdi ideja o promociji kulturne raznolikosti po svetu dovolj razumna, saj naj bi od prostega pretoka idej, besed in podob koristi imeli vsi (Riding 2005). To podkrepi z navedbami, da omenjena ideja obravnava kulture bogatih in revnih držav kot enakovredne, predvsem pa ponuja »protistrup za kulturno homogenost« (ibid.). Kljub vsemu pa ni vse tako enostavno. Riding (2005) je v svojem eseju zapisal: »Poskusite pretvoriti to na videz enostavno idejo v mednarodno pogodbo in stvari bodo kmalu postale zapletene. /.../ Vzrok je preprost: za idealističnim zaslonom kulturne raznolikosti so na kocki pomembna ekonomska in politična vprašanja.« Munjeri (2009, 144) je prepričan, da gre za popolnoma enako zadevo tudi v primeru skupnosti. Da je pojem varovanja nesnovne kulturne dediščine kontroverzen že sam po sebi, meni tudi Janet Blake (2006, 35). Prepričana je namreč, da lahko varovanje nesnovne kulturne dediščine dosežemo le s priznanjem osrednje vloge, ki jo z ustvarjanjem in varovanjem te vrste dediščine imajo skupnosti (ibid.).

³¹ Našteti so le nekateri dokumenti, ki v različnih oblikah navajajo *skupnosti*. V 27. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (1966) je razumevanje *manjšin* odvisno tako od objektivnih (npr. narodnost, jezik), kot tudi od subjektivnega kriterija samoidentifikacije (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah 1966; Capotorti in Thornberry v Blake 2009). Samoidentifikacijo kot temeljni kriterij za določanje skupin, za katere veljajo določbe konvencije, najdemo tudi v drugem odstavku 1. člena Konvencije št. 169 Mednarodne organizacije za delo iz leta 1989 z naslovom Konvencija o domorodnih in plemenskih ljudstvih. V preambuli Deklaracije o rasi in rasnih predsodkih, ki je bila v Unescu sprejeta leta 1978, najdemo neobičajno formulacijo »vsa ljudstva in vse človeške skupine« (ang. *all peoples and all human groups*), v drugem odstavku 1. člena pravica do različnosti pripada »vsem posameznikom in skupinam« (ang. *all individuals and groups*), 3. člen pa omenja *ljudstva*, *človeka* in *skupino* (ang. *peoples*, *human being*, *group*). V Konvenciji o biološki raznovrstnosti, ki so jo Združeni narodi sprejeli leta 1992, so večkrat omenjene domorodne in lokalne skupnosti, njihove definicije pa kljub dejstvu, da je v 2. členu opredeljenih kar 17 pojmov, v konvenciji ni.

³² *Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov* je uradni slovenski prevod za angleški naslov *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*. Tako kot omenjeno že v opombi 23, bi bil tudi v tem primeru za izraz *protection* po mnenju avtorice primernejši prevod *zaščita* ali *varstvo*.

2.2.2 Varovanje

Poleg nesnovne kulturne dediščine sta v 2. členu konvencije opredeljena še dva pojma. Prvi je pojem varovanje (ang. *safeguarding*), ki »pomeni ukrepe za zagotovitev ohranjanja nesnovne kulturne dediščine, vključno s prepoznavanjem, dokumentiranjem, raziskovanjem, ohranjanjem, zaščito, spodbujanjem, izboljševanjem, prenosom, še posebej s formalno in neformalno izobrazbo, kakor tudi z oživitvijo različnih vidikov te dediščine«. Pojem varovanja, kot je opredeljen v tretjem odstavku 2. člena konvencije je še posebej pomemben, saj gre za prvi in naslovni namen konvencije, pojavlja pa se skozi celoten tekst konvencije od nacionalnih ukrepov do mednarodnih aktivnosti, politik in programov za varovanje nesnovne kulturne dediščine ter predstavlja nekakšno posebnost konvencije (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003; Blake 2009).

Janet Blake (2009, 51) poudarja, da se je na področju kulturne dediščine v Unescovih konvencijah do sprejetja konvencije leta 2003 uporabljal pojem *zaščita oz. varstvo* (ang. *protection*),³³ a je izbira pojma *varovanje* smiselna iz več razlogov (Blake 2006, 23). Gre namreč za pojem, ki so ga uvedli že s Priporočilom o varovanju tradicionalne kulture in folklore leta 1989, vendar njegovo definicijo lahko najdemo šele v 2. členu konvencije iz leta 2003 (Blake 2009, 51). Zanimivo je, da je definicija iz konvencije v tesni povezavi s petimi glavnimi deli priporočila: prepoznavanje, ohranjanje (vključno z dokumentiranjem), obvarovanje, širjenje in zaščita (Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore 1989; Blake 2006), ki so definirani tudi v Slovarju iz leta 2002 (van Zanten 2002). Pojem *varovanja* nesnovni kulturni dediščini zagotavlja precej širši pristop kot pojem *zaščita*, saj ne zagotavlja le zaščite oz. varstva nesnovne kulturne dediščine pred neposrednimi grožnjami, ampak od različnih strani zahteva tudi aktivnosti, ki pripomorejo k njenemu ohranjanju in prenašanju (Blake 2009, 51). Te aktivnosti vključujejo prepoznavanje ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic skupnosti, skupin in posameznikov, ki ustvarjajo, ohranjajo in prenašajo nesnovno kulturno dediščino, hkrati pa med aktivnosti lahko prištevamo tudi izobraževalne ukrepe in ukrepe za povečanje zavesti o tej vrsti dediščine (Blake 2006, 23). S tega vidika ima

³³ *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* (1954) – Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property* (1970) – Konvencija o ukrepih za preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (v tekstu konvencije se večkrat omenja zaščito oz. varstvo – *protection* – kulturne dediščine in kulturnih dobrin); *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (1972) – Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine; *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage* (2001) – Konvencija o varovanju podvodne kulturne dediščine (za primernejši prevod po mnenju avtorice glej opombo 23).

zaščita bolj negativen predznak v smislu 'zaščita pred', medtem ko *varovanje* obsega bolj pozitivne aktivnosti ohranjanja dediščine in okolja, v katerem se razvija.

Za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine mora le-ta imeti določen pomen za skupnost, ki jo stalno poustvarja in prenaša iz roda v rod (UNESCO 2010c). V Unescu (ibid.) se zavedajo možnosti izginotja nekaterih elementov nesnovne kulturne dediščine, zato poudarjajo, da varovanje ne pomeni zamrznitev nesnovne kulturne dediščine v njeni čisti oz. prvobitni obliki, pač pa gre za prenos znanja, veščin in pomena dediščine na naslednje generacije. Nesnovne kulturne dediščine tudi ni smiselno varovati oz. ponovno oživljati za vsako ceno (ibid.). Kot vsaka živa stvar, ima tudi nesnovna kulturna dediščina življenjski cikel, zato se njeni elementi spreminjajo, nekateri izginjajo in nastajajo novi (ibid.). Da gre za dinamiko, lahko razberemo tudi iz fraze, da nesnovno kulturno dediščino skupnosti in skupine nenehno poustvarjajo (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2. člen, prvi odstavek). Tako v primeru nesnovne kulturne dediščine nikakor ne gre za »nespremenljive tradicije, izklesane v kamen«, ampak za žive tradicije, ki se nenehno razvijajo kot odgovor na nove okoliščine (Blake 2006, 35). Zato je v prvem odstavku 2. člena konvencije še poudarjeno, da je potrebno varovati le nesnovno kulturno dediščino »/.../ ki jo skupnosti, skupine in v nekaterih primerih posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine /.../«. Tako morajo biti tudi ukrepi za varovanje vedno oblikovani in uporabljeni s privolitvijo in sodelovanjem skupnosti (UNESCO 2010c). V nekaterih primerih je javno posredovanje pri varovanju dediščine neke skupnosti nezaželeno, saj to lahko izkrivi vrednost, ki jo ima dediščina za skupnost (ibid.). Munjeri (2009, 148) k temu dodaja, da je najboljši način varovanja nesnovne kulturne dediščine »osvoboditi in ne zamrzniti« pogoje, pod katerimi nesnovna kulturna dediščina obstaja in deluje. Takšne pogoje pa najbolje lahko določi skupnost, ki proizvaja in ohranja »dinamični fenomen, ki ga poznamo pod imenom nesnovna kulturna dediščina« (ibid.).

2.2.3 Države pogodbenice

Tretji pojem, ki ga Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine opredeljuje, je pojem *držav pogodbenic*. Pojem označuje »države, ki jih ta konvencija zavezuje in za katere velja« (2. člen, četrti odstavek). Konvencijo lahko države članice Unesca »ratificirajo, sprejmejo ali odobrijo v skladu s svojimi ustreznimi notranjepravnimi postopki« (32. člen, prvi odstavek), h konvenciji pa lahko »pristopijo vse države nečlanice Unesca, ki jih k

pristopu povabi Generalna konferenca Unesca« (33. člen, prvi odstavek) ter »ozemlja, ki uživajo popolno notranjo samoupravo, ki jo kot tako priznava Organizacija združenih narodov, vendar niso pridobila popolne neodvisnosti v skladu z Resolucijo 1514 (XV) Generalne skupščine /.../« (33. člen, drugi odstavek).³⁴ Tako so države pogodbenice Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine lahko države članice Unesca, ki so konvencijo v skladu z 32. členom ratificirale, kot tudi države nečlanice Unesca ter ozemlja s popolno notranjo samoupravo, če imajo pristojnosti za zadeve, ki jih konvencija ureja ter pristojnosti za sklepanje pogodb v povezavi s temi zadevami (Blake 2006, 41). Do sredine avgusta 2011 je imela konvencija 137 držav pogodbenic (UNESCO 2010v).

2.3 Domene nesnovne kulturne dediščine

Nesnovna kulturna dediščina, kot je določena v prvem odstavku 2. člena se manifestira v petih širokih domenah, ki so določene v drugem odstavku 2. člena konvencije in so med drugim:

- a) ustna izročila in izrazi, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine;
- b) uprizoritvene umetnosti;
- c) družbene prakse, rituali in praznovanja;
- d) znanje in prakse o naravi in svetu ter
- e) tradicionalne obrtne veščine.

Konvencija se osredotoča na žive izraze nesnovne dediščine, ki so zelo podobni predlaganim izrazom s srečanja v Torinu leta 2001, med njimi ne vzpostavlja hierarhije, skupnosti pa jih prepoznavajo kot pomembne, saj jim dajejo občutek za identiteto in povezanost s prejšnjimi generacijami (Blake 2006; UNESCO 2009b). Konvencija priznava le tiste izraze nesnovne dediščine, ki so združljivi z obstoječimi mednarodnimi instrumenti o človekovih pravicah ter z zahtevami medsebojnega spoštovanja skupnosti, skupin in posameznikov (UNESCO 2009b, 4). V predhodnem osnutku konvencije je bil k odstavku z domenami dodan še aneks, v katerem je bilo za vsako domeno podanih nekaj primerov, kar bi olajšalo interpretacijo kategorij (Blake 2006, 36). Tako na prvem kot na drugem medvladnem srečanju

³⁴ Resolucijo 1514 (XV) je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov 14. decembra 1960, gre pa za *Deklaracijo o priznanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom*.

strokovnjakov je bilo vprašanje aneksa eno najbolj perečih, odločitev pa je bila, da končni tekst konvencije aneksa ne bo vseboval (ibid.). Države so seveda navajale mnoge razloge in argumente za in proti aneksu. Kostarika in Uganda sta na primer vključitev aneksa v konvencijo podpirali, Francija pa je temu nasprotovala z argumentom, da bi bilo nemogoče zagotoviti izčrpen seznam celotne nesnovne kulturne dediščine, zato bi bil vsak tak seznam nepopoln (ibid.). Japonska je bila sicer ob tem mnenja, da bi moralo biti razumljivo, da ne gre za temeljit seznam primerov (ibid.). Mohammed Bedjaoui, ki je obema medvladnima srečanjema strokovnjakov predsedoval, je ocenil, da bi vključitev aneksa v konvencijo sprožila vprašanje o pravnem statusu konvencije, zato je močno priporočal odstranitev aneksa (ibid.). Tako konkretni primeri za posamezne domene nesnovne kulturne dediščine niso podani, je pa Janet Blake (2006, 36–37) kljub temu mnenja, da ima drugi odstavek 2. člena konvencije z navedbo domen pomembno vlogo pri konkretiziranju sicer precej shematične definicije nesnovne kulturne dediščine, hkrati pa tudi usmerja na področja življenja, kjer se nesnovna kulturna dediščina izraža.

Domene nesnovne kulturne dediščine niso podrobneje opredeljene niti v Izvedbenih smernicah za uresničevanje konvencije, so jim pa v Unescu (2010č) v celoti namenili eno od sedmin brošur za promocijo nesnovne kulturne dediščine in zagotavljanje njenega pravilnega razumevanja. Že v uvodnem delu brošure je izpostavljeno, da konvencija nesnovno kulturno dediščino res deli na pet domen, se je pa potrebno zavedati, da mnoge enote nesnovne kulturne dediščine vsebujejo elemente iz različnih domen (UNESCO 2009c, 3). Kompleksen izraz nesnovne kulturne dediščine tako predstavljajo npr. festivali, ki vključujejo petje, plesanje, gledališče, ustno izročilo, prikaze ročnih spretnosti itd. (ibid.). Meje med domenami niso jasno zarisane, pogosto pa se tudi razlikujejo od skupnosti do skupnosti, saj je navzven skoraj nemogoče oblikovati toge kategorije (ibid.). Neka skupnost tako lahko svoje cerkveno petje razume kot obliko rituala, druga pa bi to dojela kot pesem (ibid.). Kar je razumljeno kot gledališče v eni skupnosti, si lahko v drugem kulturnem okolju razlagajo kot ples (ibid.). Takih in podobnih primerov je še veliko, zato konvencija določa le okvir za identifikacijo oblik nesnovne kulturne dediščine, seznam domen pa naj bi nudil bolj možnost vključevanja kot izključevanja, saj kot so zapisali v Unescu »ni nujno mišljeno, da je /seznam/ 'dokončen'« (ibid.). Države tako lahko uporabljajo različen sistem domen, kar pomeni, da lahko dodajajo nove domene, oblikujejo podkategorije za obstoječe ali pa jih npr. le nekoliko preimenujejo (ibid.).

2.3.1 Ustna izročila in izrazi, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine

V Slovarju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2002 je bila ta domena definirana le kot 'ustni izrazi'³⁵ (van Zanten 2002, 3), na srečanjih o predhodnem osnutku konvencije pa so se sporazumeli tudi za vključitev jezikov (Blake 2006; UNESCO 2009a). V končnem poimenovanju domene tako ne gre neposredno za jezike, ampak za njihovo vlogo nosilca izražanja in prenašanja nesnovne kulturne dediščine (Blake 2006, 37). K ustnim izrazom je bila dodana še beseda *izročila*, ki po mnenju Janet Blake (ibid.) nima dodatnega pomena, ampak daje drugačen poudarek in spominja na pregovore, znanja, otroške rime itd., ki se prenašajo iz roda v rod. V tej besedi je mogoče zaznati tudi opomin, da je ustno prenašanje najbolj običajen način prenosa nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Te vrste izročilo se v skladu z definicijo v Slovarju namreč prenaša le ustno, omogoča pa pomnjenje informacij iz preteklosti (van Zanten 2002, 5).

V Unescovi brošuri (2009c, 4) so navedeni še drugi primeri, ki jih lahko prištevamo v to domeno: govorjene oblike, ki vključujejo uganke, pripovedke, legende, mite, epske pesmi, uroke, molitve, psalme, gledališke predstave itd. Domena tako vsebuje ogromno različnih oblik ustnega izročila in izrazov, katerih namen je prenos znanja, kulturnih in socialnih vrednot ter kolektivnega spomina, njihova vloga pa je odločilna tudi pri zagotavljanju preživetja kultur (ibid.). V mnogih družbenih okoljih je uprizarjanje ustnih izročil poseben poklic,³⁶ izvajalci pa so v skupnosti zelo cenjeni kot varuhi kolektivnega spomina (ibid.). Zaradi ustnega načina prenašanja izročil in izrazov, imajo le-ti pogosto vrsto različic (ibid.). Zgodbe so tako kombinacija ponavljanj, improvizacij in novih stvaritev, kar jim daje živahen predznak, hkrati pa je to tudi vzrok njihove krhkosti, saj je preživetje zgodb odvisno od »neprekinjene verige izročila, ki se z ene generacije izvajalcev prenaša na druge« (ibid.).

V poimenovanju te domene so izpostavljeni tudi jeziki, ki imajo za nesnovno dediščino prav gotovo pomembno vlogo, vendar zaščita in ohranjanje posameznih jezikov presega okvire Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2009c, 4). Od jezika je sicer odvisno, kako je neka zgodba povedana ali pa pesem zapeta, vpliva pa tudi na njihovo vsebino, tako da izumrtje jezika neizbežno vodi v trajno izgubo ustnega izročila in izrazov

³⁵ *Ustni izrazi* so v Slovarju definirani kot »vidiki nesnovne kulturne dediščine, ki se izražajo z govorno besedo ali v pesmi« (van Zanten 2002, 5).

³⁶ Pesniki in pripovedovalci zgodb so v nezahodnih družbah zelo poznani (npr. grioti v zahodni Afriki), bogato ustno izročilo pa imata tudi Evropa in Severna Amerika, kjer je število pripovedovalcev zgodb prav tako veliko (UNESCO 2009c, 4).

(ibid.). So pa v Unescu (ibid.) prepričani, da ravno ustni izrazi in njihovo izvajanje v javnosti bolj kot slovarji pomagajo pri varovanju jezikov, ki živijo v pesmih, zgodbah, ugankah itd., zato sta zaščita jezikov in prenos ustnega izročila ter izrazov tesno povezana (UNESCO 2009c, 4–5).

Hitra urbanizacija, migracije, industrializacija in spreminjanje okolja so tisti dejavniki, ki ogrožajo ustna izročila in izraze (UNESCO 2009c, 5). Moderni množični mediji lahko oblike ustnih izrazov dodobra spremenijo ali celo nadomestijo, po drugi strani pa se ravno medije in moderno tehnologijo lahko uporabi za ohranjanje te vrste nesnovne kulturne dediščine s pomočjo predvajanja posnetkov tako skupnostim kot tudi širšemu občinstvu (ibid.). Pri Unescu so prepričani, da je najpomembnejši način varovanja ustnih izročil in izrazov ohranjanje njihove vsakodnevne vloge v družbi, prenos znanja na osebni ravni ter omogočanje, da starejši zgodbe prenašajo na mlajše (ibid.). Ustno izročilo pogosto igra pomembno vlogo tudi v različnih praznovanjih, kar naj bi po mnenju Unesca bolj promovirali, hkrati pa je potrebno pustiti, da tradicionalno najde tudi nove načine izražanja (npr. festivali pripovedovanja zgodb) (ibid.). V duhu Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine naj se tako ukrepi za varovanje ne osredotočajo na produkte ustnega izročila in izrazov, ampak naj se nanje gleda kot na proces, v katerem skupnosti lahko prosto raziskujejo svojo kulturno dediščino (ibid.).

2.3.2 Uprizoritvene umetnosti

Večino najbolj znanih oblik nesnovne kulturne dediščine lahko uvrstimo v domeno uprizoritvenih umetnosti (Blake 2006, 37). Gre pa po drugi strani tudi za najbolj pogosto izkoriščen vidik nesnovne kulturne dediščine, ki je predmet nepooblaščenega snemanja in/ali spreminjanja v turistične namene (ibid.). V Slovarju nesnovne kulturne dediščine je bila ta domena definirana kot »instrumentalna in vokalna glasba, ples, gledališče, pripovedovanje zgodb, peta poezija, pantomima in druge spektakularne navade, ki predstavljajo kreativnost skupnosti« (van Zanten 2002, 5). Vse te oblike uprizoritvenih umetnosti, razen pripovedovanja zgodb, so navedene tudi v Unescovi brošuri o domenah nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2009c, 6). Med njimi je glasba verjetno najbolj univerzalna, saj jo najdemo povsod po svetu, pogosto pa je ravno glasba bistven del drugih oblik uprizoritvenih umetnosti in domen nesnovne kulturne dediščine (ibid.). V definicijo nesnovne kulturne dediščine, ki je zapisana v prvem odstavku 2. člena konvencije, spadajo tudi orodja, predmeti,

izdelki in kulturni prostori, kar v sklopu te domene pomeni glasbene instrumente, maske, kostume in drugo telesno dekoracijo, ki se jo uporablja pri plesu, in seveda tudi sceno ter gledališke rekvizite (UNESCO 2009c, 6–7). Uprizoritvene umetnosti se pogosto odvijajo na določenih prostorih in če so ti prostori tesno povezani s predstavo, se jih v skladu s konvencijo smatra za *kulturne prostore* (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2. člen, prvi odstavek; UNESCO 2009c). V Slovarju nesnovne dediščine je kulturni prostor definiran kot »fizični ali simbolični prostor, kjer se ljudje srečujejo z namenom uprizarjanja, deljenja in izmenjave družbenih praks ali idej« (van Zanten 2002, 4). Družbene prakse so sicer del tretje domene nesnovne kulturne dediščine, se pa lahko strinjamo z navedbami v Unescovi brošuri, da so kulturni prostori pomembni tudi za uprizoritvene umetnosti.

Tako kot druge oblike nesnovne kulturne dediščine, so tudi nekatere vrste uprizoritvenih umetnosti ogrožene. Ko kulturne prakse postanejo standardizirane, so mnoge tradicionalne oblike opuščene, in celo v primerih povečane popularnosti imajo od tega korist le določeni izrazi (UNESCO 2009c, 7). Izvajanje uprizoritvenih umetnosti v turistične namene resda poveča število obiskovalcev in dohodek države ter omogoči vpogled v določeno kulturo, vendar to pogosto pomeni spreminjanje uprizoritvenih umetnosti in njihovo prilagajanje turističnemu trgu (ibid.). Velik vpliv na tradicijo uprizoritvenih umetnosti imajo tudi družbene in okoljske spremembe, saj npr. krčenje gozdov skupnostim, ki na teh območjih živijo, onemogoča izdelavo tradicionalnih lesenih instrumentov za izvajanje njihove glasbe (UNESCO 2009c, 8). V ukrepih za varovanje uprizoritvenih umetnosti bi se tako morali osredotočiti predvsem na prenos znanja in tehnik (npr. igranje in izdelava instrumentov) ter na krepitev vezi med mojstri in začetniki (ibid.). Poskrbeti je potrebno za digitalizacijo mnogih starih arhivov, mediji, institucije in industrija, ki se ukvarja s kulturo, pa lahko poskrbijo za dvig zavesti o tej vrsti nesnovne kulturne dediščine med splošno publiko (ibid.). Varovanje naj vključuje tudi izboljšave v izobraževanju in infrastrukturi, kar bo omogočilo ohranitev širokega spektra uprizoritvenih umetnosti (ibid.).

2.3.3 Družbene prakse, rituali in praznovanja

Družbene prakse, rituali in praznovanja so aktivnosti, ki oblikujejo življenja skupnosti in skupin, v katerih sodeluje veliko njihovih članov (UNESCO 2009c, 9). Poleg uprizoritvenih umetnosti gre očitno za še eno neproblematično domeno, saj je njeno poimenovanje v končnem besedilu konvencije ostalo nespremenjeno glede na poimenovanje v Slovarju iz leta

2002. V Unescovi brošuri lahko preberemo, da je njihov pomen predvsem v zagotavljanju identitete tistih, ki te aktivnosti izvajajo kot skupina ali družba (UNESCO 2009c, 9). Janet Blake (2006, 38) je prepričana, da se tu pojavlja vprašanje pravice skupnosti ali skupin do ohranjanja njihovih posebnih kulturnih identitet in do razvoja njihovih kultur na način, ki se razlikuje od kulture večine. K temu dodaja, da je varovanje družbenih praks del varstva pravic skupnosti, da ohranijo in razvijejo svojo kulturno identiteto, hkrati pa to obsega tudi varstvo družbenih in ekonomskih pravic posameznikov, ki tvorijo te skupnosti³⁷ (ibid.).

Družbene prakse, rituali in praznovanja se lahko odvijajo v zasebnih ali na javnih prostorih, navadno pa gre za tesno povezavo s pomembnimi dogodki, kot so menjave letnih časov, dogodki, ki so povezani s kmetijskim koledarjem, in različne življenjske prelomnice (UNESCO 2009c, 9). Potekajo v obliki od majhnih srečanj do praznovanj in spominskih slovesnosti v velikem obsegu, vedno pa so povezni s svetovnim nazorom skupnosti in njihovim dojemanjem lastne zgodovine (ibid.). To je še posebej razvidno v ritualih, ki so v nekaterih primerih dostopni le določenim članom skupnosti,³⁸ praznovanja pa so ravno nasprotno ključni del javnega življenja in dostopna vsem³⁹ (ibid.). Varovanje ritualov je povezano tudi s človekovimi pravicami, v smislu varovanja svobode združevanja ali varovanja zasebnosti, ki jih izvajanje rituala lahko zahteva (Blake 2006, 38). Ritual je pogosto tudi del verskega ali duhovnega verovanja, zato je potrebno zagotoviti tudi svobodo do izvajanja religije (ibid.).

Družbene prakse imajo pomembno vlogo pri oblikovanju vsakodnevnega življenja in so poznane vsem članom skupnosti, četudi vsi niso sodelujoči (UNESCO 2009c, 9). S Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine naj bi se posebno pozornost namenjala družbenim praksam, ki krepijo občutek identitete in povezanosti s preteklostjo (ibid.). Družbene prakse, rituali in praznovanja, ki se izražajo v zelo različnih oblikah,⁴⁰ so pod močnim vplivom sprememb, ki so jim skupnosti podvržene v sodobnih družbah, saj so

³⁷ 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah govori o pravici do uživanja lastne kulture, kar Janet Blake (2006, 38) razume kot 'pravico do identitete'. Ne gre za kolektivno pravico skupine, ampak za pravico posameznikov, ki so člani določene kulturne manjšine (ibid.). Kljub temu pa razlaga tega člena s strani Komisije za mednarodno pravo dovoljuje interpretacijo, ki meji na neke vrste kolektivno pravico (ibid.).

³⁸ Pogosto se to dogaja pri obredih iniciacije (UNESCO 2009c, 9).

³⁹ Npr. karnevali, praznovanje novega leta, začetek pomladi in konec obdobja žetve so primeri praznovanj, ki so odprta tudi navzven in jih poznajo povsod po svetu (UNESCO 2009c, 9).

⁴⁰ Rituali čaščenja, obredi ob porokah, rojstvu in smrti, prisege zvestobe, tradicionalni pravni sistemi, tradicionalne igre in športi, obredi krvnega sorodstva, kulinarične tradicije, lov, ribolov itd. (UNESCO 2009c, 11). Zraven spada še široka paleta fizičnih elementov, kot so pesmi, plesi, posebna oblačila, žrtvovanje živali, posebna hrana itd. (ibid.).

odvisni od široke vključenosti izvajalcev in tudi drugih članov skupnosti (UNESCO 2009c, 11). Ogrožajo jih migracije, individualizem, povečan vpliv največjih svetovnih religij in druge oblike globalizacije (ibid.). Predvsem migracije so razlog za odhod ljudi, ki izvajajo določene oblike nesnovne kulturne dediščine, iz njihovih skupnosti, kar ogroža nekatere kulturne prakse (ibid.). Res pa je, da so ravno družbene prakse, rituali in praznovanja priložnosti, ko se ljudje vračajo domov, da bi praznovali s svojo družino in v krogu svoje skupnosti, kar ponovno utrdi njihovo identiteto in jih poveže s tradicijami skupnosti (ibid.).

Zagotavljanje stalnosti nesnovne kulturne dediščine v sklopu te domene pogosto zahteva mobilizacijo velikega števila posameznikov, hkrati pa tudi družbenih, političnih in pravnih institucij ter mehanizmov družbe (UNESCO 2009c, 11). V nekaterih primerih je potrebno zagotoviti formalne pogoje in npr. skupnosti omogočiti dostop do svetih krajev ali naravnih virov, ki so potrebni za izvajanje družbenih praks, ritualov in praznovanj (ibid.). Predvsem festivali predstavljajo obliko nesnovne kulturne dediščine, ki jo navadno spodbujajo tudi oblasti, ki s tem poudarjajo njihovo vrednost in pomembnost za varovanje (Blake 2006, 38). Oblasti jih pozdravljajo tudi zaradi ekonomskih dobičkov, ki jih prinaša npr. turizem, vendar se je potrebno zavedati, da to lahko predstavlja tudi nevarnost, da postane nesnovna kulturna dediščina preveč institucionalizirana, zato je ravno pri pripravi festivalov zelo pomembna vloga izvajalcev (ibid.).

2.3.4 Znanje in prakse o naravi in svetu

Za to domeno lahko rečemo, da s trajnostnim upravljanjem in uporabo naravnih virov najbolj neposredno prispeva k trajnostnemu razvoju (Blake 2006, 38). Frazo *znanje in prakse o naravi* je mogoče najti tudi v mednarodnem pravu, ki se nanaša predvsem na področje tradicionalnih znanj (ibid.). Prvo formalno priznanje teh vrst praks in znanj je prišlo leta 1982 z že omenjeno Konvencijo o biološki raznovrstnosti, ki v 8. j členu poudarja pomembnost spoštovanja in ohranjanja znanja in praks domorodnih in lokalnih skupnosti (Konvencija o biološki raznovrstnosti 1982; Blake 2006). Organizacija Združenih narodov za kmetijstvo in prehrano je leta 2001 sprejela *Mednarodno pogodbo o rastlinskih genskih virih za prehrano in kmetijstvo*, ki prepozna pomembnost tradicionalnega znanja kmetov in ohranjanje raznolikosti rastlinskih genskih virov ter varuje ekonomske pravice kmetov, ki so s tem povezane (Mednarodna pogodba o rastlinskih genskih virih za prehrano in kmetijstvo, 9. člen; Blake 2006).

Znanje in prakse o naravi in svetu zajemajo vedenje, ki se izraža s pomočjo jezika, z ustnim izročilom, navezanostjo na določene prostore itd., in ki se pojavlja npr. v obliki znanja o lokalni flori in favni, tradicionalnih načinih zdravljenja in kozmologiji (UNESCO 2009c, 12). Kozmologija je del znanja in praks o svetu, pojavlja pa se predvsem kot značilen element nesnovne kulturne dediščine domorodnih skupnosti, saj v veliki meri določa njihov odnos do okolja (Blake 2006, 39). Ravno pojem kozmologije je bil tudi tisti, okoli katerega je za končno besedilo konvencije in poimenovanje domen potekalo ogromno diskusij. Na Mednarodni okrogli mizi v Torinu so med področja novega mednarodnega instrumenta vključili kozmologijo in sisteme znanja ter prepričanja in prakse o naravi (UNESCO 2001a). V Slovarju nesnovne kulturne dediščine so ta dogovor skrajšali na »znanje in prakse o naravi« (van Zanten 2002, 3). Glede omembe kozmologije so bili na različnih srečanjih za pripravo dokončnega teksta konvencije mnenja, da lahko izzove negativne reakcije med vladnimi strokovnjaki, zato se v naslovu domene ne pojavlja (Blake 2006, 39). Tako se omenja le naravo in svet, ki je po mnenju Janet Blake (ibid.) blažja oblika, obsega pa tudi kozmologijo.

Tradicionalna znanja in prakse imajo za skupnosti in njihovo identiteto velik pomen, prav tako pa jim grozijo vplivi globalizacije (UNESCO 2009c, 12). V Unescu so mnenja, da je njihovo varovanje celo večji izziv kot ohranjanje naravnega okolja, saj je zaradi zunanjih vplivov na družbeno in naravno okolje mnogo marginaliziranih skupnosti na nek način prisiljenih k prevzemu novega načina življenja, ki pa je daleč od njihovih tradicij in navad (UNESCO 2009c, 13). Zato je varovanje naravnega okolja pogosto povezano z varovanjem nesnovne kulturne dediščine, ki spada v to domeno (ibid.).

2.3.5 Tradicionalne obrtne veščine

V Slovarju nesnovne kulturne dediščine ta domena še ni imela svojega mesta (van Zanten 2002). Njeno vključitev je na Drugem medvladnem srečanju strokovnjakov o predhodnem osnutku konvencije februarja 2003 v Parizu predlagala Italija, za katero je tradicija obrtnih veščin pomemben sektor ekonomije, predlog pa je bil brez ugovorov sprejet (Blake 2006; UNESCO 2003). Italija in Belgija sta predlagali tudi besedilo, ki bi v aneksu konvencije služilo za nadaljnjo obrazložitev te kategorije nesnovne kulturne dediščine (Blake 2006, 39). Besedilo se je glasil: »Tradicionalne obrtne veščine se nanašajo na: tekstilije kot so svila, bombaž, volna (šivanje, barvanje, vezenje); les (struženje, tesarstvo, lesene skulpture); železo (železarstvo, izdelovanje nožev); kamen (kamnoseštvo, mozaiki); papir (proizvodnja papirja,

barvanje); lončarstvo; drage kovine in kamni; hrana in pijača (kuhanje, vino)» (ibid.). Čeprav aneks h končnemu besedilu konvencije ni bil dodan, zgoraj našteje oblike prav gotovo spadajo v to domeno nesnovne kulturne dediščine, kar so pri Unescu potrdili tudi z navedbo različnih tradicionalnih obrtnih veščin v brošuri o domenah nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2009c, 14). Poudarili so, da gre verjetno za najbolj snovno obliko nesnovne dediščine, kljub temu pa se konvencija nanaša predvsem na veščine in znanje in ne na same izdelke (ibid.). Ukrepi za varovanje morajo zato biti osredotočeni na spodbujanje obrtnikov za nadaljevanje njihovega dela in na prenos znanja na mlajše generacije, še posebej znotraj njihovih skupnosti (ibid.).

Tudi tradicionalne obrtne veščine se spopadajo z izzivi globalizacije, v tem primeru jo predstavlja predvsem množična proizvodnja, ki tako časovno kot cenovno ponuja ugodnejše izdelke (UNESCO 2009c, 14). Mladi se včasih namesto za dolg proces učenja ročnih del raje odločijo za delo v tovarni, kjer je delo pogosto tudi bolje plačano (UNESCO 2009c, 15). Mnoge tradicionalne obrtne veščine zaznamujejo tudi določene 'poslovne skrivnosti', ki jih lahko izvejo le člani skupnosti oz. družine (ibid.). Če niso zainteresirani za učenje teh veščin, znanje izgine, saj bi njegovo razkritje tujcem prelomilo tradicijo (ibid.). Izzivov za varovanje tradicionalnih veščin je še veliko, preizkušena praksa pa je finančna podpora za učence in učitelje, ki naredi prenos znanja bolj privlačen za obe strani (ibid.). Da bi skupnosti imele od svojih tradicionalnih obrtnih veščin v hitro spreminjajočem svetu koristi, je potrebno poskrbeti za ustrezne pravne ukrepe, kot je zaščita intelektualne lastnine in avtorskih pravic ter registracija patentov (ibid.).

2.4 Organi konvencije

V Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine so v drugem delu opisani institucionalni mehanizmi, ki zagotavljajo izpolnjevanje določil konvencije (Blake 2009, 48). Na prvih dveh medvladnih srečanjih strokovnjakov je velika razprava potekala okoli vprašanja ali je sploh priporočljivo oblikovati enega ali več odborov oz. podobnih organov (Blake 2006, 44). Če je odgovor ja, je bilo naslednje vprašanje, ali naj se namesto odbora raje oblikuje mednarodna žirija oz. panel za nesnovno kulturno dediščino, ki bi bil v skladu z Odborom za svetovno dediščino (ibid.). Tretje vprašanje, s katerim so se ukvarjali, pa je bilo,

koliko odborov naj ustanovijo in kakšna naj bo njihova oblika (ibid.). Na koncu so vendarle dosegli dogovor o ustanovitvi Generalne skupščine držav pogodbenic in Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 4. in 5. člen). Obema pomaga Sekretariat Unesca, ki zanj pripravlja gradivo in osnutke dnevnega reda srečanj ter zagotavlja uresničevanje njunih odločitev (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 10. člen). Sekretariat sicer predstavlja izvršilno vejo Unesca, sestavljajo pa ga generalni direktor in osebje, ki ga le-ta imenuje (UNESCO 2011c).

2.4.1 Generalna skupščina držav pogodbenic

Generalna skupščina držav pogodbenic (v nadaljevanju: Generalna skupščina) je v skladu s 4. členom Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine najvišji organ konvencije, po besedah Janet Blake (2006, 46) pa tudi ena največjih novosti, ki jih v primerjavi s konvencijo iz leta 1972 najdemo v konvenciji iz leta 2003. S prvo je bil namreč ustanovljen le Medvladni odbor za varstvo svetovne kulturne in naravne dediščine, imenovan Odbor za svetovno dediščino, ki skrbi za delovanje obeh seznamov konvencije, določa kriterije za vpis na seznama in sprejema ter proučuje prošnje za mednarodno pomoč s strani držav pogodbenic (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 8., 11. in 13. člen). Odbor za svetovno dediščino je odgovoren neposredno Generalni konferenci Unesca, kateri mora poročilo o svojih aktivnostih predložiti na vsaki redni seji (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 29. člen). V nasprotju s tem Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine predstavlja nov institucionalni mehanizem v obliki suverenega organa odločanja, ki ga sestavljajo države pogodbenice (Blake 2006; UNESCO Intangible Heritage Section 2006a). Kot tak sprejema poročila Medvladnega odbora, ki jih šele po pregledu posreduje Generalni konferenci Unesca (Blake 2006, 46).

Janet Blake (2006, 46) meni, da je ustanovitev Generalne skupščine kot suverenega organa konvencije rezultat močne želje držav članic po zagotovitvi dokončnega nadzora nad uresničevanjem konvencije. Zanimivo je, da je bil 4. člen vključen v osnutek šele junija 2003, torej le štiri mesece pred sprejetjem konvencije (ibid.). Četrty člen konvencije še določa, da se Generalna skupščina »na rednih zasedanjih sestaja vsaki dve leti. Skupščina se lahko sestane na izrednem zasedanju, če tako zahteva Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine ali vsaj tretjina držav pogodbenic.« Prvo redno zasedanje Generalne skupščine je

potekalo med 27. in 29. junijem 2006 na sedežu Unesca v Parizu (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 1). V uvodniku tretje številke glasila *The Intangible Heritage Messenger* so ob tej priložnosti zapisali, da gre za najpomembnejši dogodek na področju nesnovne kulturne dediščine odkar je konvencija aprila 2006 stopila v veljavo, zasedanje pa je pomenilo tudi začetek »operativnega življenja« konvencije (ibid.). Udeležili so se ga predstavniki 44 držav pogodbenic, kot opazovalci pa so sodelovali še predstavniki 74 držav ter nekaterih medvladnih in nevladnih organizacij (UNESCO 2006b). Zasedanje je slovesno odprl generalni direktor Unesca Koïchiro Matsuura, ki je v svojem govoru med drugim dejal, da gre za zgodovinski trenutek za Unesco in tudi celotno mednarodno skupnost (UNESCO 2006c, 3–4). Pod taktirko zunanjega ministra Alžirije Mohammeda Bedjaouija, ki so ga izvolili za predsednika Generalne skupščine, so izvolili Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine, določili prispevke držav pogodbenic v sklad za nesnovno dediščino ter sprejeli poslovnik Generalne skupščine (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2–3).

Poslovnik ureja sodelovanje v Generalni skupščini, njeno organizacijo, delovanje, določa Sekretariat skupščine ter načine sprejemanja in spreminjanja poslovnika (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006). Najpomembnejši del poslovnika pa določa način volitev članov Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2). V Generalni skupščini s pravico glasovanja lahko sodelujejo predstavniki držav pogodbenic konvencije, predstavniki držav članic Unesca, ki niso države pogodbenice, člani stalni opazovalnih misij pri Unescu, predstavniki organizacij sistema Združenih narodov ter drugih medvladnih in nevladnih organizacij pa lahko na zasedanjih sodelujejo kot opazovalci, ki nimajo pravice glasovanja (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006, 2. pravilo). Odločitve se sprejemajo z večino držav, ki so prisotne in ki glasujejo, le pri določanju višine prispevka držav pogodbenic v sklad za nesnovno kulturno dediščino, se odločitve sprejema z večino tistih držav, ki so prisotne in glasujejo ter ob deponiranju svojih listin o ratifikaciji, sprejetju, odobritvi ali pristopu niso podale izjave, da jih prvi odstavek 26. člena, ki govori o vplačevanju prispevkov v sklad, ne zavezuje (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 26. člen; Generalna skupščina držav pogodbenic 2006, 12. pravilo). Pri delu Generalne skupščine brez pravice glasovanja sodeluje tudi generalni direktor Unesca ali njegov predstavnik, generalni direktor pa izmed uradnikov Unescovega Sekretariata imenuje še Sekretariat skupščine, ki skrbi za nemoteno delovanje

Generalne skupščine⁴¹ (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006, 16. pravilo). Spremembe in dopolnitve poslovnika se lahko sprejemajo na zasedanjih z dvotretjinsko večino držav pogodbenic, ki so prisotne in ki glasujejo (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006, 18. in 19. pravilo). Generalna skupščina se je po prvem zasedanju zbrala še trikrat, in sicer na prvem izrednem zasedanju novembra 2006 ter še na dveh rednih zasedanjih junija 2008 in junija 2010, vsa zasedanja pa so potekala na sedežu Unesca v Parizu (UNESCO 2010d).

2.4.2 Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine

Medtem ko je Generalna skupščina najvišji organ konvencije, je Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju: Medvladni odbor) izvršilni organ in ima glavno odgovornost za uresničevanje konvencije (Hafstein 2009; Marrie 2009). Ustanovitev Medvladnega odbora »znotraj organizacije Unesco« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 5. člen) in pod okriljem Generalne skupščine predstavlja osrednji element v sistemu oblikovanja mednarodnih seznamov nesnovne kulturne dediščine, mednarodnega sodelovanja in pomoči (Blake 2006, 44). Ustanovitev 'medvladnega' namesto 'mednarodnega' odbora so predlagali na tretji seji Medvladnega srečanja strokovnjakov o predhodnem osnutku konvencije (Blake 2006, 47). Zagovorniki Medvladnega odbora so izpostavljali predvsem njegovo bolj jasno sestavo (ibid.).

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine v 5. členu določa, da Medvladni odbor sestavljajo predstavniki 18 držav pogodbenic, njihovo število pa se poveča na 24, »ko število držav pogodbenic konvencije doseže število 50«. V skladu s 6. členom konvencije se pri volitvah držav članic Medvladnega odbora »upoštevajo načela enakopravne geografske zastopanosti in rotacije«. Na prvem zasedanju Generalne skupščine je bila ena najpomembnejših nalog ravno izvolitev držav članic Medvladnega odbora (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2). Generalna skupščina se je soglasno strinjala, da bodo za razdelitev števila sedežev po volilnih skupinah uporabili Unescov sistem volilnih skupin, v poslovnik pa so še zapisali, da bo skupina V razdeljena na afriške in arabske države (glej Tabelo 2.1) (ibid.).

⁴¹ Sekretariat skupščine skrbi za prevode vseh uradnih dokumentov v šest delovnih jezikov Združenih narodov in njihovo distribucijo vsaj trideset dni pred zasedanjem Generalne skupščine, med drugim pa mora poskrbeti tudi za tolmačenje vseh razprav na zasedanjih (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006, 16. pravilo).

Tabela 2.1: Volilne skupine Unesca

	VOLILNE SKUPINE Unesca
SKUPINA I	Zahodna Evropa in Severna Amerika
SKUPINA II	Vzhodna Evropa
SKUPINA III	Latinska Amerika in Karibi
SKUPINA IV	Azija in Pacifik
SKUPINA V(a)	afriške države
SKUPINA V(b)	arabske države

Vir: UNESCO Intangible Heritage Section (2006b, 2).

Nekatere države so na prvem rednem zasedanju Generalne skupščine zahtevano »enakopravno geografsko zastopanost« v Medvladnem odboru interpretirale kot enako razdelitev sedežev po volilnih skupinah, kar pomeni tri sedeže na skupino v Medvladnem odboru z 18 članicami in štiri sedeže na skupino v primeru 24 članic (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2). Prevladale so države, ki so podprle predlog Sekretariata, da naj se sedeži razdelijo proporcionalno glede na število držav pogodbenic v vsaki volilni skupini (ibid.). To sicer pomeni, da bo pred vsakimi volitvami potrebno preračunati število sedežev po volilnih skupinah glede na njihovo število držav pogodbenic (ibid.). Razprava je potekala tudi glede minimalnega števila sedežev v vsaki skupini (ibid.). Sekretariat je predlagal minimalno število dveh sedežev za Medvladni odbor z 18 in s 24 članicami, po burni razpravi pa se je Generalna skupščina odločila za minimalno dva sedeža na volilno skupino v 18- in minimalno tri sedeže v 24-članskem Medvladnem odboru (Generalna skupščina držav pogodbenic 2006; UNESCO Intangible Heritage Section 2006c). Poleg minimalnega so nekatere delegacije zahtevale še določitev maksimalnega števila sedežev za volilne skupine (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2). Zgornja meja je bila predlagana pri petih sedežih na volilno skupino, razprava je bila preložena na prvo izredno zasedanje Generalne skupščine, dokončna odločitev o tem pa je bila sprejeta na drugem rednem zasedanju Generalne skupščine junija 2008, kjer največje število sedežev za posamezno volilno skupino ni bilo določeno (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c; 2007a; 2008b). Na prvi pogled se nam zdi, da so bile v igri le različne matematične formule, vendar se je potrebno zavedati, da je bila med državami prisotna močna želja po resnično enakopravni in pošteno geografski zastopanosti držav v Medvladnem odboru, saj si nihče ni želel, da bi se ponovila zgodba Seznama svetovne dediščine, ki je geografsko nereprezentativen (Blake 2006, 48).

Večino nesnovne kulturne dediščine je mogoče najti v neevropskih državah, še posebej v Afriki ter azijsko-pacifiški regiji, zato se lahko strinjamo z Janet Blake (ibid.), da je bila razporeditev sedežev zelo občutljiva tema.

V času prvega rednega zasedanja Generalne skupščine je imela konvencija 45 držav pogodbenic, kar pomeni, da so v Medvladni odbor volili 18 držav članic (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 3). Zimbabve je svojo listino o ratifikaciji kot 50. država sicer deponiral 30. maja 2006, vendar v skladu s 34. členom konvencije, le-ta začne za državo veljati tri mesece po deponiranju listine, kar pomeni, da je konvencija imela 50 držav pogodbenic 30. avgusta 2006 (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 2). Sekretariat je za Medvladni odbor prejel 30 kandidatur, vendar so pred volitvami od kandidatur odstopili Luksemburg, Mali, Mauritius, Egipt, Jordanija in Sirija, kar je pomenilo, da je bilo v skupinah I in V(a) natanko toliko kandidatur, kot je bilo na voljo sedežev, volitve pa so tako potekale za sedeže v preostalih skupinah (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 3). Izvoljenih je bilo prvih 18 držav članic Medvladnega odbora (glej Tabelo 2.2), zaradi zadostnega števila ratifikacij pa so določili tudi datum prvega izrednega zasedanje Generalne skupščine, kjer je bilo izbranih še šest dodatnih držav (ibid.). Na sedežu Unesca v Parizu smo tako 9. novembra 2006 dobili prvi 24-članski Medvladni odbor (glej Tabelo 2.3) (UNESCO 2010e).

Tabela 2.2: Prva sestava Medvladnega odbora z 18 državami članicami

PRVIH 18 DRŽAV ČLANIC MEDVLADNEGA ODBORA	
SKUPINA I	Belgija, Turčija
SKUPINA II	Bolgarija, Estonija, Madžarska, Romunija
SKUPINA III	Brazilijska, Mehika, Peru
SKUPINA IV	Indija, Japonska, Kitajska, Vietnam
SKUPINA V(a)	Gabon, Nigerija, Senegal
SKUPINA V(b)	Alžirija, Združeni arabski emirati

Vir: UNESCO Intangible Heritage Section (2006c, 3).

V primeru, da bi na volitvah za 24-članski Medvladni odbor natančno upoštevali proporcionalno razdelitev sedežev, bi morala volilna skupina I dobiti dva sedeža, kar je manj od določenega minimuma treh sedežev na skupino (UNESCO Intangible Heritage Section 2007a, 2). Rešitev težave je omogočila skupina afriških držav, ki je enega od svojih sedežev izjemoma odstopila skupini I (ibid.). Gre za res velikodušno potezo, če pomislimo, da je

skupina držav z bogato nesnovno kulturno dediščino sedež odstopila zahodni Evropi in Severni Ameriki, ki z vpisanimi enotami prevladujeta predvsem na Seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine.

Tabela 2.3: Prva sestava Medvladnega odbora s 24 državami članicami in njihovi mandati

24 DRŽAV ČLANIC MEDVLADNEGA ODBORA IN NJIHOVI MANDATI			
SKUPINA I		SKUPINA IV	
Belgija	2006–2008	Indija	2006–2010
Francija	2006–2008	Japonska	2006–2008
Turčija	2006–2010	Kitajska	2006–2008
SKUPINA II		Vietnam	2006–2010
Belorusija	2006–2010	SKUPINA V(a)	
Bolgarija	2006–2008	Centralnoafriška republika	2006–2010
Estonija	2006–2010	Gabon	2006–2010
Madžarska	2006–2010	Mali	2006–2010
Romunija	2006–2008	Nigerija	2006–2008
SKUPINA III		Senegal	2006–2008
Bolivija	2006–2008	SKUPINA V(b)	
Brazilija	2006–2008	Alžirija	2006–2008
Mehika	2006–2010	Sirija	2006–2008
Peru	2006–2010	Združeni arabski emirati	2006–2010

Vir: UNESCO Intangible Heritage Section (2007a, 2).

V drugem odstavku 6. člena konvencije je določeno, da je mandatna doba držav članic Medvladnega odbora štiri leta. Mandat polovice držav članic Medvladnega odbora, ki so bile izvoljene na prvih volitvah, je bil omejen na dve leti (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 6. člen, tretji odstavek), izbrane pa so bile z žrebom na prvem izrednem zasedanju Generalne skupščine (glej Tabelo 2.3) (UNESCO Intangible Heritage Section 2007a, 2). To pomeni, da Generalna skupščina vsaki dve leti na svojem rednem zasedanju obnovi polovico držav članic Medvladnega odbora (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 6. člen, četrti odstavek). S štiriletnim mandatom, volitvami polovice članic vsaki dve leti in določbo šestega odstavka 6. člena, v katerem je zapisano, da »država članica

odbora ne more biti izvoljena dvakrat zaporedoma«, se zagotavlja rotacija držav in tudi boljša geografska zastopanost. Prepoved zaporedne izvolitve je novost, ki jo prinaša Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, poleg tega pa pravičnejšo zastopanost držav v primerjavi s konvencijo iz leta 1972 želijo doseči tudi s skrajšanjem mandata s šest na štiri leta ter povečanjem števila držav v odboru z 21 na 24 (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine 1972; Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003; Blake 2006). Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine še določa, da naj države za svoje predstavnike v Medvladnem odboru izberejo osebe, ki so »usposobljene za različna področja nesnovne kulturne dediščine« (6. člen, sedmi odstavek). Predvsem z besedo *različna* so poudarili kompleksen značaj nesnovne kulturne dediščine (Blake 2006, 50).

Čeprav je Medvladni odbor glede na Generalno skupščino v podrejeni vlogi, kar je posebej očitno v prvem odstavku 8. člena konvencije, ki pravi, da Medvladni odbor za svoje delo odgovarja Generalni skupščini in ji poroča o vseh svojih dejavnostih in odločitvah, mu konvencija v 7. členu določa vrsto pomembnih nalog. Glavne med njimi so promocija ciljev konvencije, spodbujanje in spremljanje njenega izvajanja ter zagotavljanje najboljših praks in priporočil glede ukrepov za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 7. a in 7. b člen). Medvladni odbor pregleduje prošnje, ki jih države pogodbenice predložijo za vpis nesnovne dediščine na seznama, poleg tega pa še predloge programov, projektov in dejavnosti za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 7. g člen, 18. člen). Medvladni odbor je odgovoren tudi za odobritev mednarodne pomoči, za katero lahko države pogodbenice zaprosijo za varovanje nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 7. g člen, 23. člen, prvi odstavek). Izvajanje določil konvencije zagotavlja predvsem s pomočjo Izvedbenih smernic, ki so bile sprejete junija 2008, Generalna skupščina jih je dopolnila na svojem tretjem rednem zasedanju junija 2010, dopolnitve in popravke pa je mogoče pričakovati tudi v prihodnje (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 7. e člen; UNESCO 2010b). Poleg Izvedbenih smernic je za izvajanje konvencije pomembna še priprava in predložitev načrta za uporabo virov sklada za nesnovno kulturno dediščino, ki ga v odobritev Medvladni odbor prav tako predloži Generalni skupščini (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 7. c člen).

Na Tretjem medvladnem srečanju za pripravo osnutka konvencije je bila izražena potreba po vsaj minimalni stopnji avtoritete Medvladnega odbora, ki so mu jo dodelili s sprejemom lastnega poslovnika, pravico do ustanovitve kakršnegakoli *ad hoc* posvetovalnega telesa ter možnosti, da na svoja zasedanja za posvetovanje o posebnih zadevah povabi katerekoli javne

ali zasebne ustanove ter tudi posameznike, ki so uveljavljeni in priznani na različnih področjih nesnovne kulturne dediščine (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 8. člen; Blake 2006). Iz nalog, ki so Medvladnemu odboru dodeljene v 7. členu konvencije, in pooblastil iz 8. člena, pa je pravzaprav razvidno, da gre za zelo pomemben organ in dokler bodo države pogodbenice v Generalni skupščini zadovoljne z njegovim delom, bo njihova vloga bolj v smislu »žigosanja« (Blake 2006, 55). Medvladni odbor bo s časom razvil veliko količino strokovnega znanja, države pogodbenice bodo od tega odvisne, kar bo vpliv odbora le povečevalo (ibid.). Kljub temu, da je članstvo Medvladnega odbora sestavljeno iz držav pogodbenic, ki jih izvoli Generalna skupščina, oz. njihovih predstavnikov, ki se po vrhu vsega še menjajo, bo Medvladni odbor sčasoma s svojimi izkušnjami iz znanjem gotovo dosegel določeno stopnjo neodvisnosti (ibid.).

Svoj poslovnik so sprejeli že na prvem rednem zasedanju v Alžiru novembra 2006, dopolnili pa na drugem izrednem in tretjem rednem zasedanju februarja in novembra 2008 v Sofiji in Istanbulu (Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine 2008). Poslovnik določa, da se bo Medvladni odbor na rednih zasedanjih sestajal vsaj enkrat letno, na prošnjo dveh tretjin držav članic pa bodo sklicana tudi izredna zasedanja (Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine 2008, 2. pravilo). S poslovnikom so ustanovili pisarno Medvladnega odbora, ki koordinira njegovo delo, pri njeni sestavi pa se prav tako upošteva načelo enakopravne geografske zastopanosti (Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine 2008, 12. pravilo). V skladu z 9. členom konvencije se lahko priznane nevladne organizacije na področju nesnovne kulturne dediščine akreditirajo za svetovanje Medvladnemu odboru, že na tretjem zasedanju Generalne skupščine junija 2010 pa jih je bilo sprejetih 97 (UNESCO 2010f). Konvencija je v način dela Medvladnega odbora vnesla novost v obliki možnosti ustanovitve *ad hoc* posvetovalnih teles (Blake 2006, 56). Razlog za takšno idejo je mogoče najti v dejstvu, da na področju nesnovne kulturne dediščine ne obstaja strokovno telo, ki bi bilo enakovredno Mednarodnemu svetu za spomenike in spomeniška območja (*International Council of Monuments and Sites* – ICOMOS) ali Mednarodni zvezi za ohranjanje narave (*International Union for Conservation of Nature* – IUCN), ki sta bila močno vključena v oblikovanje konvencije iz leta 1972 in ki sta pri uresničevanju njenih določil obdržala posvetovalno vlogo (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 8. člen, tretji odstavek; Blake 2006). Nesnovna kulturna dediščina je namreč področje, na katerem nevladne in druge podobne organizacije delujejo na določenih področjih, kot je npr. tradicionalna glasba, nobena organizacija pa ne zastopa širokega področja nesnovne dediščine v celoti (Blake 2006, 56).

Pomemben korak naprej pri izvajanju konvencije je bil sprejem Izvedbenih smernic, za pripravo katerih je Unesco v podporo Medvladnemu odboru organiziral serijo srečanj strokovnjakov⁴² (Blake 2009, 58). Izvedbene smernice so ključnega pomena, saj bodo močno vplivale na izvajanje konvencije, potreba po njihovem sprejetju pa je odraz dejstva, da konvencija določa le splošna pravila in usmeritve predvsem glede mednarodnih seznamov, mednarodnega sodelovanja in pomoči (Blake 2006, 53–54). Natančni kriteriji za vpis kulturnih in naravnih enot na Seznam svetovne dediščine, predpisi glede mednarodne pomoči iz sklada za svetovno dediščino in druge določbe Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, so prav tako podrobneje opredeljeni v Izvedbenih smernicah, ki jih je Odbor za svetovno dediščino sprejel na svojem prvem zasedanju junija 1977, potem pa večkrat revidiral in vanje vključil nove koncepte, znanje in izkušnje (UNESCO World Heritage Centre 2011b). Zanimivo je, da v konvenciji iz leta 1972 ni niti ene določbe, ki bi se neposredno nanašala na oblikovanje Izvedbenih smernic. Najdemo lahko le več navedb,⁴³ ki Odboru za svetovno dediščino nalagajo natančnejšo določitev nekaterih stvari iz konvencije (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine 1972; Blake 2006). Trideset let izkušenj z izvajanjem konvencije iz leta 1972 je tako očitno pripeljalo do oblikovanja nove določbe v obliki neposredne navedbe oblikovanja Izvedbenih smernic (Blake 2006, 53).

Izvedbene smernice za Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine opredeljujejo varovanje nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni (merila, postopki in časovnice za vpis enot nesnovne dediščine na oba seznama), mednarodno sodelovanje in pomoč, projekte, aktivnosti in programe za varovanje, sklad za nesnovno kulturno dediščino, sodelovanje skupnosti, skupin, posameznikov, strokovnjakov, strokovnih centrov in nevladnih organizacij pri izvajanju konvencije, dvigovanje zavesti o nesnovni kulturni dediščini in poročanje držav pogodbenic Medvladnemu odboru (UNESCO 2010b). Na ta način lahko pripravo Izvedbenih smernic, ki jih Medvladnemu odboru nalaga 7. e člen Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, razumemo kot vsaj delno izpolnjevanje dolžnosti zagotavljanja najboljših praks in priporočil glede ukrepov za varovanje nesnovne kulturne dediščine iz alineje b tega

⁴² Srečanje strokovnjakov na temo popisovanja nesnovne kulturne dediščine (17.–18. marec 2005, Pariz), Srečanje strokovnjakov na temo meril za vpis na seznama, ki jih vzpostavlja konvencija iz leta 2003 (5.–6. december 2005, Pariz), Srečanje strokovnjakov na temo dokumentiranja in arhiviranja nesnovne kulturne dediščine (12.–13. januar 2006, Pariz), Srečanje strokovnjakov na temo udeležbe skupnosti pri varovanju nesnovne kulturne dediščine (13.–15. marec 2006, Tokio), Srečanje strokovnjakov na temo seznamov, ki jih vzpostavlja konvencija iz leta 2003 (2.–4. april 2007, New Delhi) (UNESCO 2010a).

⁴³ V drugem odstavku 11. člena je npr. zapisano, da naj odbor vzpostavi, objavi in posodablja Seznam svetovne dediščine, na njem pa naj bodo enote, za katere se smatra, da imajo izrazito vrednost glede na kriterije, ki jih bo določil odbor (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine 1972).

člena (Blake 2006, 53–54). Izkušnje z Izvedbenimi smernicami za konvencijo iz leta 1972 so pokazale, da je fleksibilnost njihova največja prednost (Blake 2006, 54). Medvladni odbor namreč lahko Izvedbene smernice brez večjih težav posodobi, kar konvenciji omogoča večjo odzivnost na spreminjajoče potrebe kulturne dediščine, hkrati pa se v njih kaže tudi naše razumevanje kulturne dediščine, ki se z izkušnjami prav tako spreminja (ibid.).

2.5 Varovanje nesnovne kulturne dediščine na nacionalni ravni

Varovanje nesnovne kulturne dediščine je v konvenciji opredeljeno na nacionalni in mednarodni ravni. Nacionalni ravni je namenjen tretji del Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki s svojimi določili služi kot izpolnitev namenov konvencije, opredeljenih predvsem v prvih treh alinejah 1. člena (Blake 2006, 59). Oblikovanje nacionalnega sistema za varovanje in z njim povezanega dviga zavesti, izobraževanja in sodelovanja različnih akterjev, je po mnenju Janet Blake (ibid.) ključnega pomena za uspeh konvencije. Splošni občutek je namreč, da v primeru nesnovne kulturne dediščine vlade držav pogosto ne vedo, kaj so najbolj učinkoviti ukrepi za njeno varovanje (ibid.). Tako je eden od namenov tega dela konvencije usmeritev držav pogodbenic k pravi vrsti varovanja, vendar se je pojavila težava, kako najti ravnotežje med tem, da konvencija ne bi bila preveč določevalna oz. da bi po drugi strani uspela zagotoviti zadovoljive usmeritve (ibid.).

Odgovornost in dolžnost za zagotavljanje varovanja nesnovne kulturne dediščine je podeljena državam pogodbenicam (Blake 2006; Kurin 2007). »Za zagotavljanje varovanja, razvoja in predstavitve nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju, si vsaka država pogodbenica prizadeva za določitev ali ustanovitev enega ali več ustreznih teles za varovanje nesnovne kulturne dediščine na svoje ozemlju« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 13. b člen). Konvencija v tem primeru ne ponudi nobenih natančnejših usmeritev ali odgovora na vprašanje, kakšno telo bi lahko najbolje opravilo to nalogo (Kurin 2007, 13). Richard Kurin⁴⁴ (ibid.) se je v enem od svojih člankov spraševal ali naj to vlogo opravijo ministrstva, univerze, muzeji, kulturni centri ali mogoče kakšne interdisciplinarne organizacije. Predvideval je, da bo na to vprašanje v nekaj mesecih ali letih po začetku

⁴⁴ Richard Kurin je podsekretar za zgodovino, umetnost in kulturo na Smithsonian inštitutu v Washingtonu v Združenih državah Amerike (Kurin 2004b, 7). Več kot dve desetletji je bil direktor Smithsonian centra za folkloro in kulturno dediščino, bil pa je tudi član mednarodne žirije za mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva (ibid.).

veljavnosti konvencije gotovo odgovoril Medvladni odbor, hkrati pa je opozoril, da je večina držav že sprejela odločitev, kdo bo na njihovem ozemlju prevzel to vlogo (ibid.). Medvladni odbor bi usmeritve glede tega vprašanja lahko pripravil v Izvedbenih smernicah, vendar v trenutni verziji ne najdemo natančnejših določil v tej smeri.

Kurin (2007, 13) meni, da bo oz. lahko rečemo, da je že veliko držav za varovanje nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju določilo oddelke ministrstev, najverjetneje ministrstva za kulturo. Gre za razumno izbiro z birokratskega in formalnega vidika, saj so ministrstva zagotovo sposobna koordinirati načrtovanje in uresničevanje aktivnosti na ekonomskem, izobraževalnem in pravnem področju za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Vendar je njihova izbira lahko tudi problematična (ibid.). Kurin (ibid.) namreč opozarja, da je največja težava pri vladnem nadzoru varovanja nesnovne kulturne dediščine povezana s svobodo in človekovimi pravicami. V mnogih državah po svetu manjšinske skupnosti vlade ne vidijo kot predstavnice njihovih interesov, še posebej ko gre za žive kulturne tradicije, saj so imeli v zgodovini vladni ukrepi pogosto za cilj ravno odstranitev določenih kulturnih praks (ibid.). V primeru dodelitve vloge ministrstvu, se postavlja tudi vprašanje glede kvalificiranosti uradnikov za varovanje raznolike nesnovne kulturne dediščine, ki pogosto zahteva znanje in veščine z različnih področij in disciplin (Kurin 2007, 14).

V nekaterih državah so nalogo uresničevanja konvencije dodelili univerzam oz. njihovim oddelkom (Kurin 2007, 14). Čeprav gre še vedno za uradne ustanove, imajo univerze določeno distanco do birokracije in politike vlad in delujejo v skladu s svojimi znanstvenimi metodami, učnimi standardi in etiko (ibid.). Univerze so prav gotovo pravi naslov za izvedbo vrste nalog, ki jih nalaga konvencija – predvsem raziskovanje, popisovanje, določanje izobraževalnih programov in preučevanje narave prenosa kulturnih praks ter njihove trajnosti (ibid.). Univerze so tudi vir kvalificiranega osebja in študentov, ki jih lahko mobilizirajo za delo, povezano z varovanjem nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Kljub vsem prednostim pa Kurin opozarja, da za razliko od vlade, univerzam in njihovim oddelkom pogosto primanjkuje različnih sredstev za dolgoročne projekte, kot je varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Dodaja, da so bile mnoge univerze npr. uspešne z zdravstvenimi programi (kot so univerzitetne bolnišnice), težko pa si predstavlja, da bi univerze našle zadostno mero motivacije ali zagotovile potrebna finančna sredstva za uresničitev »kulturne misije, ki jo pooseblja konvencija« (ibid.).

Tako Kurin (2004b) meni, da so najbrž najbolj primerna institucija, ki lahko pri uresničevanju konvencije prevzame vodilno vlogo, muzeji. Že po njihovi definicije gre

namreč za institucije, ki ohranjajo kulturo in tako v veliki meri pokrivajo področja, ki jih vsebuje konvencija (Kurin 2007, 14). Tako kot univerze so uradne ustanove, ki niso pretirano birokratske, imajo pa strokovno osebje, ki je usposobljeno za raziskovanje in dokumentiranje različnih področij kulturne dediščine (ibid.). Res pa je, da se večina muzejev ne ukvarja s toliko področji, kot jih vsebuje konvencija, prav tako so velikokrat problematična sredstva, predvsem ko gre za tako obsežne nacionalne projekte (ibid.). So pa muzeji zaslužni za zagotavljanje javnega in celo uradnega priznanja in spoštovanja tradicij in kulturnih izvajalcev, vključujejo pa se tudi v izobraževalne programe (ibid.). Kljub vsemu je naloga varovanja nesnovne kulturne dediščine, ki jo nalaga konvencija, zelo ambiciozna in za muzeje težko uresničljiva (Kurin 2004b, 8). Mnogi muzeji so namreč svoje veličastne zbirke pridobili od mrtvih ali izumirajočih kultur, kjer se z besedami Kurina (ibid.) »ni nihče pritoževal, z nikomur se ni bilo potrebno posvetovati, nihče ni izzval avtoritete muzeja, muzej pa ni imel nobenih dolžnosti do ustvarjalcev artefaktov in umetnin«. Muzeji se na splošno osredotočajo na zbiranje predmetov in ne na dokumentiranje živečih tradicij, zato so mnogi strokovnjaki mnenja, da je v muzej težko prinesiti življenje (Kurin 2004b; 2007). Muzeji nimajo veliko izkušenj z varovanjem nesnovne kulturne dediščine, vendar so verjetno kljub vsemu najbolj primerne ustanove za izpolnitev te naloge (Kurin 2004b, 8). Kot pa je prikazano v kasnejših poglavjih, gre za povezanost snovnega z nesnovnim, tako da lahko rečemo, da imajo muzeji prav gotovo izkušnje tudi s slednjim.

Zaradi vseh pomislekov ter prednosti in slabosti posameznih institucij Kurin (2007, 14) pričakuje, da se bo pri izvrševanju določil konvencije več institucij v posameznih državah povežalo in skupaj izpolnilo nalogo. Vlade so odgovorne za financiranje, legitimacijo in povezavo z ostalimi sektorji (z izobraževalnim sistemom, gospodarstvom, turizmom, kulturo in mediji), kar je koristno za uresničitev ciljev konvencije (ibid.). Univerze lahko poskrbijo za usposabljanje in strokovno znanje na različnih relevantnih področjih ter opravijo raziskovalno delo, muzeje pa se lahko uporabi kot skladišča za arhive in druge zbirke, prizorišča za javne predstavitve nesnovne kulturne dediščine in izobraževanje javnosti (Kurin 2007, 14–15). Muzeji lahko opravijo tudi strokovne naloge in skrbijo za sodelovanje s skupnostjo, pri uresničevanju določil konvencije pa naj vsem omenjenim institucijam pomagajo še nevladne in druge organizacije (Kurin 2007, 15). Glede na trenutno stanje lahko rečemo, da so se Kurinova pričakovanja v mnogih primerih uresničila.

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine bolj kot katerakoli mednarodna pogodba s področja kulture pred njo namenja pozornost in daje odgovornost skupnostim, katerih kulturne tradicije se v sklopu konvencije varujejo (Kurin 2007, 15). Kurin (ibid.)

meni, da gre za posebno '*bottom-up*' določbo z udeležbo izvajalcev nesnovne kulturne dediščine. Janet Blake (2009, 64) pa je prepričana, da je potrebno med državo in skupnostmi vzpostaviti sodelovanje, ki je tako '*bottom-up*' kot tudi '*top-down*', in kjer ima država primarno podporno vlogo v obliki zagotavljanja finančnih sredstev in strokovnega znanja. V skladu z 11. a členom Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine vsaka država izvaja ustrezne ukrepe za zagotovitev varovanja nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju, pri tem pa sta dve najpomembnejši aktivnosti prepoznavanje in določanje različnih delov »nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju ob sodelovanju skupnosti, skupin in ustreznih nevladnih organizacij« (11. b člen). Besedna zveza na *njenem/svojem ozemlju* se pojavlja skozi celoten tekst konvencije, s čimer se poudarja lokacija nesnovne kulturne dediščine, ki jo je potrebno varovati, hkrati pa suverenost države na tem področju (Blake 2006, 62). Podrobnejšo obrazložitev *sodelovanja* najdemo v 15. členu konvencije, kjer je zapisano, da si »v okviru dejavnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine /.../ vsaka država pogodbenica prizadeva zagotoviti najširše možno sodelovanje skupnosti, skupin in po potrebi tudi posameznikov, ki ustvarjajo, vzdržujejo in prenašajo to dediščino, in njihovo aktivno vključitev v upravljanje s to dediščino«. Kurin (2007, 15) meni, da ta člen daje članom skupnosti, katerih nesnovna kulturna dediščina se varuje, pravico enakovrednih partnerjev pri vseh aktivnostih varovanja. Vlade, univerze ali muzeji si ne morejo lastiti dovoljenja za dokumentiranje, predstavljanje, zaščito in ohranjanje nesnovne kulturne dediščine, saj je sodelovanje skupnosti pomembno, zahteva pa tudi njihovo privolitev, skupno odločanje o strategijah za varovanje itd. (ibid.). Omenjeni 15. člen tako omogoča skupnostim sodelovanje pri izvedbi določil konvencije in jim pri tem daje določeno moč (ibid.).

Že v Istanbulski deklaraciji iz leta 2002 so ministri za kulturo izpostavili potrebo po tesnem sodelovanju izvajalcev in prenašalcev vseh izrazov nesnovne kulturne dediščine, kar pomeni da se v varovanje vključi in o njem posvetuje z vsemi vpletenimi, namreč z vlado, lokalnimi in regionalnimi skupnostmi, strokovnjaki, izobraževalnimi ustanovami, civilno družbo, javnim in privatnim sektorjem ter tudi mediji (Istanbulska deklaracija, 7. iv člen). Ta poziv so v nekoliko spremenjeni obliki vključili v 15. člen konvencije, vendar Janet Blake (2006, 76) meni, da omenjeni člen bolj opominja države pogodbenice naj delujejo v sodelovanju s skupnostmi, skupinami in posamezniki »v okviru dejavnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine«. Tako člen ne nalaga kakšne določene obveze glede aktivnosti državam pogodbenicam, ampak jih bolj spodbuja, da tiste aktivnosti, za katere se bodo odločile, izpeljejo na določen način, torej v sodelovanju s skupnostmi (ibid.). Tudi jezik člena je zato bolj mehak, saj določa, da naj si države pogodbenice *prizadevajo* zagotoviti *najširše*

možno sodelovanje, ki ga praktično ni mogoče meriti oz. nadzorovati (ibid.). V osnovi je torej prepuščeno državam članicam, da se odločijo, na kakšen način bodo sodelovale s skupnostmi, kljub vsemu pa zahteva po sodelovanju z njimi ostaja (ibid.).

Glede na to, da je 15. člen konvencije očitno mogoče razumeti na zelo različne načine, bi pričakovali, da bomo natančnejše obrazložitve njegovih določb našli v Izvedbenih smernicah, kjer je tretje poglavje namenjeno prav sodelovanju pri izvajanju konvencije. Vendar tudi tam najprej naletimo na splošne usmeritve, ko Medvladni odbor »v skladu z 11. b členom konvencije in v duhu 15. člena konvencije spodbuja države pogodbenice k vzpostavitvi funkcionalnega in komplementarnega sodelovanja med skupnostmi, skupinami in kjer je to primerno, tudi posamezniki, ki ustvarjajo, ohranjajo in prenašajo nesnovno kulturno dediščino« (UNESCO 2010b, 79. odstavek). Poleg tega naj se sodelovanje vzpostavi še s strokovnjaki, strokovnimi centri in raziskovalnimi institucijami (ibid.). V nadaljevanju so Izvedbene smernice nekoliko konkretnješe, saj se države pogodbenice spodbuja k oblikovanju posvetovalnega telesa ali mehanizma za koordinacijo, ki bi olajšal in pospešil sodelovanje vseh prej naštetih pri identifikaciji in definiciji elementov nesnovne kulturne dediščine na ozemlju držav pogodbenic, oblikovanju popisov, implementaciji programov ter kasneje pri pripravi nominacij za vpis na seznama konvencije (UNESCO 2010b, 80. odstavek). Po tej dokaj konkretni usmeritvi, je jezik Izvedbenih smernic zopet precej splošen, saj državam pogodbenicam priporoča sprejetje potrebnih ukrepov, s pomočjo katerih se bodo skupnosti, skupine in posamezniki zavedali pomembnosti in vrednosti svoje nesnovne dediščine ter konvencije in njenih koristi (UNESCO 2010b, 81. odstavek). Natančnejših navodil ni niti glede sodelovanja nevladnih organizacij pri prepoznavanju in določanju nesnovne kulturne dediščine na ozemlju držav pogodbenic (UNESCO 2010b, 90. odstavek). V Izvedbenih smernicah tako pogosto pogrešamo predvsem odgovor na vprašanje, *kakšni* so priporočljivi potrebni ukrepi in *kako* določila uresničiti. Res je, da so si države zelo različne, zato bodo gotovo tudi potrebni ukrepi temu primerni. Splošna določila konvencije je bilo glede na občutljivost tematike pričakovati, da pa se splošen jezik vsaj deloma nadaljuje tudi v Izvedbenih smernicah, je vzroke mogoče najti že v samih pogajanjih za konvencijo in kasneje na nekaterih srečanjih za njeno uresničevanje.

Kurin (2007, 15) je mnenja, da lahko sodelovanje med državo in skupnostmi, ki naj bi bile pri dokumentiranju, raziskovanju, predstavljanju, širjenju in varovanju svoje nesnovne kulturne dediščine enakovredni partnerji, prinese določene napetosti. Med oblikovanjem teksta konvencije in kasneje na prvem zasedanju Medvladnega odbora so nekateri predstavniki držav izrazili nezadovoljstvo z močjo oz. položajem, ki je skupnostim dodeljen v

konvenciji, saj so nekatere vlade domnevale, da jim njihov ustavni status omogoča, da govorijo v imenu katerekoli skupnosti svojih državljanov (Kurin 2007, 15–16). Ker so vprašanje sodelovanja skupnosti razumeli kot vprašanje nacionalne suverenosti, so nasprotovali temu, da bi kakršnakoli pooblastila predali skupnostim (Kurin 2007, 16). Kljub vsem nasprotovanjem in pomislekom pa je Kurin (ibid.) prepričan, da je namen konvencije jasen. Ljudje, ki izvajajo prakse nesnovne kulturne dediščine, ki so se jih naučili od svojih prednikov in se z njimi identificirajo, ki jih štejejo za pomemben del svoje identitete, predstavljajo skupnost in morajo biti v polni meri vključeni v vse odločitve, ki se tičejo varovanja nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Če že lahko govorimo o kakšnem lastništvu tradicij, nesnovna kulturna dediščina pripada omenjenim skupnostim, ne pa državi, vladi ali ministrstvu za kulturo (ibid.).

O pomembni vlogi skupnosti so govorili tudi na srečanju strokovnjakov v Parizu marca 2005,⁴⁵ kjer je bila tema popisovanje nesnovne kulturne dediščine. Strokovnjaki so bili prepričani, da 12. člen konvencije, ki govori o popisu nesnovne kulturne dediščine in je pravzaprav logično nadaljevanje in konkretizacija 11. b člena, skupaj s tem členom kaže na to, da naj pri pripravi popisov sodelujejo tudi nosilci obravnavane dediščine (UNESCO Intangible Heritage Section 2005a, 7). Ravno v 12. členu konvencije pa lahko najdemo najbolj konkretna določila glede varovanja nesnovne kulturne dediščine za države pogodbenice. Od držav pogodbenic »za zagotovitev prepoznavanja z namenom varovanja« namreč zahteva pripravo »enega ali več popisov nesnovne kulturne dediščine«, ki jih je potrebno redno osveževati. O popisih in drugih ukrepih za uresničevanje konvencije morajo države pogodbenice poročati Medvladnemu odboru, kar kaže na to, da imajo nacionalni sezname v konvenciji izredno pomembno vlogo (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 12. člen, drugi odstavek; 29. člen).⁴⁶ O nacionalnih popisih, ki jih Hafstein (2009,

⁴⁵ Srečanje strokovnjakov na temo popisovanja nesnovne kulturne dediščine je v Parizu ob finančni podpori norveške vlade potekalo 17. in 18. marca 2005, na njem pa je sodelovalo 32 strokovnjakov iz vrst raziskovalcev, kustosov, uradnikov in nevladnih organizacij (UNESCO Intangible Heritage Sector 2005, 8–9, 38). Večinoma so bili iz držav, ki so že imele izkušnje s pripravo popisov nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Sector 2005, 9). Strokovnjakom se je na srečanju pridružilo še 47 opazovalcev iz držav, ki so do srečanja že ratificirale konvencijo oz. so pokazale poseben interes za Unescove programe na področju nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Sector 2005, 9, 38).

⁴⁶ V Zakonu o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine je v slovenskem prevodu konvencije v drugem odstavku 12. člena, ki govori o poročanju Medvladnemu odboru glede popisov, neustrezen prevod. V uradnem angleškem besedilu konvencije se drugi odstavek 12. člena glasi: »When each State Party periodically submits its report to the Committee, in accordance with Article 29, it shall provide relevant information on such inventories.« Slovenski prevod v omenjenem zakonu: »V svojih rednih občasnih poročilih vsaka država pogodbenica odboru v skladu z 29. členom zagotavlja ustrezne podatke o svojih popisih.« *Periodically submits its report* je torej neustrezno prevedeno v *svojih rednih občasnih poročilih*.

93) vidi kot tretji seznam konvencije,⁴⁷ so imele države v času pogajanj za konvencijo zelo različna mnenja (Kurin 2007, 16). Nekatere so jih videle kot orodje upravljanja, saj bodo države brez njih težko vedele, kaj sploh varujejo in kakšen je pri tem njihov napredek, druge pa so na primer menile, da je priprava popisov potrata dragocenega časa in denarja, sami popisi pa na noben neposreden način ne bodo pripomogli k dejanskemu varovanju nesnovne kulturne dediščine (Kurin in Kirshenblatt-Gimblett v Kurin 2007, 16). Strokovnjaki za kulturno dediščino takšne popise že dlje časa razumejo kot bistven in nujen korak pri zagotavljanju varovanja kulturne dediščine (Blake 2006, 63). Tudi na Prvem medvladnem srečanju strokovnjakov o predhodnem osnutku konvencije v Parizu septembra 2002 so se strinjali, da mora vsak mednarodni mehanizem oblikovanja seznamov spremljati učinkovit nacionalni sistem popisa nesnovne kulturne dediščine, saj je ukrepe za varovanje drugače praktično nemogoče prenesti na elemente dediščine, ki niso bili identificirani in popisani (ibid.). Takšno določilo je bilo potrebno tudi zaradi pomanjkljivega znanja mnogih držav kaj sploh je nesnovna kulturna dediščina na njihovem ozemlju, zato nacionalni popisi predstavljajo ključni del procesa varovanja, brez katerih ostali ukrepi ne bi imeli željnega učinka (ibid.). Uvedba nacionalnih popisov pomeni tudi neke vrste inovacijo, saj v konvenciji iz leta 1972 kakšnega podobnega določila ni mogoče najti (ibid.). Kljub temu, da je to ena redkih konkretnih stvari, ki jih države pogodbenice v skladu s konvencijo morajo narediti, oblika in način izdelave popisa nista določena. Količina in narava nesnovne kulturne dediščine, hkrati pa tudi viri za izvedbo te naloge, se namreč med državami pogodbenicami zelo razlikujejo, kar je mogoče razbrati tudi v besedilu 12. člena, ki pravi, da države popise pripravijo »glede na svoje stanje« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003; Blake 2006).

Dodatnih pojasnil v zvezi z 12. členom ni niti v Izvedbenih smernicah, je pa na to temo poleg srečanja strokovnjakov v Parizu potekalo še srečanje strokovnjakov v Tokiu marca 2006. Na podlagi izkušenj s popisovanjem v svojih državah, ki so jih strokovnjaki predstavili na srečanju v Parizu, je pogovor tekkel o obsegu, kriterijih za vpis, upravljanju, lastništvu in sodelovanju pri pripravi nacionalnih popisov (UNESCO Intangible Heritage Section 2005a, 36). Unesco so pozvali, naj še naprej podpira aktivnosti povezane z usposabljanjem, raziskavami, informiranjem in osveščanjem za varovanje nesnovne kulturne dediščine in preuči možnost razvoja elektronskega omrežja, ki bi omogočal izmenjavo informacij o

⁴⁷ Dva seznama konvencija neposredno navaja že v naslovih členov. Prvi je Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva (16. člen), drugi pa Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati (17. člen). Podrobnosti o teh dveh seznamih so v naslednjem poglavju.

metodologijah za varovanje nesnovne kulturne dediščine med strokovnjaki in drugimi vpletenimi (UNESCO Intangible Heritage Section 2005a, 36–37). Države članice Unesca pa so pozvali k sprejetju konkretnih ukrepov za dvig zavesti o pomembnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine, kar naj dosežejo predvsem s formalnim in neformalnim izobraževanjem, še posebej med mladimi (UNESCO Intangible Heritage Section 2005a, 37). Bolj konkretni so bili strokovnjaki na srečanju v Tokiu leto dni kasneje. V zaključkih in priporočilih srečanja je tako mogoče najti predlagane smernice oz. metodo za pripravo nacionalnih popisov nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 13). Koraki metode za popisovanje vključujejo identifikacijo nesnovne kulturne dediščine, identifikacijo in informiranje akterjev (skupnosti, skupine, posamezniki, nevladne organizacije), zagotovitev sodelovanja skupnosti in skupin pri popisu, identifikacijo morebitnih posledic popisovanja, pridobitev predhodne prostovoljne privolitve za popis nesnovne kulturne dediščine, oblikovanje postopka za zagotovitev moralnega odnosa med akterji ter identifikacijo in spoštovanje praks, ki določajo dostop do nesnovne kulturne dediščine (UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO 2006, 13–14).

Poleg nacionalni popisov, ki jih lahko štejemo med glavne ali vsaj najbolj konkretne ukrepe za varovanje nesnovne kulturne dediščine na nacionalni ravni določene s konvencijo (Kurin 2007; Blake 2009), 13. člen državam pogodbenicam predpisuje druge varovalne ukrepe, 14. člen pa govori o izobraževanju, ozaveščanju in izboljšanju zmogljivosti. Lahko se strinjamo s Kurinom (2007, 17), ki pravi, da sta člena napisana v splošnem jeziku konvencije, ki države pogodbenice bolj spodbuja k aktivnostim kot jih od njih zahteva. Tako naj si države pogodbenice v skladu s 13. členom prizadevajo za predstavljanje nesnovne kulturne dediščine v družbi in vključevanje varovanja dediščine v načrtovanje programov, spodbujanje znanstvenih, tehničnih in umetnostnih raziskav in raziskovalnih metodologij za varovanje ter sprejetje ustreznih zakonskih, tehničnih in administrativnih ukrepov, ki so za varovanje potrebni. Poleg tega pa naj si vsaka država prizadeva še za razvoj izobraževalnih programov znotraj skupnosti z namenom omogočanja uspešnega prenosa nesnovne kulturne dediščine, in programov izobraževanja, ozaveščanja in informiranja za splošno javnost (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 14. člen).

Konkretna usmeritve za zagotavljanje prepoznavanja in spoštovanja nesnovne kulturne dediščine (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 14. a člen) so zagotovile Izvedbene smernice. Državam pogodbenicam predlagajo predvsem ukrepe in politike, ki vključujejo npr. izobraževanje o nesnovni kulturni dediščini v šoli; pripravo ustreznih

izobraževalnih materialov kot so knjige, druge publikacije, zgoščenke, videi, dokumentarni filmi; izobraževanje učiteljev na tem področju; vključevanje staršev in nosilcev nesnovne kulturne dediščine v oblikovanje šolskih programov; omogočanje nosilcem, da sami predstavijo svojo dediščino v šolah; vzpostavitev poletnih usposabljanj; razpisi fotografskih in video natečajev; razvoj interdisciplinarnih študijev itd. (UNESCO 2010b, 107. odstavek). Tudi glede ozaveščanja javnosti o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine in nevarnostih, ki ji grozijo, je v Izvedbenih smernicah nekaj konkretnih predlogov, ki se nanašajo predvsem na podporo medijskim kampanjam, organizacijo delavnic, seminarjev, razstav, festivalov, oblikovanje lokalnih politik za dvig zavesti o nesnovni kulturni dediščini itd. (UNESCO 2010b, 105. odstavek). Nacionalni ukrepi za varovanje nesnovne kulturne dediščine, med katerimi imajo najvidnejšo vlogo nacionalni popisi, pa so osnova za varovanje na mednarodni ravni.

2.6 Varovanje nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni

2.6.1 Mednarodno sodelovanje in pomoč

Osrednji del varovanja nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni zagotovo zavzemata oba seznama, ki sta podrobneje predstavljena v nadaljevanju. Poleg seznamov pa mednarodni sistem varovanja obsega še druge aktivnosti in ukrepe, določene s konvencijo. Že iz namenov Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (1. člen) je razvidno, da je zagotavljanje mednarodnega sodelovanja in pomoči zelo pomembno pri omogočanju varovanja nesnovne kulturne dediščine. Njuno pomembnost je mogoče zaznati v petem delu konvencije, kjer sta veliko širše in podrobneje določena kot je bil to primer v konvenciji iz leta 1972, v kateri je omenjeno le, da naj se za namene mednarodne zaščite svetovne kulturne in naravne dediščine ustanovi sistem mednarodnega sodelovanja in pomoči, ki bo v podporo državam pogodbenicam pri njihovih prizadevanjih za ohranjanje in identificiranje te vrste dediščine (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine 1972, 7. člen).

Konvencija iz leta 2003 mednarodno sodelovanje in pomoč praktično definira že v svojem besedilu. Iz 19. in 20. člena je tako razvidno, da ne gre le za mednarodno pomoč za primere nesnovne kulturne dediščine, ki so vpisani na enega od obeh mednarodnih seznamov, ampak

praktično za »dolžnost varovanja« nesnovne kulturne dediščine v obliki obveze za sodelovanje na lokalni, regionalni in mednarodni ravni (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003; Blake 2006). Takšne določbe so bile že na medvladnih srečanjih za oblikovanje osnutka konvencije razumljene kot izraz obveze držav, da si bodo med seboj pomagale, kar je bistvenega pomena tudi za uspeh celotne konvencije (Blake 2006, 89). Tako mednarodno sodelovanje »med drugim vključuje izmenjavo informacij in izkušenj, skupne iniciative in vzpostavitev mehanizma pomoči državam pogodbenicam pri njihovih prizadevanjih za varovanje nesnovne kulturne dediščine« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 19. člen, prvi odstavek). Izvedbene smernice pa k temu še dodajajo, da naj si države pogodbenice prizadevajo tudi za sodelovanje pri aktivnostih centrov nesnovne kulturne dediščine, ki so oz. bodo ustanovljeni pod pokroviteljstvom Unesca (UNESCO 2010b, 88. odstavek).

Dodatno potrditev, da gre za precej drugačen sistem mednarodnega sodelovanja in pomoči kot v konvenciji iz leta 1972, najdemo še v 20. členu Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki določa, da se mednarodna pomoč lahko poleg dediščini s Seznama, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, nameni še za pripravo nacionalni popisov, podporo različnim programom in projektom na nacionalni, regionalni in lokalni ravni za varovanje nesnovne kulturne dediščine ter tudi za druge namene, o katerih presoja Medvladni odbor. Ta pomoč je lahko v obliki raziskav o različnih vidikih varovanja, zagotavljanja strokovnjakov, usposabljanja osebja, vzpostavljanja infrastrukture, različnih oblik finančne in tehnične pomoči itd. (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 21. člen). Za razliko konvencija iz leta 1972 v 20. členu jasno omejuje mednarodno pomoč, ki v sami konvenciji ni natančneje opredeljena, le na enote, ki so ali še bodo vpisane na Seznam svetovne dediščine. Edini izjemi sta dodelitev mednarodne pomoči za identifikacijo kulturne in naravne dediščine (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 13. člen, drugi odstavek) ter nacionalnim in regionalnim centrom za usposabljanje osebja za različna področja varstva te vrste dediščine (23. člen).

Fleksibilen pristop v smislu širokega definiranja namenov mednarodne pomoči v Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine (21. člen) je pravzaprav odgovor na veliko raznolikost te dediščine ter njenih zahtev za varovanje (Blake 2006, 91). Konvencija je bila oblikovana tudi v zgodnji fazi razumevanja, kako lahko nesnovno dediščino kar najbolje varujemo, zato Blake (ibid.) meni, da bomo brez dvoma v prihodnje ravno na podlagi rezultatov delovanja in uresničevanja konvencije lahko prepoznali nove načine učinkovitega nudenja mednarodne pomoči. Zaradi dopuščanja takih možnosti, pa je tekst konvencije v tem

delu napisan sicer usmerjevalno, a še vedno dovolj fleksibilno (ibid.). Dejstvo je, da varovanje nesnovne kulturne dediščine ni le stvar nacionalnih ukrepov, ampak zahteva tudi predanost mednarodne skupnosti (Blake 2009, 48). S tem namenom je vzpostavljen sistem mednarodnega sodelovanja in pomoči, ki pa je podprt s skladom za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.).

2.6.2 Sklad za varovanje nesnovne kulturne dediščine in drugi viri financiranja

Sklad za varovanje nesnovne dediščine (v nadaljevanju: sklad) je namenjen podpori državam pogodbenicam pri njihovih aktivnostih za varovanje nesnovne kulturne dediščine ter kot pomoč pri izvedbi drugih določil konvencije (Blake 2009, 48). Skupaj z mehanizmom seznamov in sistemom mednarodne pomoči predstavlja trikotnik mednarodnega sodelovanja za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki ga vzpostavlja konvencija (Blake 2006, 103). Nad vsemi tremi sestavnimi deli trikotnika ima nadzor Medvladni odbor, za vpogled v delovanje konvencije pa je pomembno razumevanje medsebojne povezanosti vseh treh institucionalnih mehanizmov (ibid.).

Pri oblikovanju teksta konvencije je najprej prevladovalo mnenje, da je sklad potrebno vzpostaviti po vzoru sklada za svetovno dediščino, ki je bil ustanovljen s konvencijo iz leta 1972 (Blake 2006, 103). Kjer je potrebno, naj se dodajo le »kozmetične spremembe«, s čimer so imeli v mislih predvsem ime sklada in podobne podrobnosti (ibid.). Na Prvem medvladnem srečanju o predhodnem osnutku konvencije v Parizu septembra 2002 so delegati Argentine vzpostavitev finančnega mehanizma izpostavljali kot bistveni element za uspeh konvencije (ibid.). S tem so se strinjale mnoge države, saj so menile, da je sklad za svetovno dediščino v povezavi z mehanizmom seznamov ključ do nedvornega uspeha Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (ibid.). Kljub vsemu pa je bilo na srečanju občutiti, da bo obvezujoč finančni mehanizem težko doseči, zato bodo potrebni tudi dodatni finančni viri (ibid.). Takšno stanje je bilo predvsem posledica pomanjkanja prioritet za varovanje nesnovne kulturne dediščine med bogatejšimi državami, in splošen občutek med državami članicami, da imajo do Unesca na področju kulturne dediščine že tako na svojih ramenih veliko finančno breme (ibid.). Na Drugem medvladnem srečanju o predhodnem osnutku konvencije so si mnenja držav še vedno zelo nasprotovala. Ideje so segale od sklada z obveznimi prispevki, sklada z le prostovoljnimi prispevki, do predloga, da sklada v sklopu konvencije sploh ne bi bilo (Blake 2006, 103). Na naslednje srečanje so tako za dodatne obrazložitve povabili

Unescove uslužbenke, ki so pojasnili delovanje sklada za svetovno dediščino,⁴⁸ kar naj bi državam pomagalo pri odločitvi glede sklada v sklopu nove konvencije (ibid.). Občutljiva tema financiranja je tako zahtevala kar nekaj pogajalskega časa, na koncu pa je bil vendarle vzpostavljen sklad za nesnovno dediščino po vzoru sklada iz konvencije iz leta 1972, kar se kaže v podobnosti delov konvencij, kjer sta sklada opisana (15.–18. člen Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine in 25.–28. člen Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine).

Sredstva sklada predstavljajo prispevki držav pogodbenic; sredstva, ki jih v ta namen rezervira Generalna konferenca Unesca; prispevki drugih držav, organizacij in programov Združenih narodov; prispevki posameznikov itd. (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 25. člen). Države pogodbenice vsaj vsaki dve leti vplačajo v sklad prispevek, ki v skladu s 26. členom ne sme presegati 1 % prispevka države v redni proračun Unesca.⁴⁹ Za ta najvišji odstotek, ki ga konvencija dovoljuje, so se na prvem zasedanju Generalne skupščine junija 2006 odločili soglasno (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 3). Države plačujejo prispevek po Unescovem dvoletnem sistemu, obveznost plačevanja v sklad pa se za države pogodbenice začne, ko konvencija zanje stopi v veljavo (ibid.). Poleg obveznih prispevkov države pogodbenice lahko prispevajo še prostovoljno (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 27. člen), v največji možni meri pa pomagajo tudi pri Unescovih mednarodnih kampanjah za zbiranje sredstev v korist sklada (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 28. člen). V Unescu (2010g) pričakujejo, da bodo prostovoljni prispevki pri izvajanju konvencije igrali pomembno vlogo. Da bi Unescu pomagali pri njegovih aktivnostih za ohranitev in promocijo nesnovne kulturne dediščine sveta, so dogovori med Unescom in nekaj državami že pripeljali do oblikovanja posebnih skrbniških skladov (ibid.).

⁴⁸ Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972) sklad za svetovno dediščino opredeljuje v IV. delu (15.–18. člen). Viri sklada so prostovoljni in obvezni prispevki držav pogodbenic (15. člen, tretji odstavek), s tem da slednji ne smejo presegati 1 % prispevka držav pogodbenic v redni proračun Unesca (16. člen, prvi odstavek).

⁴⁹ Članarina, ki jo države plačujejo kot svoj prispevek v redni proračun Unesca, se plačuje v dveh valutah na dva različna bančna računa, in sicer v ameriških dolarjih (USD) in evrih (EUR). Po podatkih Slovenske nacionalne komisije za Unesco (2011) je članarina za leto 2011, ki jo je plačala Slovenija, znašala 131.260,00 USD in 151.202,00 EUR. Slovenija je listino o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine deponirala pri generalnem direktorju Unesca 18. septembra 2008, konvencija pa je za Slovenijo začela veljati 18. decembra 2008 – tri mesece po datumu deponiranja listine o ratifikaciji. Zato je po podatkih Slovenske nacionalne komisije za Unesco (2011) v sklad za nesnovno kulturno dediščino Slovenija za leto 2008 vplačala 116,00 USD, za leto 2009 pa 3.029,00 USD. Za leti 2010 in 2011 je bil prispevek po 3.363,00 USD letno.

Enega od takih skladov predstavlja dogovor med Unescom in japonsko vlado, ki je bil sklenjen že leta 1993, torej še v času Sistema živih zakladov človeštva (UNESCO 2010g).⁵⁰ Posebno pomembno vlogo je sklad odigral pri pripravi konvencije, po sprejetju konvencije leta 2003 pa se je največ sredstev namenjalo aktivnostim za varovanje nesnovne kulturne dediščine, vključno s pripravo popisov, prenašanjem dediščine s pomočjo formalne in neformalne izobrazbe, dokumentiranjem in raziskavami (ibid.). Največ denarja iz tega sklada je namenjenega državam v razvoju in postkonfliktnim državam, z denarjem pa so omogočili tudi številne projekte ozaveščanja o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine in njenega varovanja po celem svetu (ibid.). Dolgoletna zvesta podpornica Unescovih aktivnosti je tudi Republika Koreja, ki je v 90. letih prejšnjega stoletja finančno prispevala k razvoju sistemov živih zakladov človeštva v več državah (ibid.). Med letoma 2001 in 2005 so šestim elementom, ki so bili razglašeni za mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva, podelili Nagrado Arirang, več posameznih skrbniških skladov⁵¹ pa so ustanovili za podporo različnim projektom predvsem v azijsko-pacifiški regiji (ibid.).

Poleg dveh azijskih držav je Unesco pomembne prispevke pridobil tudi s strani treh držav v Evropi. Italijanska vlada je bila prva, ki je poleg obveznega prispevka v sklad za nesnovno dediščino prispevala še prostovoljno (ibid.).⁵² Njihov denar je namenjen predvsem državam v razvoju, kjer je varovanje nesnovne kulturne dediščine pomemben element politik trajnostnega razvoja (ibid.). Poleg Italije je z Unescom zelo povezana tudi Španija,⁵³ ki od leta 2009 finančno podpira Unescov Sekretariat preko projekta, ki za namene uresničevanja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine razvija in vzdržuje informacijski sistem, omogoča prevode materialov itd. (ibid.). V sklopu tega projekta so na primer izdali sedem brošur Unesca za boljše razumevanje in promocijo nesnovne kulturne dediščine, vzdržujejo in nadgrajujejo spletno stran, poskrbeli pa so še za različne brošure o nesnovni kulturni dediščini Latinske Amerike, ki so bile izdane v španskem jeziku (ibid.). Španija tudi redno omogoča prevajanje v španščino na zasedanjih Medvladnega odbora (ibid.). Zadnja večja podpornica Unescovih aktivnosti je Norveška, ki projekte nesnovne kulturne dediščine podpira od leta

⁵⁰ Od ustanovitve sklada pa do vključno leta 2007 je bil japonski prispevek v sklad približno 12 milijonov ameriških dolarjev (UNESCO 2010g).

⁵¹ Skupna vrednost finančnega prispevka v te sklade je bila med letoma 2005 in 2007 486.000 ameriških dolarjev (UNESCO 2010g).

⁵² Italijanski prostovoljni prispevek je bil v višini okoli 100.000 ameriških dolarjev (UNESCO 2010g).

⁵³ Obe državi dominirata predvsem na Seznamu svetovne dediščine, kjer imata skupaj vpisanih kar 90 enot (47 Italija, 43 Španija; stanje 31. 7. 2011) (UNESCO World Heritage Centre 2011a).

2004 (ibid.).⁵⁴ Pomemben finančni delež se zbira še s pomočjo mednarodnih kampanj (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 28. člen) in privatnega sektorja (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 25. c člen), saj je Unesco že vzpostavil partnerstva z nekaterimi večjimi podjetji in organizacijami po svetu (UNESCO 2010h).⁵⁵

Smernice za porabo sredstev iz sklada je pripravil Medvladni odbor, v konvenciji pa najdemo nekaj predhodnih navedb o prioritetnih področjih, ki se financirajo iz sklada, vključno s pripravo nacionalnih popisov in podporo programov, projektov in drugih aktivnosti za varovanje (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 3). V Izvedbenih smernicah je zapisano, da naj se sredstva v največji meri namenjajo za mednarodno pomoč, ki jo določa peti del konvencije, na voljo pa naj bodo še za izvedbo nalog Medvladnega odbora, za pokritje stroškov sodelovanja strokovnjakov za nesnovno dediščino iz držav v razvoju na zasedanjih Medvladnega odbora, za stroške svetovalnih storitev s strani nevladnih in drugih organizacij, javnih in privatnih teles ter posameznikov, za katere zaprosi Medvladni odbor, ter za stroške sodelovanja organizacij in oseb, ki jih Medvladni odbor povabi na svoja zasedanja, da bi se z njimi posvetovali o določenih specifičnih zadevah (UNESCO 2010b, 66. in 67. odstavek). Že sama konvencija sredstva iz sklada namenja tudi za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki je vpisana na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva in Seznam nesnovne dediščine človeštva, ki jo je nujno nemudoma zavarovati (UNESCO Intangible Heritage Section 2006c, 3).

2.6.3 Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva

Gotovo so enega najbolj kontroverznih delov pogajanj za Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine predstavljali oblikovanje, poimenovanje in dogovor o namenu seznamov (Hafstein 2009, 93). V končnem tekstu konvencije je mogoče najti tri vrste seznamov (ibid.). Na nacionalni ravni so to popisi nesnovne dediščine, na mednarodni pa dva v tekstu bolj izpostavljena seznama: Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva (v nadaljevanju: Reprezentativni seznam) in Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati (ibid.). Predvsem Reprezentativni seznam je rezultat kompromisne rešitve, ki je bila dosežena po velikih nasprotovanjih med delegati držav, ki so

⁵⁴ Od 2004 do 2008 je Norveška prek skrbniških skladov prispevala okoli 2 milijona ameriških dolarjev (UNESCO 2010g).

⁵⁵ Več o tem v poglavju 2.7 Aktivnosti Unesca za promocijo varovanja nesnovne kulturne dediščine.

želeli oblikovati 'seznam zakladov' ali 'seznam mojstrovín', ki bi bil podoben Seznamu svetovne dediščine; delegati, ki so se zavzemali za inkluziven univerzalni register tradicionalnih praks; tretjo skupino v pogajanjih pa so predstavljale države, ki seznamov sploh niso želele (ibid.).

Predhodni osnutek konvencije je bil dokončan junija 2003 na tretji seji Medvladnega srečanja strokovnjakov, kjer so pregledali tekst, ki ga je skupina strokovnjakov pripravila aprila istega leta⁵⁶ (Aikawa-Faure 2008, 23). Valdimar Tryggvi Hafstein (2009, 98), ki je bil na tem srečanju član islandske delegacije, je dejal, da so izven sobe za srečanja na Place de Fontenoy v Parizu potekala različna pogajanja in lobiranja v obliki kosil, večerij in drugih prepričevalnih mehanizmov. Na koncu so se vendarle dogovorili, da bodo na mednarodni ravni tri kategorije varovanja nesnovne kulturne dediščine – seznam zakladov/značilnih primerov/mojstrovín; seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati in programi, projekti ali aktivnosti za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki jih bo podpiral Medvladni odbor (Aikawa-Faure 2008, 23). Preostala pa je še odločitev o poimenovanju kategorij varovanja (Aikawa-Faure 2008, 24). Mnenja so bila zopet razdeljena, in sicer med 'seznam' in 'register', pojavljali pa so se tudi predlogi za 'inventar' in še nekaj drugih poimenovanj (Aikawa-Faure 2008; Hafstein 2009). Diskusija med 'seznamom' in 'registrom' oz. 'inventarjem' se je nadaljevala še s prejšnje seje, kakšnih zelo tehtnih argumentov za ali proti kateremukoli izmed njih pa ni bilo (Hafstein 2009, 100–101). Kakšni so bili občutki islandskega delegata Hafsteina ob poslušanju teh argumentov, je lepo vidno iz njegovega zapisa. »Ko sem že mislil, da diplomacija ne more biti še bolj neumna, je delegacija Južne Afrike diskusijo pripeljala na novo stopnjo absurdnosti, ko je izrazila svoje preference za termin 'register', ki naj bi bil definiran kot: 'register je seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je potrebno varovati, in tvori del inventarja« (Hafstein 2009, 100). Ker diskusija ni peljala nikamor, so za pojasnitev razlike med registrom in seznamom zaprosili še pravnega svetovalca Unesca, ki je bil na srečanju prisoten, vendar tudi njegov odgovor ni razrešil težave (Hafstein 2009, 100–101). Dejal je, da v bistvu res ni važno, katero besedo se v konvenciji uporabi, pomembno je predvsem, kaj se bo vpisalo na seznam ali v register ter kako se bo s tem ravnalo (Hafstein 2009, 101). Po dolgotrajni razpravi je bil tako kljub proti argumentu, da bi se z izbiro 'registra' izognili vsakršni zamenjavi s Seznamom

⁵⁶ Da bi zagotovili boljši napredek pri oblikovanju teksta konvencije, so za čas med zasedanji aprila 2003 ustanovili delovno skupino 18 strokovnjakov (Aikawa-Faure 2008, 23). Prav na srečanju junija 2003 je bilo oblikovanih večino členov konvencije (ibid.). Pregledali so tekst, ki je bil sestavljen na drugi seji Medvladnega srečanja strokovnjakov februarja 2003, največ pozornosti pa so pritegnili členi, kjer sta omenjena seznama (ibid.).

svetovne dediščine, kot bolj primeren za mednarodno raven izbran termin 'seznam', ki je tudi v skladu s prakso Unesca (Aikawa-Faure 2008, 24).

Strokovnjaki so nato z diskusijo nadaljevali še glede izbire naslova prvega mednarodnega seznama. Med seznamom zakladov, seznamom mojstrov, ilustrativnim seznamom in reprezentativnim seznamom, je bil izbran slednji, ki ga je predlagal Urugvaj (Aikawa-Faure 2008, 24). Različne afriške države so predlagale dopolnitev z besedo 'prestižen' oz. 'ugleden',⁵⁷ vendar so mnoge države izrazile skrb, da bi ta beseda lahko namigovala na hierarhijo, zato je bila namesto tega kot kompromisna rešitev izbrana beseda *reprezentativen* (ibid.). Beseda je bila torej izbrana in očitno so bili po mučnih pogajanjih že s tem več kot zadovoljni. Neodgovorjenih pa je ostalo kar nekaj vprašanj. Kako besedo *reprezentativen* razumeti, kakšna je njena definicija, naj vpisane enote predstavljajo človeštvo kot celoto, regijo, državo, skupnost ali mogoče posamezne zvrsti nesnovne dediščine (ibid.)? V končnem besedilu konvencije Medvladni odbor »za zagotavljanje večje opaznosti nesnovne kulturne dediščine in zavedanje o njeni pomembnosti ter spodbujanje dialoga, ki spoštuje kulturno raznolikost, /.../ osveži in objavi Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 16. člen). Reprezentativnost torej tudi v konvenciji ni definirana. Kljub temu pa Janet Blake (2006, 80) meni, da je termin mogoče razumeti na način, da je vsaka enota nesnovne kulturne dediščine na seznamu le en reprezentativni del veliko širše kategorije in so zato posledično vse enote te dediščine vredne varovanja. Tako naj bi z drugimi besedami poudarili funkcijo dvigovanja zavesti, ki jo ima seznam (ibid.). Aikawa-Faure (2009, 40) ima na to nekoliko drugačen pogled, saj je prepričana, da termin *reprezentativen* v tem primeru pomeni »reprezentativen za vsako skupnost«, kar zagotavlja, da med enotami, ki bodo, in tistimi, ki ne bodo vpisane na seznam, ne bo hierarhije. Dileme o reprezentativnosti so poskušali razrešiti na Srečanju strokovnjakov o kriterijih za vpis na seznama, ustanovljena s konvencijo iz leta 2003, ki je decembra 2005 potekalo v Parizu (Blake 2006, 80). Strokovnjaki so se strinjali, da se termin *reprezentativen* ne sme uporabljati za kategoriziranje nesnovne kulturne dediščine skupnosti, ampak za preverjanje, ali predlagan element za vpis na seznam izpolnjuje minimalne zahteve, ki so navedene v definiciji nesnovne kulturne dediščine v konvenciji (UNESCO Intangible Heritage Section 2005b, 5). Termin v kontekstu Reprezentativnega seznama v 16. členu

⁵⁷ Ang. *prestige*.

konvencije tako predstavlja koncept *reprezentativnosti*, ki je nasproten konceptu *izjemne vrednosti*,⁵⁸ in poudarja, da naj se med elementi ne ustvarja hierarhija (ibid.).

Kaj pravzaprav spada na Reprezentativni seznam so pojasnili z določitvijo kriterijev za vpis na seznam. Na prvi seji Medvladnega odbora v Alžiru novembra 2006 so se države članice strinjale, da morajo biti kriteriji specifični in hkrati fleksibilni, saj bodo le tako lahko ugodili veliki različnosti nesnovne kulturne dediščine po svetu (UNESCO Intangible Heritage Section 2007a, 3). Poudarile so še, da je pričakovati, da se bodo kriteriji s časom zaradi izkušenj z varovanjem razvijali (ibid.). In čeprav so izkušnje s Seznamom svetovne dediščine predstavljale pomemben precedens, so se države članice strinjale, da gre pri Reprezentativnem seznamu zaradi specifičnosti nesnovne dediščine za popolnoma drug koncept (ibid.). V Alžiru so razpravljali tudi o možnosti vpisa elementov nesnovne kulturne dediščine na Reprezentativni seznam za omejen čas (ibid.). Nekatere države članice Medvladnega odbora so pozdravile idejo, da bi elementi nesnovne kulturne dediščine odstopili svoje mesto na seznamu po določenem času drugim elementom, kar bi večjemu številu elementov omogočalo pridobitev mednarodne pozornosti, seznam pa ne bi postal predolg (ibid.). Tako rotacijo so nekatere države članice videle kot skladno z naravo nesnovne dediščine, ki se stalno spreminja in razvija; druge države so izrazile zaskrbljenost, da bi vpis za določen čas lahko bil razumljen kot inferioren stalnemu vpisu snovne dediščine na Seznam svetovne dediščine; nekatere države pa je celo skrbelo, da bi se odstranitev elementa s seznama po določenem času lahko razumela kot žalitev za skupnost in državo, v kateri se element izvaja (ibid.). Države so še menile, da varovanje navadno zahteva svoj čas, kar pomeni, da bi se čas vpisa za element lahko iztekel, še preden bi bila dediščina uspešno varovana (ibid.). Kot odgovor na to so nekateri predlagali, da bi element v takih primerih lahko ponovno vpisali na seznam ali pa da naj čas varovanja elementa ne bo omejen s trajanjem vpisa na seznam (ibid.). Te zadnje izražene zaskrbljenosti so nekako neutemeljene, saj konvencija vzpostavlja tudi varovanje na nacionalni ravni, kar pomeni vzpostavitev nacionalnih popisov in varovanje elementov nesnovne dediščine, četudi niso vpisani na sezname na mednarodni ravni. Z debato o prednostih in slabostih omejenega časa vpisa elementa nesnovne dediščine na Reprezentativni seznam so nadaljevali na Srečanju strokovnjakov o seznamih, ki jih vzpostavlja konvencija iz leta 2003, ki je aprila 2007 potekalo v indijskem New Delhiju (UNESCO Intangible Cultural Heritage Section 2007). Idejo o omejenem časovnem vpisu na seznam je podprlo veliko strokovnjakov, ki so se hkrati

⁵⁸ Ang. *exceptional* ali *outstanding value*.

strinjali, da bi vsak element nesnovne kulturne dediščine, ki mu je potekel vpis na seznam, moral ostati na nekakšnem častnem seznamu, v arhivu oz. na častnem mestu (UNESCO Intangible Cultural Heritage Section 2007, 7). Takšna rešitev bi omogočila vpis novih elementov na seznam brez občutka prikrajšanosti za elemente, ki jim je vpis potekel (ibid.). Kljub tej predlagani rešitvi so očitno prevladali argumenti proti časovno omejenemu vpisu na Reprezentativni seznam, zato se na prvem izrednem zasedanju Medvladnega odbora v Chengduju na Kitajskem maja 2007 zanj niso odločili. Je pa v Chengduju Medvladni odbor izpolnil eno od svojih največjih priorit, to je določitev kriterijev za vpis na oba seznama konvencije (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c, 2).

V Izvedbenih smernicah za uresničevanje Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine je tako mogoče najti pet kriterijev za vpis elementov nesnovne kulturne dediščine na Reprezentativni seznam (UNESCO 2010b, 2. odstavek). V obrazcu za nominacijo morajo države pogodbenice dokazati, da element, ki ga predlagajo za vpis na Reprezentativni seznam izpolnjuje naslednje kriterije:

1. element predstavlja nesnovno kulturno dediščino, kot je definirana v 2. členu konvencije;
2. vpis elementa na seznam bo prispeval k zagotavljanju vidnosti in dvigu zavesti o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine ter k spodbujanju dialoga in bo na ta način odseval kulturno raznolikost po svetu in izražal človeško ustvarjalnost;
3. ukrepi za varovanje so oblikovani za namene zaščite in promocije elementa;
4. element je bil nominiran s pomočjo največjega možnega sodelovanja skupnosti, skupine in, kjer je to primerno, posameznikov, ki so nosilci dediščine, ter z njihovo prostovoljno predhodno privolitvijo;
5. element je vključen v register nesnovne kulturne dediščine, ki je prisotna na teritoriji/-ih države pogodbenice/držav pogodbenic, ki element predlagajo za vpis, kot je določeno v 11. in 12. členu konvencije (ibid.).

Države pogodbenice morajo nominacije na posebnih obrazcih oddati vsako leto do 31. marca Sekretariatu (UNESCO 2010i). Nominacije, ki jih Sekretariat prejme po tem datumu, se obravnavajo v naslednjem krogu (ibid.). Do 30. junija istega leta Sekretariat obdela nominacije in potrdi njihov prejem (ibid.). Če je dokumentacija pomanjkljiva, se državo pogodbenico povabi, da jo dopolni, kar mora storiti do 30. septembra (ibid.). Nominacije, ki so še vedno pomanjkljive, Sekretariat vrne državam pogodbenicam, ki jih lahko dopolnijo za obravnavo v naslednjem krogu (ibid.). S tem je končana prva faza, ki jo sestavljata priprava in

oddaja nominacije, sledi pa ji druga faza, v kateri med decembrom leta sprejema nominacije in majem naslednjega leta pomožni organ Medvladnega odbora,⁵⁹ ki ga sestavljajo po ena država iz vsake volilne skupine, pregleda nominacije (UNESCO 2008a; UNESCO 2010i). Med aprilom in junijem drugega leta sledi še dokončni pregled nominacij s strani pomožnega organa (ibid.). Štiri tedne pred sejo Medvladnega odbora Sekretariat preda poročila pregledov članom Medvladnega odbora, nominacije in poročila pa so dostopna tudi na spletu (ibid.). V tretji fazi sledi še ocena, ki jo Medvladni odbor poda o nominaciji novembra drugega leta in tako sprejme odločitve o morebitnem vpisu elementa nesnovne kulturne dediščine na Reprezentativni seznam⁶⁰ (ibid.).

Po petem rednem zasedanju Medvladnega odbora novembra 2010 v Nairobiju je bilo na Reprezentativni seznam vpisanih 213 elementov nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2010j). Leta 2008 je Medvladni odbor na Reprezentativni seznam v skladu z 31. členom konvencije vključil 90 elementov, ki so bili proglašeni za mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva (UNESCO Intangible Heritage Section 2007d, UNESCO 2010j). Vključitev teh enot na Reprezentativni seznam ni vplivala na merila za prihodnje vpise (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 31. člen, drugi odstavek), prav tako pa ne bo razlike v pravicah in obveznostih med njimi in na novo vpisanimi elementi (UNESCO Intangible Heritage Section 2007d, 3). Države z eno ali več mojstrovinami na svojem ozemlju, ki v času vključitve mojstrovin na Reprezentativni seznam še niso bile pogodbenice konvencije, so se morale pisno strinjati z vsemi obveznostmi konvencije, lahko pa so se odločile tudi za izključitev svojih mojstrovin iz vpisa na Reprezentativni seznam (ibid.). Za slednjo možnost se ni odločila nobena od držav, tako da je bilo prvih 90 elementov vpisanih na tretjem rednem zasedanju Medvladnega odbora v Istanbulu novembra 2008, na četrtem rednem zasedanju v Abu Dhabiju so leta 2009 na Reprezentativni seznam vpisali 76

⁵⁹ Pomožni organ je bil odgovoren za pregled nominacij za vpis na Reprezentativni seznam v letih 2009 in 2010 (UNESCO 2008a, 10). Na petem rednem zasedanju v Nairobiju je Medvladni odbor povabil države pogodbenice k posredovanju mnenj glede pooblastil pomožnega organa, o čemer bodo razpravljali na šesti redni seji Medvladnega odbora novembra 2011 na Baliju (UNESCO 2010l).

⁶⁰ Za prvi in drugi krog vpisov na Reprezentativni seznam so bili roki za oddajo nominacij nekoliko drugačni, kot so se uveljavili kasneje. Za vpise na seznam leta 2009 je bilo nominacije potrebno oddati do 30. septembra 2008, za vpise leta 2010 pa do 31. avgusta 2009 (UNESCO 2009č; UNESCO 2010k).

elementov,⁶¹ v Nairobiju na petem rednem zasedanju novembra 2010 pa 47 elementov⁶² (UNESCO 2010j).

Namen Reprezentativnega seznama je zapisan že v 16. členu konvencije: zagotavljanje večje opaznosti nesnovne kulturne dediščine, dvig zavedanja o njeni pomembnosti in spodbujanje dialoga, ki spoštuje kulturno raznolikost. Strokovnjaki na srečanju v New Delhiju so bili mnenja, da je te različne namene seznama potrebno razumeti celovito, kar pomeni, da ne smemo dovoliti, da bi kateri med njimi prevladoval (UNESCO Intangible Cultural Heritage Section 2007, 5). Večjo opaznost nesnovne kulturne dediščine bi sicer lažje dosegli s krajšim seznamom, dialog pa se po drugi strani lažje spodbuja z daljšim in bolj inkluzivnim seznamom (ibid.). Za doseganje pravega ravnotežja je zato potrebno cilje seznama upoštevati in poskušati doseči istočasno (ibid.). Nameni Reprezentativnega seznama, kot jih določa konvencija, so precej splošne narave, zato lahko rečemo, da jih konvencija kljub svojemu kratkemu obstoju izpolnjuje. Nesnovna kulturna dediščina je s prvimi vpisi na javno dostopen seznam zagotovo postala bolj opazna, države z oblikovanjem nacionalnih registrov in pripravo nominacij za vpis na Reprezentativni seznam kažejo svoje zavedanje o njeni pomembnosti, z vpisi in tudi z multinacionalnimi nominacijami pa se spodbuja še dialog za spoštovanje kulturne raznolikosti. Aikawa-Faure (2009, 40) pa ima glede seznama kritično mnenje, saj pravi, da je Reprezentativni seznam daleč od tega, da bi bil selektiven – zanj namreč niso predpisani prestižni kriteriji za vpis niti ni omejitve glede števila elementov na seznamu. Poleg tega je problematična tudi ocena nominacij, saj jo je v preteklih dveh krogih izvedel pomožni organ brez zunanjega strokovnega mnenja (ibid.).

⁶¹ Za prvi krog vpisov na Reprezentativni seznam je 34 držav pogodbenic pravočasno oddalo 111 nominacij (UNESCO 2009č, 2). Med njimi je bilo 108 nacionalnih in tri multinacionalne nominacije (eno nominacijo sta oddali dve državi, eno štiri, eno pa skupaj kar sedem držav) (ibid.). Le pet nominacij je bilo v času oddaje popolnih, za ostalih 106 pa so bile potrebne dopolnitve (UNESCO 2009č, 3).

⁶² Za vpis na Reprezentativni seznam v letu 2010 je bilo s strani 32 držav pogodbenic pravočasno oddanih 147 nominacij, med katerimi je bilo 145 nacionalnih, dve pa multinacionalni (UNESCO 2010k, 2). Na četrti redni seji v Abu Dhabiju (od 28. septembra do 2. oktobra 2009) se je Medvladni odbor izjemoma odločil, da bosta za vpis na Reprezentativni seznam v letu 2010 Sekretariat in Pomožni organ prednostno pregledala tiste nominacije, ki jih bodo oddale države pogodbenice, ki na Reprezentativnem seznamu še nimajo vpisanih elementov, imajo vpisanih le nekaj elementov oz. bodo nominacije multinacionalne (UNESCO 2010k, 2–3). Pomožni organ se je še odločil, da bodo pregledali vsaj eno nominacijo vsake države pogodbenice, ki jo je pravočasno oddala (UNESCO 2010k, 3). Ob upoštevanju vseh teh kriterijev, so pregledali 54 nominacij, med katerimi je bila le ena popolna dokumentacija, ostale pa so morale države pogodbenice dopolniti (ibid.).

2.6.4 Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati

Mnoge države članice Unesca so na medvladnih srečanjih pred sprejetjem konvencije izrazile mnenje, da je oblikovanje mednarodnega seznama »ogrožene nesnovne kulturne dediščine« bistven element mednarodnega sistema varovanja (Blake 2006, 83). Medtem ko so strokovnjaki na prvem medvladnem srečanju razpravljali o tem, ali naj se v sklopu konvencije oblikuje sezname ali ne, je ideja le o seznamu ogrožene nesnovne kulturne dediščine dobila veliko podporo (ibid.). Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati⁶³ (v nadaljevanju: Seznam nujnega varovanja), že s samim naslovom nakazuje na razliko v vsebini konvencije iz leta 2003 v primerjavi s konvencijo iz leta 1972, s katero je bil vzpostavljen Seznam ogrožene svetovne dediščine oz. Seznam svetovne dediščine v nevarnosti⁶⁴ (ibid.). Seznam nujnega varovanja namreč ne obravnava nesnovne dediščine v smislu svetovne dediščine, poudarja nujnost varovanja in ne narave ali stopnje nevarnosti, ki tej dediščini preti (ibid.). Slednje izhaja tudi iz razlike med terminoma *varovanje* in *zaščita/varstvo*, kjer je prvi bolj proaktiven, termin *zaščita/varstvo* pa ima bolj obrambno naravo (ibid.).

V končnem besedilu konvencije je zapisano, da »za izvajanje ustreznih varovalnih ukrepov /Medvladni/ odbor pripravi, osveži in objavi seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, in jo na prošnjo vpletene države pogodbenice vključiti v seznam takšne dediščine« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 17. člen, prvi odstavek). Besedilo člena, ki govori o izvajanju ustreznih varovalnih ukrepov, je bilo dodano v kasnejši fazi pogajanj in je zamenjalo besedilo prvega predhodnega osnutka konvencije, kjer je bilo zapisano, da naj seznam vključuje le tiste elemente nesnovne kulturne dediščine, ki jim grozijo resne in specifične nevarnosti (Blake 2006, 83). V tem primeru je bil poudarek na nevarnostih, s konvencijo pa so želeli poudariti, da grožnje in nevarnosti, s katerimi se sooča nesnovna kulturna dediščina, pogosto niso prepoznane dokler ni prepozno (ibid.). Tako je pravzaprav neuspeh varovanja te vrste dediščine tisti, ki predstavlja največjo grožnjo (ibid.). V prvem predhodnem osnutku konvencije so bile v enem od členov naštetne konkretne grožnje nesnovni kulturni dediščini, kot so oboroženi konflikti, zatiranje, izginjanje tradicionalnih skupnosti, naravne katastrofe, revščina, migracije itd. (Blake 2006, 84). Ker so možne grožnje za nesnovno kulturno dediščino tako zelo različne, so v prvem predhodnem osnutku kot

⁶³ Ang. *List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*.

⁶⁴ Ang. *List of World Heritage in Danger*.

primere navedli pet nujnih ukrepov za varovanje, vendar kasneje ne seznama groženj ne predlaganih ukrepov niso vključili v končni tekst konvencije, saj je prevladalo mnenje, da je formula »ustreznih varovalnih ukrepov« bolj fleksibilna in vključuje vse možne ukrepe za varovanje (ibid.).

Element nesnovne kulturne dediščine je v skladu s prvim odstavkom 17. člena konvencije na Seznam nujnega varovanja lahko vključen le na prošnjo vpletene države pogodbenice. Tako so izključeni npr. predlogi s strani nevladnih organizacij, hkrati pa to pomeni, da v sklopu konvencije ni mogoče primerno ukrepati v primerih nesnovne kulturne dediščine, ki je v resni nevarnosti, da izgine, če je element lociran v državi, ki ni pogodbenica konvencije (Blake 2006, 84). »V izjemno nujnih primerih – objektivna merila za tako uvrstitev potrdi Generalna skupščina na predlog /Medvladnega/ odbora – lahko /Medvladni/ odbor ob posvetovanju z zadevno državo pogodbenico del nesnovne kulturne dediščine uvrsti na seznam« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 17. člen, tretji odstavek). S tem določilom so v konvenciji še dodatno potrdili posebno naravo nesnovne kulturne dediščine, ki v primerih ogroženosti zahteva takojšnje varovanje ali pa bo za vedno izginila (Blake 2006, 85). Tudi vpis v teh izjemnih okoliščinah pa mora potekati ob posvetovanju z državo pogodbenico, saj so v pogajanjih za konvencijo države zavrnile vsa določila, ki bi lahko spodbila njihovo suverenost (ibid.). V tem določilu gre za razliko s konvencijo iz leta 1972, ki v četrtem odstavku 11. člena določa postopek vpisa enote na Seznam ogrožene svetovne dediščine, o katerem odloča Medvladni odbor za zaščito svetovne kulturne in naravne dediščine. Razliko je mogoče najti tudi v tem, da so v skladu s konvencijo iz leta 1972 vse enote, ki gredo na Seznam ogrožene svetovne dediščine, bile pred tem vpisane na Seznam svetovne dediščine, kar pa se zgodi na prošnjo države pogodbenice, na ozemlju katere se določena enota nahaja (Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine 1972; Blake 2006). Po mnenju Janet Blake (2006, 85) gre pri novem določilu za še en pomemben odmik od modela konvencije iz leta 1972, saj se je poudarilo zavedanje, da je ogrožena nesnovna kulturna dediščina pogosto v zelo ranljivem stanju in zahteva precej hitrejši odziv kot je zagotovljen v starejši konvenciji.

Tako kot kriterije za Reprezentativni seznam so tudi kriterije za vpis na Seznam nujnega varovanja določili na prvem izrednem zasedanju Medvladnega odbora v Chengduju na Kitajskem (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c). Za vpis na Seznam nujnega varovanja morajo elementi nesnovne kulturne dediščine izpolnjevati vseh šest kriterijev:

1. element predstavlja nesnovno kulturno dediščino, kot je definirana v 2. členu konvencije;

2. a) element je potrebno nemudoma zavarovati, saj je njegova sposobnost za življenje kljub prizadevanjem skupnosti, skupine oz. po potrebi posameznikov in vpletenih držav pogodbenic v nevarnosti ali
b) element je potrebno zavarovati izjemno nujno, saj se sooča z resnimi grožnjami, zaradi česar brez takojšnjega varovanja ni pričakovati, da bo preživel;
3. ukrepi za varovanje so oblikovani na način, da omogočajo skupnosti, skupini in po potrebi vpletenim posameznikom nadaljevanje prakse in prenosa elementa;
4. element je bil nominiran s pomočjo največjega možnega sodelovanja skupnosti, skupine in po potrebi posameznikov, ki so nosilci dediščine, ter z njihovo prostovoljno predhodno privolitvijo;
5. element je vključen v register nesnovne kulturne dediščine, ki je prisotna na teritoriju/-ih države pogodbenice/držav pogodbenic, ki element predlagajo za vpis, kot je določeno v 11. in 12. členu konvencije;
6. v izjemno nujnih primerih se glede vpisa elementa na seznam v skladu s tretjim odstavkom 17. člena konvencije posvetuje z vpleteno/-imi državo pogodbenico/državami pogodbenicami (UNESCO 2010b, 1. odstavek).

Kriteriji za vpis na oba seznama konvencije so si precej podobni, razlika je le v drugem in šestem kriteriju, ki za vpis na Seznam nujnega varovanja izpostavljata postopek za posvetovanje z državami pogodbenicami v primerih izjemne nujnosti (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c, 2). V nasprotju s tem drugi kriterij za vpis na Reprezentativni seznam zahteva, da mora element izpolnjevati cilje seznama, ki so določeni v 16. členu konvencije (ibid.). Podobni so si tudi postopki in časovnice za vpis na oba seznama. Razlikujejo se le v tem, da je za vpis na Seznam nujnega varovanja morebitne prošnje za pomoč pri pripravi nominacij potrebno oddati najmanj eno leto pred samo oddajo nominacij, nominacije pa namesto pomožnega organa pregleduje posvetovalni organ, ki ga imenuje Medvladni odbor (UNESCO 2010m).

Po petem rednem zasedanju Medvladnega odbora v Nairobiju novembra 2010 je bilo na Seznam nujnega varovanja vpisanih 16 elementov nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2010j). Do prvih vpisov na ta seznam je prišlo na četrtem rednem zasedanju Medvladnega

odbora v Abu Dhabiju leta 2009, ko so vpisali 12 elementov,⁶⁵ leto kasneje pa so v Nairobiu potrdili 4 elemente⁶⁶ (ibid.). Vpis elementov nesnovne kulturne dediščine na Seznam nujnega varovanja tako po prepričanju Unesca (ibid.) pomaga mobilizirati mednarodno sodelovanje in pomoč za zagotovitev potrebnih ukrepov, ki pomagajo pri ohranjanju vpisanega elementa (ibid.). Elementi na seznam niso vpisani zaradi svoje izjemne univerzalne vrednosti, ampak zaradi »strahu pred izgubo raznovrstnosti« (Aikawa-Faure 2009, 40). Tako je konvencija v tem delu bolj kot svoji predhodnici iz leta 1972 podobna Konvenciji o biološki raznovrstnosti, saj je v preambulah obeh poudarjena skupna skrb človeštva.⁶⁷

2.6.5 Register najboljših praks varovanja

Na mednarodni ravni Unesco poleg dveh prepoznavnih seznamov sestavlja še enega, ki pa so ga poimenovali register. V skladu z 18. členom Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine Medvladni odbor na podlagi predlogov, ki jih predložijo države pogodbenice, občasno izbere nacionalne, regionalne in lokalne programe, projekte in aktivnosti za varovanje nesnovne kulturne dediščine, za katere meni, da najboljše odražajo načela in cilje konvencije. Kot najboljše prakse varovanja so izbrane le tiste, ki v največji meri zadovoljijo kriterijem, zapisanim v Izvedbenih smernicah konvencije:

1. program, projekt ali aktivnost vključuje varovanje, kot je definirano v tretjem odstavku 2. člena konvencije;
2. program, projekt ali aktivnost podpira prizadevanja za varovanje nesnovne kulturne dediščine na lokalni, regionalni in/ali mednarodni ravni;
3. program, projekt ali aktivnost odraža načela in cilje konvencije;
4. program, projekt ali aktivnost se je izkazala za učinkovito pri zagotavljanju sposobnosti za življenje določene nesnovne kulturne dediščine;

⁶⁵ Za prvi krog vpisov na Seznam nujnega varovanja je do 16. marca 2009 (rok za oddajo prvih nominacij je bil nekoliko drugačen, kot se je uveljavil kasneje) devet držav pogodbenic oddalo 15 nominacij (UNESCO 2009d, 2). Vse nominacije so morale države dopolniti, kar so do 15. aprila 2009 naredile za 13 nominacij, dve kandidaturi pa sta ostali nepopolni (ibid.).

⁶⁶ Za vpis na Seznam nujnega varovanja v letu 2010 sta dve državi pogodbenici oddali tri nominacije, obravnavali pa so še dve nominaciji Mehike, ki za vpis leta 2009 nista bili pravočasno dopolnjeni, so ju pa dopolnili kasneje (UNESCO 2010n, 2).

⁶⁷ Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (preambula, šesti odstavek): »/.../ ob zavedanju obstoja splošne volje in skupne skrbi za varovanje nesnovne kulturne dediščine človeštva /.../«. Konvencija o biološki raznovrstnosti (preambula, tretji odstavek): »/.../ ohranitev biološke raznovrstnosti je skupna skrb človeštva /.../«.

5. program, projekt ali aktivnost se izvaja v sodelovanju z vpletenimi skupnostmi, skupinami ali kjer je to primerno posamezniki, ki so v to predhodno in prostovoljno privolili;
6. program, projekt ali aktivnost lahko služi kot lokalni, regionalni ali mednarodni model aktivnosti varovanja;
7. če je program, projekt ali aktivnost izbrana kot dobra praksa varovanja, so država/-e pogodbenica/-e, organ izvajanja programa/projekta/aktivnosti ter vpletena skupnost, skupina in po potrebi posamezniki pripravljeni sodelovati pri razširjanju dobre prakse;
8. program, projekt ali aktivnost odraža izkušnje, ki omogočajo ocenitev rezultatov;
9. program, projekt ali aktivnost je v prvi vrsti primeren za posebne potrebe držav v razvoju (UNESCO 2010b, 7. odstavek).

Medvladni odbor izbrane programe, projekte in aktivnosti spodbuja in predstavlja kot dobre prakse varovanja ter spremlja njihovo izvajanje (UNESCO 2010r). Za namen večje prepoznavnosti teh programov je Unesco vzpostavil Register najboljših praks varovanja, v posebni publikaciji pa so objavili tiste, ki so bile izbrane na četrtem zasedanju Medvladnega odbora v Abu Dhabiju 2009 (ibid.). Že pred vzpostavitvijo registra so o dobrih praksah varovanja poročali v več številkah glasila *The Intangible Heritage Messenger*. Z Registrom najboljših praks varovanja želijo v Unescu omogočiti širjenje teh praks, hkrati pa naj bi služil kot vir navdiha za države, skupnosti in druge zainteresirane za varovanje nesnovne kulturne dediščine (ibid.). S spoznavanjem učinkovitih ukrepov za varovanje, ki so prinesli pozitivne rezultate raznolikim zvrstem nesnovne kulturne dediščine v različnih geografskih regijah, bodo države lahko razvile sebi primerne ukrepe za varovanje (ibid.).

2.7 Aktivnosti Unesca za promocijo varovanja nesnovne kulturne dediščine

Že pred sprejetjem Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki je gotovo najvidnejši element za promocijo varovanja nesnovne kulturne dediščine po svetu, je Unesco na tem področju izvajal številne aktivnosti. Najpomembnejše med njimi so bile opisane v prvem poglavju in zajemajo Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore (1989), Sistem živih zakladov človeštva (1993) in program Proglasitev mojstrovin ustne in nesnovne dediščine človeštva (1998). Skozi te aktivnosti se je kot odgovor na politične, ekonomske, socialne in kulturne okoliščine razvijal koncept nesnovne kulturne dediščine (Aikawa-Faure 2009, 13).

V zadnjih fazah pogajanj za konvencijo, predvsem pa po njenem sprejemu, se je Unesco vključil v številne projekte in aktivnosti,⁶⁸ med katerimi so mnogi financirani iz prej omenjenih skrbniških skladov (UNESCO 2010o), partnerstva pa so vzpostavili tudi z nekaterimi večjimi podjetji in organizacijami po svetu (UNESCO 2010h). Tako je avgusta 2008 Unesco sporazum o partnerstvu podpisal s podjetjem vodilnega japonskega dnevnega časopisa Asahi Shimbun (UNESCO 2010h). Namen partnerstva je dvig zavesti o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine in omogočanje njene vidnosti v splošni javnosti (ibid.). V ta namen v časopisu objavljajo članke o nesnovni kulturni dediščini iz različnih regij sveta, njihove angleške prevode skupaj s fotografijami Unesco lahko uporablja za promocijo te dediščine, organizirajo pa tudi mednarodne seminarje, razstave in druge dogodke (ibid.). Partnerstvo je bilo avgusta 2004 sklenjeno s še enim japonskim medijskim velikanom, in sicer z japonsko radiotelevizijo Nippon Hoso Kyokai, ki nudi najnovejše tehnologije, s katerimi dokumentirajo in varujejo snovno in nesnovno kulturno dediščino sveta ter nacionalno dediščino Japonske (ibid.). Partnerstvo je namenjeno spodbujanju boljšega razumevanja in spoštovanja dediščine in zagotavljanju prenosa bogastva in raznolikosti, ki jo snovna in nesnovna dediščina predstavljata za prihodnje generacije (ibid.). Ob podpori Evropske unije in njenega projekta *Euromed dediščina* je Unesco začel projekt *Živa dediščina Mediterana*, s katerim pomagajo pri uveljavljanju ciljev konvencije v Egiptu, Jordaniji, Libanonu in Siriji (ibid.). Največ promocije nesnovne kulturne dediščine in s tem povezanih aktivnosti pa Unesco izvaja prek svoje posebne spletne strani. Njen razvoj je bil omogočen v sklopu partnerstva s podjetjem Samsung Electronics, s katerim so decembra 2004 podpisali

⁶⁸ Na Unescovi spletni strani je na voljo seznam projektov in aktivnosti, ki so se oz. se še izvajajo. Med njimi so npr. Promocija in dokumentacija nesnovne kulturne dediščine žensk v Mavretaniji, Izgradnja zmogljivosti za varovanje afriških jezikov ter ustnih tradicij in izrazov v podsaharski Afriki, Oblikovanje sistema živih zakladov človeštva v Nigeriji, Popis nesnovne kulturne dediščine in njenih nosilcev v Burundiju itd. (UNESCO 2010o).

dogovor o promociji in varovanju svetovne nesnovne kulturne dediščine (ibid.). V sklopu dogovora so bili izdelani in s strani BBC World predvajani kratki prispevki o nesnovni kulturni dediščini s celega sveta in 45-minutni dokumentarni film o izbranih elementih nesnovne kulturne dediščine z Reprezentativnega seznama, organizirana razstava o nesnovni kulturni dediščini na Expu 2005, izdelana serija fotografij elementov z Reprezentativnega seznama, objavljeni pa so bili tudi teksti, ki so nujni za implementacijo konvencije (ibid.).

Poleg obeh seznamov nesnovne kulturne dediščine, ki sta najvidnejša dela konvencije, Unesco za promocijo varovanja te dediščine izvaja še številne druge aktivnosti. Februarja 2006 je po ratifikaciji konvencije s strani 30 držav izšla tudi prva številka glasila z naslovom *The Intangible Heritage Messenger* (UNESCO Intangible Heritage Section 2006a). V izdanih desetih številkah so poročali o novostih s področja ratifikacij in izvajanja konvencije, dobrih praksah, domenah nesnovne kulturne dediščine itd. Glasilo je izhajalo v angleščini, španščini, francoščini, arabščini ter svahiliju, zadnja številka pa je izšla oktobra 2008 (UNESCO Intangible Heritage Section 2008b). Po podatkih Sekcije za nesnovno kulturno dediščino pri Unescu (2011) glasilo ne bo več izhajalo, saj kot najučinkovitejše orodje za obveščanje javnosti uporabljajo spletno stran, kjer je mogoče najti pomembne dokumente, poročila zasedanj, informacije o projektih, napovedi dogodkov in druge relevantne novice, povezane z varovanjem nesnovne kulturne dediščine. Kot učinkovito orodje promocije in zagotavljanja razumevanja nesnovne kulturne dediščine s strani vlad, skupnosti, strokovnjakov, določenih agencij Združenih narodov, nevladnih organizacij in zainteresiranih posameznikov so v sklopu Unesca in ob podpori norveške vlade septembra 2009 pred začetkom četrtega zasedanja Medvladnega odbora izdali elektronsko dostopen *Komplet o nesnovni kulturni dediščini* (UNESCO 2010č). Komplet sestavlja sedem brošur s ključnimi informacijami o konvenciji in nesnovni kulturni dediščini, ki pa ga nameravajo še dopolnjevati z novimi brošurami in prevajati v čim več jezikov (ibid.).

Poleg Kompleta o nesnovni kulturni dediščini so v Unescu posebej ponosni na serijo publikacij, ki je posvečena trem ključnim komponentam Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine: Seznamu nujnega varovanja, Reprezentativnemu seznamu in Registru najboljših praks varovanja (UNESCO 2010r). V vsaki od treh publikacij je v uvodnem delu nagovor generalne direktorice Unesca Irine Bokove, kratka predstavitev Unesca in Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, preostali del pa je posvečen razlagi in kriterijem seznamov oz. dobrih praks ter posameznim opisom primerov (ibid.). Publikacije se nanašajo na leto 2009, kar pomeni, da imajo opisane elemente kulturne dediščine in primere dobrih praks, ki so na seznamih oz. v registru pristali v letih 2008 in 2009 (ibid.). V Unescu si

tako na različne načine prizadevajo za promocijo nesnovne kulturne dediščine, dvig zavesti o njenem obstoju in pomembnosti njenega ohranjanja. Prepričani so, da se ta vrsta dediščine lahko ohrani le, če bodo mlajše generacije zainteresirane in motivirane za nadaljevanje tradicij (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c, 4). V ta namen so v seriji knjig *Odkrivanje sveta* izdali knjigo *Povej mi o živi dediščini*, ki je namenjena otrokom med 8. in 12. letom, ki s pomočjo številnih ilustriranih primerov odkrivajo veliko raznolikost nesnovne kulturne dediščine po svetu in pomembnost njenega varovanja (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c; 2008b). Zanimivo pa je, da so knjigo naslovili z živo in ne nesnovno dediščino, ki je sicer uveljavljen izraz znotraj Unesca.

Oba termina sta bila vključena v naslov fotografske razstave *Živa dediščina: Raziskovanje nesnovnega*, v sklopu katere je več kot sto fotografij, na katerih so bili ljudje z vseh koncev sveta, ki izvajajo različne zvrsti nesnovne kulturne dediščine, od aprila 2007 do januarja 2008 krasilo ograjo sedeža Unesca v Parizu (UNESCO Intangible Heritage Section 2007b, 1). Po mnenju urednika glasila *The Intangible Heritage Messenger* Rieksa Smeetsa (ibid.) je termin »živa dediščina« pravzaprav ključen za konvencijo, saj so v njej ukrepi za varovanje definirani kot »/.../ ukrepi za zagotovitev ohranjanja nesnovne kulturne dediščine /.../« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 3. člen). Z razstavo, ki jo je finančno podprla japonska vlada, so posebej izpostavili raznolikost nesnovne kulturne dediščine sveta, razlage ob fotografijah pa so poudarjale potrebo za varovanje te dediščine in opisovale Unescove aktivnosti na tem področju (ibid.). Razstava je bila del Unescove strategije, da nesnovna kulturna dediščina postane vidna po vsem svetu, hkrati pa so izpolnjevali še en namen – promocija konvencije iz leta 2003 (ibid.). Po Parizu je razstava ob podpori različnih lokalnih sponzorjev in v času pomembnih mednarodnih dogodkov gostovala še v Abu Dhabiju (Združeni arabski emirati), Chengduju (Kitajska), Addis Abebi (Etiopija) in Santu Domingu (Dominikanska republika), za slabovidne pa so jo prilagodili tudi v spletni različici (UNESCO Intangible Heritage Section 2007c, 4). Aprila 2010 je bila na sedežu Unesca še ena razstava, povezana z nesnovno kulturno dediščino, ki je nosila naslov *Spoznavanje naše kulturne dediščine: ameriški in flamski dialog* (UNESCO 2010š). Glavna tema razstave je bilo čezatlantsko sodelovanje, ki bi potrdilo pomembnost varovanja nesnovne kulturne dediščine, ki skupnostim v 21. stoletju zagotavlja stalnost in kolektivno identiteto (ibid.).

Že pred sprejetjem konvencije je Unesco izdal še dve deli, ki sta poudarjali raznolikost, opozarjali na ogroženost ter dvigovali zavest o pomembnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine. Jezikom so se posvetili v projektu *Unescova rdeča knjiga jezikov, ki jim grozi izginotje*, ki se je začel leta 1993, njegov namen pa je bilo zbiranje ažurnih informacij o

ogroženih jezikih in spodbujanje raziskav na tem področju (UNESCO v Deacon in drugi 2004, 17). Eden od rezultatov projekta je bila objava *Atlasa jezikov sveta, ki jim grozi izginotje*, ki je prvič izšel leta 1996, sledili so še kasnejši posodobljeni ponatisi,⁶⁹ leta 2010 pa je izšel tudi v elektronski obliki, ki je dostopna na spletni strani Unesca (UNESCO 2001b). Poleg jezikov so se posebej posvetili še glasbi, saj Unescova *Zbirka tradicionalne glasbe sveta* vključuje več kot sto zgoščenk s tradicionalno glasbo, ki je bila posneta v letih od 1961 do 2003 (UNESCO 2010s). Namen zbirke je promocija tradicionalnih glasbenih del različnih kulturnih skupin po svetu (ibid.).

Ob koncu leta 2006 so na sedežu Unesca v Parizu odprli informacijski center za nesnovno kulturno dediščino, kjer so na voljo številni tiskani, avdiovideo in multimedijski materiali ter slike, povezane z nesnovno kulturno dediščino (UNESCO Intangible Heritage Section 2007b, 4). V centru zbirajo tudi publikacije in druge vire podatkov o varovanju nesnovne kulturne dediščine po svetu (ibid.). Na nek način je center tako arhiv Sekretariata konvencije (ibid.). Že pred tem so v začetku leta 2006 na podlagi dogovora med Unescom in vlado Peruja v perujskem Cuzcu ustanovili Regionalni center za varovanje nesnovne kulturne dediščine Latinske Amerike CRESPIAL (*Centro Regional para la Salvaguardia del Patrimonio Cultural Inmaterial de América Latina*) (CRESPIAL 2010). Glavni namen CRESPIAL-a je promocija Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine in koordinacija aktivnosti na tem področju v Latinski Ameriki (UNESCO Intangible Heritage Section 2006b, 1). Regionalni center omogoča izmenjavo informacij med strokovnjaki, institucijami in nevladnimi organizacijami s poudarkom na zastopanosti skupnosti in njihovem sodelovanju (ibid.). CRESPIAL sodelujočim latinskoameriškim državam pomaga pri organizaciji usposabljanj in drugih aktivnosti, vzpostavili pa so tudi mrežo regionalnih institucij, ki se ukvarjajo z varovanjem nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Prvi regionalni center, ustanovljen v Cuzcu, je služil kot model za podobne centre, ki so jih po sprejetju konvencije začeli ustanavljati tudi v drugih regijah sveta (ibid.). V sklopu inštitutov in centrov pod pokroviteljstvom Unesca⁷⁰ na področju nesnovne kulturne dediščine delujejo še: Mednarodni izobraževalni center za nesnovno kulturno dediščino v azijsko-pacifiški regiji (Kitajska), Mednarodni center za informiranje in mreženje na področju nesnovne kulturne dediščine v

⁶⁹ Zasluge za izdajo verzije atlasa leta 2001 ima tudi Unesco – japonski skrbniški sklad za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine (UNESCO 2001b).

⁷⁰ Inštituti in centri pod pokroviteljstvom Unesca spadajo med inštitute in centre 2. kategorije, ki pravno niso del Unesca, so pa z njim povezani preko formalnih sporazumov, ki jih potrdi Generalna konferenca (UNESCO 2010p). Takšni centri in inštituti prispevajo k doseganju ciljev Unescovega strateškega programa ter prioritet posameznih programov organizacije (ibid.).

azijsko-pacifiški regiji (Republika Koreja), Mednarodni raziskovalni center za nesnovno kulturno dediščino v azijsko-pacifiški regiji (Japonska), Regionalni raziskovalni center za nesnovno kulturno dediščino v zahodni in centralni Aziji (Iran) in Regionalni center za varovanje nesnovne kulturne dediščine (Bolgarija) (UNESCO 2010p).

Slika 2.1: Logotip Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine

Vir: UNESCO (2010t).

Kot je že v navadi za Unescove konvencije s področja kulture, je tudi Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine dobila svoj logotip (glej Sliko 2.1). Izbrali so ga med 1297 predlogi, ki so jih oblikovali avtorji iz 101 države članice in so na naslov Unesca prispeli v sklopu odprtega natečaja med oktobrom 2007 in marcem 2008 (UNESCO Intangible Heritage Section 2008b, 1). Generalna skupščina držav pogodbenic je junija 2008 za logotip konvencije z obrazložitvijo, da znak najbolje odraža namene in duh konvencije, ki stremlji k varovanju nesnovne kulturne dediščine, zagotavlja njeno spoštovanje in dviguje zavedanje o njeni pomembnosti, izbrala predlog Hrvata Dragutina Dada Kovačevića (ibid.). Avtor logotipa je v enem od intervjujev dejal, da je uporabil minimalistično metodo z osnovnimi liki (trikotnik, kvadrat in krog), ki so med seboj povezani z eno potezo (UNESCO Intangible Heritage Section 2008b, 4). Logotip spominja na znak @, podobnost pa je po besedah Kovačevića naključna (ibid.). Kljub temu na lep način izraža nesnovno kulturno dediščino, saj poudarja povezanost med tradicionalnim, ki jo izraža ena poteza roke, in sodobnim, ki se kaže v znaku @ (ibid.). Tako logotip predstavlja nesnovno kulturno dediščino v moderni dobi (ibid.). Pravila in usmeritve za uporabo logotipa so zapisane v Izvedbenih smernicah konvencije (UNESCO 2010b, 124.–150. odstavek).

3 PRIMERJAVA KONVENCIJ IZ LETA 1972 IN LETA 2003 OZIROMA ALI JE BILA ŠE ENA KONVENCIJA RES POTREBNA

Leta 2003 naj bi Unesco s sprejetjem Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine izpolnil željo velikemu delu sveta, ki ima bogato tradicijo na tem področju. Kako zapletena je bila približno tri desetletja dolga pot pogajanj zanjo, je mogoče razbrati v prejšnjih poglavjih. Konvencija bo kmalu praznovala deseto obletnico sprejetja, še vedno pa nad njo visi velika senca predhodnice iz leta 1972. Bo tudi konvencija iz leta 2003 tako uspešna? Bo uspela zagotoviti večjo geografsko uravnoteženost? Odgovorov na vprašanje, kaj pravzaprav pomeni uspešnost, je zagotovo več. Predvsem pa se moramo vprašati, kaj nam nova konvencija prinaša, je sposobna nasloviti kompleksnost nesnovne kulturne dediščine in ali bodo države ter mednarodna skupnost kos nalogi, ki jo konvencija nalaga. Po petih letih od uveljavitve konvencije se prvi rezultati zagotovo že kažejo. Konvencijo pa se kljub vsemu še vedno pogosto primerja s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972. Nekatero specifične primerjave so bile že podane v prvih dveh poglavjih, skozi katera sem poskušala dobiti odgovor na prvo raziskovalno vprašanje, ki se glasi: *Ali je bila posebna konvencija za varovanje nesnovne kulturne dediščine zares potrebna in kaj nam prinaša?*

Nesnovna kulturna dediščina je bila tema pogovorov že v času razvoja Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Zamisli o njeni vključitvi v konvencijo pa so pred dokončanjem končnega teksta konvencije opustili (Blake 2006, 5). Tako je nesnovna dediščina kar nekaj časa ostala nekoliko zapostavljena v normativnih aktivnostih Unesca, ki je tej vrsti dediščine uradno pozornost prvič namenil leta 1989 s sicer nezavezujočim Priporočilom o varovanju tradicionalne kulture in folklore. Namere o vključitvi nesnovne kulturne dediščine v konvencijo iz leta 1972 ali pa vsaj potrditev o povezanosti snovne in nesnovne dediščine so se potrdile z dopolnjeno različico Izvedbenih smernic, ki spremljajo konvencijo iz leta 1972, saj so dvajset let kasneje prvič pri vpisu na Seznam svetovne dediščine vključili še kulturne prostore, ki so lahko mešana območja, zanje pa je značilno, da jih pogosto spremljajo tudi elementi nesnovne dediščine (Blake 2006, 5). Nadaljnje dopolnitve Izvedbenih smernic v letih 1998 in 2000 so povezanost med snovno in nesnovno dediščino še potrdile, saj kriteriji za vpis naravnih enot med drugim vključujejo edinstven ali vsaj izjemen dokaz o kulturni tradiciji, ki je živa ali pa je izginila in/ali je neposredno ali snovno povezana z dogodki, živimi tradicijami, verovanji, idejami itd. izjemne univerzalne vrednosti (ibid.).

Unesco je resda kar nekaj časa zapostavljal nesnovno kulturno dediščino, so pa imele zato nekatere države na področju njenega varovanja že bogato tradicijo. Leta 1950 je Japonska sprejela Zakon o zaščiti kulturne lastnine, v katerem se je prvič pojavilo razlikovanje med snovno in nesnovno kulturno lastnino (Cang 2007, 47). Do leta 1953 je japonska vlada subvencionirala izbrane enote nesnovne kulture, ki so bile v nevarnosti, da brez državne podpore izginejo, leto kasneje pa so z amandmajem k zakonu vključili vse enote nesnovne kulture, ki so imele umetnostno in zgodovinsko vrednost (ibid.). Japonska je imela od vsega začetka velik vpliv na razvoj varovanja nesnovne kulturne dediščine tudi v mednarodnem okolju in celo angleška beseda za to vrsto dediščine (*intangible*) je po mnenju Kurina (2007, 10) le ohlapen prevod japonskega izraza *mukei bunzaki*.

Da je bilo sprejetje konvencije o nesnovni kulturni dediščini znotraj Unesca pravzaprav japonski projekt, je le ena od različic, zakaj in kako je do konvencije prišlo. Po besedah generalne sekretarke Slovenske nacionalne komisije za Unesco Marjutke Hafner,⁷¹ je bil to ne le japonski projekt, ampak celo osebni projekt Japonca Koichira Matsuure, ki je položaj generalnega direktorja Unesca zasedel novembra 1999, ena od njegovih programski prioritet za vodenje organizacije pa je bila prav nesnovna kulturna dediščina. Japonska je za razvoj konvencije namenila tudi velike finančne zneske, kar ji je pomagalo, da je imela pomemben položaj pri lobiranju za novo konvencijo v krogu nezahodnih držav, ki so na Unesco pritiskale z željo po zaščiti nesnovne kulturne dediščine. V Unescu je namreč prevladovalo razumevanje kulturne dediščine, ki je bližje zahodnemu svetu in poudarja predvsem materialno oz. snovno dediščino. To se odraža tudi na Seznamu svetovne dediščine, na katerem lahko opazimo mnoga neravnovesja, ki so v prid zahodnemu svetu. Zato še ena od različic za nastanek nove konvencije izpostavlja oddolžitev nezahodnemu svetu in kompenzacijo za konvencijo iz leta 1972. S tem se ne strinja nekdanja veleposlanica Republike Slovenije pri Unescu Magdalena Tovornik,⁷² ki je prepričana, da je bila konvencija potrebna, pri njenem sprejetju pa ni šlo za kompenzacijo. Etnolog Vito Hazler⁷³ je mnenja, da konvencija iz leta 2003 »ni pisana na kožo Evropejcem«, Tovornikova (2011) pa k temu dodaja, da je za Unescove konvencije značilno, da so za Evropo zanimive, ker normativno urejajo določena področja, za ostali svet pa so spodbuda za razvoj. Konvencija je tako v pomoč odkrivanju nesnovne kulturne dediščine v državah, kjer se to sicer gotovo ne bi zgodilo (ibid.). Da konvencija ni bila kompenzacija,

⁷¹ Intervju z avtorico v Ljubljani, 19. julij 2011.

⁷² Intervju z avtorico v Ljubljani, 9. avgust 2011.

⁷³ Intervju z avtorico v Horjulu, 12. junij 2011.

meni tudi Marjutka Hafner (2011), ki razloge za njen sprejem vidi v dokončanju celovitega okvira za globalno varovanje, ohranjanje in trajnostno rabo naravne in kulturne dediščine človeštva, ki ga Unesco poleg konvencije iz leta 2003 tvori še s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972, Splošno deklaracijo o kulturni raznolikosti iz leta 2001 in različnimi programi: program Človek in biosfera, Mednarodni program za geoznanosti, program Spomin sveta ter varovanje svetovno pomembnih mokrišč na podlagi t. i. Ramsarske konvencije. Pri tem se prepletata Unescov poskus za celovito varovanje kulturne dediščine in naravnih vrednot ter politična želja Unesca, da s sprejetjem vseh teh konvencij in delovanjem programov zaokroži obravnavanje tega področja (ibid.). Na mednarodni ravni smo tako leta 2003 tudi z zavezujočim dokumentom dobili zaščiteni še tretjo kategorijo dediščine – poleg snovne kulturne in naravne je to postala še nesnovna kulturna dediščina (Smith in Waterton 2009, 289). S konvencijo so po uradnih razlagah odgovorili na grožnje nesnovni kulturni dediščini, ki jih prinaša globalizacija, Špela Spanžel⁷⁴ z Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo pa pravi, da so h končnemu sprejetju konvencije prav gotovo pripomogli vzroki iz prav vseh različic.

Mohammed Bedjaoui (v Blake 2006, 6) meni, da je razvoj nove mednarodne pogodbe na osnovi »materne konvencije« z namenom naslovitve področja, ki je tesno povezan s predhodno konvencijo, običajna pravna praksa. Tako so pri pripravi nove konvencije res sledili modelu predhodnice, privlačnost katere lahko strnemo v nekaj točkah: 1) konvencija iz leta 1972 je ena od Unescovih najbolj uspešnih konvencij na področju kulture, ki je nedvomno dvignila zavedanje ljudi in vlad o pomembnosti kulturne in naravne dediščine; 2) dolžnost držav pogodbenic, da zagotovijo nacionalno varstvo kulturne in naravne dediščine, je pomembna tudi za nesnovno kulturno dediščino, saj ta pogosto ni deležna primernih nacionalnih ukrepov za varovanje; 3) pomemben del v konvenciji iz leta 1972 se nanaša na vzpostavitev sistema mednarodnega sodelovanja in pomoči, ki nudi podporo državam pogodbenicam pri identificiranju in ohranjanju dediščine; 4) kot ključ do uspeha se v starejši konvenciji pogosto omenja sklad za svetovno dediščino, zato so zelo podoben finančni mehanizem vzpostavili tudi pri konvenciji iz leta 2003, kar naj bi ji zagotavljajo uspeh; 5) vzpostavitev Medvladnega odbora v konvenciji iz leta 1972 je bila velika inovacija, ki ji je konvencija iz leta 2003 sledila, korak naprej pa je bil narejen še z vzpostavitvijo Generalne skupščine držav pogodbenic (Blake 2006, 6).

⁷⁴ Intervju z avtorico v Ljubljani, 19. avgust 2011.

Kljub temu da sta Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine in predvsem njen Seznam svetovne dediščine zelo popularna, Unesco pa je najbolj prepoznaven ravno po njegovi zaslugi, je izbira modela iz leta 1972 prinesla tudi določena nasprotovanja. Delegati na pogajanjih so se strinjali, da je predhodno konvencijo potrebno prilagoditi potrebam nesnovne kulturne dediščine, nekateri pa so še vedno izražali skrb, da bo vzpostavitev seznamov nesnovne kulturne dediščine vodila v ustvarjanje hierarhije ali k »fosilizaciji« nesnovne kulturne dediščine (Blake 2006, 7). Kljub tej zaskrbljenosti so prednosti, ki jih prinaša dvig lokalne, nacionalne in mednarodne zavesti o pomembnosti te dediščine, prevladale (ibid.). Nekatere slutnje so bile po vsej verjetnosti vendarle neutemeljene, druge se lahko ali pa so se že izkazale za resnične.

Nesnovna kulturna dediščina je živ fenomen, ki se kljub svojim tradicijam in nekaterim nujnim elementom in oblikam prilagaja okolju in spreminja. Zato je najboljši način za njeno varovanje »osvoboditev in ne zamrznitev« pogojev, pod katerimi nesnovna kulturna dediščina obstaja in deluje (Munjeri 2009, 148), tako da so skrbi o fosilizaciji gotovo odveč. Naško Križnar⁷⁵ pa kljub temu opozarja, da se bo z izpolnjevanjem konvencije pojavila tudi transformacija nesnovne kulturne dediščine v smislu »mrtvenja«. Vprašanje pa ostaja pri vzpostavljanju hierarhije. Je Reprezentativni seznam in Seznam nujnega varovanja res ne vzpostavljata? Kaj ni s tem, ko so nekateri elementi nesnovne kulturne dediščine vpisani na seznama, drugi pa izločeni iz postopka, že vzpostavljena hierarhija? Seveda je nujno, da elementi najprej izpolnjujejo določene kriterije za vpis in tudi države morajo pri izbiri elementov za prijavo nositi določeno odgovornost. V primeru elementov na Seznamu svetovne dediščine imajo le-ti status ikon za nacionalno identiteto držav, kjer se nahajajo (Shackley v Frey in Steiner 2010, 2), nesnovna kulturna dediščina pa mora biti ključnega pomena za skupnost, kjer se odvija. Takih primerov je sicer po svetu zagotovo nešteto, zato izbira prav gotovo ni lahka. Na srečanju za pripravo teksta konvencije junija 2003 se je večina delegatov otepala bremena elitizma in hierarhizacije, kar je na enostaven način izrazila delegatka z Zelenortskih otokov, ki se ni ravno vznemirjala glede mojstrovin in zakladov, saj »kar je lepo, je lepo in pika« (Hafstein 2009, 103). Pa vendarle nek prizvok hierarhije gotovo ostaja, s čimer se strinja tudi Naško Križnar (2011).

Seznami so v času priprave konvencije predstavljali enega najtrših pogajalskih orehov. Špela Spanžel (2011) poudarja, da sta obe konvenciji – iz leta 1972 in leta 2003 – ravno zaradi seznamov nekoliko posebni. Konvenciji sta po njihovi zaslugi tudi zelo prepoznavni,

⁷⁵ Intervju z avtorico v Ljubljani, 12. julij 2011.

so pa sezname po mnenju Marjutke Hafner (2011) »rak rana konvencij in programov«. Zanje oz. za pripravo nominacij se namenja velike vsote denarja in časa, vendar očitno ljudje potrebujemo neko zunanjo manifestacijo, ki jo sezname prav gotovo ponujajo (ibid.). Vpisi na seznam za državo in pripravljavce nominacij pomenijo strošek, Kirshenblatt-Gimblett (v Kreps 2009, 204) pa po drugi strani izpostavlja, da so sezname »najbolj vidni, /za organizacijo – npr. Unesco/ najcenejši in najbolj konvencionalen način 'da se nekaj naredi', nekaj simboličnega, za zapostavljene skupnosti in tradicije. Simbolična poteza v obliki seznama potrjuje vrednost vpisanega na seznam, kar je združljivo z načelom, da ne varuješ, kar ne ceniš.« Kot neke vrste razstavni mehanizem je seznam proglašene dediščine po mnenju Hafsteina (2009, 97) podoben »drugim javnim spektaklom mednarodnega obsega«, kot so npr. svetovne razstave, svetovno prvenstvo in tekmovanje za miss sveta. Turtinen (v Hafstein 2009, 97) je seznam označil za neke vrste 'kulturno olimpijado'. Pomembno je torej predvsem sodelovati, kar se gotovo kaže v velikem številu ratifikacij Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Ima pa olimpijada tudi oznako tekmovalnosti. Prav to tekmovalnost med državami za vpis na sezname in primerjanje med njimi pri obeh konvencijah občuti Nena Židov⁷⁶ iz Slovenskega etnografskega muzeja, za kar pravi, da se ne bi smelo zgoditi, zato podpira predvsem idejo multiconacionalnih nominacij za vpis na sezname.

Na Seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine je več kot 900 enot, na obeh seznamih nesnovne kulturne dediščine po petem zasedanju Medvladnega odbora 229 (UNESCO 2010j; UNESCO World Heritage Centre 2011a). Delegat Čila je na srečanju za pripravo teksta konvencije junija 2003 opozoril, da registri lahko postanejo »telefonski imeniki« (Hafstein 2009, 103). Lahko to postanejo tudi sezname dediščine? Marjutka Hafner (2011) meni, da se to lahko zgodi, saj so kriteriji za vpis na sezname nesnovne dediščine premalo restriktivni, čeprav se navadno zgodi, da približno prvih 100 enot pride na seznam brez večjih težav, nato pa se zadeve nekoliko zaostrijo. Predstavnica Mednarodnega sveta organizacij folklornih festivalov in ljudske umetnosti (*Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels – CIOFF*) pri Unescu Magdalena Tovornik (2011) pa je mnenja, da količina vpisanih enot ne predstavlja težave, če bodo pri vseh zvrsteh nesnovne kulturne dediščine ocenjevalci enako kritični. Glede na raznolikost nesnovne dediščine se je po njenem mnenju potrebno tudi vprašati, ali se lahko vse zvrsti meri z istimi kriteriji, predvsem pa je pomembna kritična poštenost ocenjevalcev (ibid.). Kot enega od možnih negativnih vidikov Seznama svetovne dediščine Frey in Steiner (2010, 8) navajata ravno

⁷⁶ Intervju z avtorico v Ljubljani, 8. avgust 2011.

njegov prevelik obseg. Po eni strani gre za majhno število enot na seznamu, če upoštevamo bogastvo vse svetovne kulturne in naravne dediščine (ibid.). Po drugi strani pa je številka ogromna, saj je vsaka enota izbrana na podlagi posebnega postopka in kriterijev (Frey in Steiner 2010, 8–9).

Frey in Steiner (2010) sta se v enem od svojih člankov spraševala ali ima Seznam svetovne dediščine sploh smisel. Kriterij Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine o *izjemni vrednosti za človeštvo* je prav gotovo veličasten, vendar se je izkazalo, da ga je skoraj nemogoče jasno definirati (Frey in Steiner 2010, 2). V Izvedbenih smernicah iz leta 2005 in tudi v kasnejši verziji iz leta 2008 je sicer mogoče najti razlago kriterija izjemne univerzalne vrednosti za človeštvo. Izjemna univerzalna vrednost tako pomeni »kulturno in/ali naravno pomembnost, ki je tako izjemna, da presega nacionalne meje in ima skupen pomen za sedanje in prihodnje generacije človeštva« (UNESCO World Heritage Centre 2008, 49. odstavek). Pomemben korak je predstavljal razvoj desetih kriterijev za vpis na Seznam svetovne dediščine, ki so natančno zapisani v Izvedbenih smernicah za uresničevanje Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, nominirani kraji pa morajo izpolnjevati vsaj enega od desetih kriterijev (šest kriterijev se nanaša na kulturno dediščino, štirje pa na naravno) in pri tem izkazati izjemno univerzalno vrednost, ki je utemeljena na avtentičnosti in integriteti, ustrezna pa mora biti tudi njihova (fizična) zaščita ter (pravno) varstvo in upravljanje (UNESCO World Heritage Centre 2008; Frey in Steiner 2010; Spanžetl 2011).

Tudi Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine kriterijev za vpis ne navaja v tekstu, ampak jih prav tako najdemo v Izvedbenih smernicah, odločitev za vpis enot na seznamu pa sprejema Medvladni odbor sam, brez stalnega strokovnega mnenja, kot je to v primeru konvencije iz leta 1972. Pri slednji namreč Medvladnemu odboru svetujeta Mednarodni svet za spomenike in spomeniška območja za kulturno dediščino in Mednarodna zveza za ohranjanje narave za naravno dediščino (Frey in Steiner 2010, 4). S strokovnimi mnenji pa pomaga še Mednarodni center za proučevanje ohranjanja in restavriranja kulturne dediščine (*International Centre for Study of the Preservation and Restoration of Cultural property – ICCROM*) (Frey in Steiner 2010, 4).

Seznam svetovne dediščine je na splošno sprejet kot izjemen prispevek k varstvu skupne zgodovine sveta v obliki kulturnih spomenikov in pokrajin (Frey in Steiner 2010, 4). Pozitivni učinki seznama, kot sta usmerjanje pozornosti na vpisane enote in zagotavljanje njihove zaščite, so nesporni in dobro poznani (ibid.). Frey in Steiner (2010) pa sta izpostavila tudi nekatere možne negativne vidike Seznama svetovne dediščine. Poleg prej navedene

preobsežnosti je po njunem mnenju vprašljiva izbira enot za uvrstitev na seznam, na katero močno vplivajo strokovnjaki iz prej naštetih specializiranih organizacij (Frey in Steiner 2010, 7). S tem se sicer lahko strinjamo, vendar po drugi strani v tem primeru vsaj obstaja mnenje strokovnjakov, v primeru konvencije iz leta 2003 pa odloča Medvladni odbor, kjer sicer sedijo delegati držav, ki naj bi bili strokovnjaki za nesnovno kulturno dediščino. A zavedati se moramo, da je ta vrsta dediščine izjemno raznolika, zato je skoraj neverjetno, da je lahko en delegat strokovnjak za vsa področja. Nezaželene učinke, ki se nanašajo na pozornost in finančne vire, občutijo nevpisane enote kulturne in naravne dediščine (Frey in Steiner 2010, 9). Območje, ki ni vpisano na Seznam svetovne dediščine je po definiciji kot območje druge kategorije, kar Odbor za svetovno dediščino in vpleteni v izbor ostro zanikajo, potrjuje pa se pri splošni javnosti, vladah in potencialnih donatorjih (ibid.). Tudi turistična industrija se dobro zaveda, da je območja, ki niso na seznamu, precej težje oglaševati in »prodati« (ibid.). Zgodi se lahko, da so sredstva z nekaterih območij preusmerjena v varovanje enote, ki je na Seznamu svetovne dediščine, kar lahko povzroči več škode za nevpisano dediščino, kot pa povečanje sredstev za vpisano enoto, ki že tako ali tako lažje pride do sredstev privatnih sponzorjev (Frey in Steiner 2010, 10). Še ena od slabosti, ki jo avtorja izpostavljata, pa je privlačnost Seznama svetovne dediščine za uničenje (ibid.). Na še nepopolnoma raziskanih in zavarovanih območjih nevarnost za uničenje lahko predstavljajo roparji grobnic, enote na seznamu postanejo pomembne vojne tarče,⁷⁷ uničevanje pa lahko povzroča tudi veliko število obiskovalcev (ibid.).

Nesnovna kulturna dediščina ima svoje značilnosti, vendar bodo tudi vpisi njenih enot na seznamu v nekaterih primerih gotovo imeli določene neželene stranske učinke.⁷⁸ Tudi v primeru nesnovne kulturne dediščine so za njeno ohranjanje potrebna finančna sredstva. Kljub temu pa lahko trdimo, da je pomembna predvsem volja skupnosti, da se dediščina ohranja, volja nosilcev za njen prenos in želja med mlajšimi generacijami, da se določenih veščin naučijo. Seveda tudi enote na obeh seznamih nesnovne kulturne dediščine niso imune na

⁷⁷ Kot odgovor na velika uničenja kulturne dediščine med drugo svetovno vojno je bila leta 1954 sprejeta Konvencija o varstvu kulturnih dobrih v primeru oboroženega spopada (Frey in Steiner 2010, 10). Oblikovan je bil tudi simbol 'modri ščit', ki označuje kulturna območja posebnega pomena in čeprav je taka oznaka včasih res zaščitila označene objekte, se je v mnogih primerih naredilo ravno nasprotno (Wegener in ostali ter Gamboni v Frey in Steiner 2010, 10).

⁷⁸ Že samo dejanje identifikacije in varovanja ima lahko za nekatere enote nesnovne kulturne dediščine negativne posledice (Blake 2009, 63). Enega od takih primerov so izpostavili na Srečanju strokovnjakov za pripravo popisov, prikazuje pa potencialne negativne učinke pri opozarjanju skupnosti in usmerjanju njihove pozornosti na element nesnovne kulturne dediščine (ibid.). Tako so prej neznan tradicionalni ples, ki so ga izvajali na enem od vaških festivalov v Bolgariji, po dokumentiranju pretirano okraševali in želeli obogatiti z novimi elementi, dokler ples niso popolnoma spremenili (ibid.).

uničenje. Argentinski delegat je na srečanju junija 2003 izrazil zaskrbljenost predvsem nad nevarnostjo vpisa za kulturne prakse in izraze domorodnih ljudstev (Hafstein 2009, 105). Dejal je, da nevarnost predstavlja že objava seznama sama po sebi, čeprav je to narejeno z dobrimi nameni, saj dajemo na voljo 'nakupovalni seznam' lovcem na zaklade (ibid.). Seznami nesnovne kulturne dediščine so po njegovem mnenju lahko brezplačni katalogi za multinacionalke, ki si želijo prisvojiti nesnovno kulturno dediščino v obliki znanja (ibid.). Dodal je še, da seveda podpira transparentnost, vendar je v tem primeru lahko problematična, saj imajo koristi od nje drugi (ibid.). Tudi Naško Križnar (2011) opozarja na podobne nevarnosti. Pravi, da je konvencija sicer napisana za tretji svet, vendar obstaja nevarnost, da bodo multinacionalke izkoriščale kulture držav tretjega sveta v komercialne namene (ibid.). Se pa pri soočanju s temi strahovi in možnimi negativnimi posledici lahko tudi vprašamo: kaj je bolj ranljivo, snovna ali nesnovna dediščina?

Bivši generalni direktor Unesca Matsuura je zapisal, da je takoj ob prihodu v Unesco čutil, da je potrebno ukrepati in obvarovati »krhko /nesnovno/ dediščino« (Smeets 2006, 2). Antropolog in Unescov strokovnjak za nesnovno kulturno dediščino Ahmed Skounti (2009, 76) se sicer strinja, da je ta vrsta dediščine krhka, vendar hkrati poudarja tudi njeno 'prožnost'. V nasprotju z materialno ali snovno dediščino, ki je lahko v trenutku predmet uničenja,⁷⁹ ima nesnovna kulturna dediščina zmožnost, da preživi veliko dlje (ibid.). Preživi lahko življenjsko dobo svoji nosilcev, generacije posameznikov, ki jo prenašajo iz roda v rod, in le v redkih primerih popolnoma izgine (ibid.). Nesnovna kulturna dediščina se lahko prilagodi, nekoliko preobrazi in se glede na okoliščine začasno ne izvaja ali pa se po premoru pokaže v vsej svoji moči (ibid.). Skounti tako mnoge prednosti pripisuje nesnovni kulturni dediščini in tudi nekateri drugi strokovnjaki se strinjajo, da lahko snovno interpretiramo le s pomočjo nesnovnega ter da sta »snovna in nesnovna dediščina dve plati istega kovanca« (Gonçalves in Deacon v Byrne 2009, 230). Tako nesnovno daje pomen snovnemu, kar slednje postavlja v podrejen položaj (Deacon in drugi v Kearney 2009, 210). Vsa snovna dediščina ima nesnovne vrednosti, nima pa vsa nesnovna dediščina snovne oblike (Prosalendis v Kearney 2009, 210). Nekdanji generalni sekretar Mednarodnega sveta za spomenike in spomeniška območja Jean-Louis Luxen (v Kearney 2009, 210) ima na to razlikovanje precej drugačen pogled, saj meni, da je »razlika med fizično dediščino in nesnovno dediščino umetna«. Ob vseh teh razmišljanjih se Smith in Akagawa (2009, 6) sprašujeta o praktični in teoretični koristi razprav polariziranja med snovno in nesnovno dediščino. Ob tem poudarjata, da dediščina

⁷⁹ Primer takega uničenja so kipi Bude v afganistanskem Bamiyanu marca 2001 (Skounti 2009, 77).

postane dediščina, ko postane prepoznavna znotraj določenega niza kulturnih in socialnih vrednot, ki so same po sebi nesnovne (ibid.). Vsako enoto ali območje snovne dediščine lahko prepoznamo in razumemo kot dediščino le prek vrednosti, ki ji jo pripišejo ljudje ali organizacije kot je Unesco (ibid.). Tako je Laurajane Smith (v Smith in Akagawa 2009, 6) prepričana, da je vsa dediščina nesnovna, kar ni le posledica pripisane vrednosti, ampak tudi kulturne vloge, ki jo dediščina ima v družbi. Mnenja strokovnjakov se torej razlikujejo, dejstvo pa je, da mednarodna skupnost dediščino deli na snovno, ki jo varuje s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, in nesnovno, za katero varovanje določa konvencija iz leta 2003. Tako bi lahko rekli, da gre za dve različni vrsti dediščine, ki pa se med seboj neizogibno prepletata in dopolnjujeta. Strinjamo se lahko, da je nesnovna dediščina precej bolj fleksibilna, stopnjo ranljivosti snovne in nesnovne dediščine pa določajo predvsem okolje, ki ju obdaja, in razmere, v katerih se nahajata. Ker pa okoliščine včasih niso najbolj ugodne, so bili razviti mednarodni mehanizmi za varovanje dediščine.

Frey in Steiner (2010, 11) ob svojem razmišljanju o Konvenciji o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine in predvsem njenem seznamu opozarjata, da mnogi avtorji Unescove pobude predstavljajo kot edino sredstvo, s katerim lahko rešimo svetovno kulturno in naravno dediščino. Ker pa sta izpostavila nekatere prej naštetе slabosti seznamov, pokažeta tudi na alternative seznamu, ki so z ekonomskega vidika vsaj tri (ibid.). To so: brez posredovanja, uporaba trga in konkurenčne ocene (Frey in Steiner 2010, 11–12). Avtorja namreč menita, da so trditve o uničenju ali resni ogroženosti kulturnih in naravnih znamenitosti v primeru, če ne bi bile zavarovane s Seznamom svetovne dediščine, nevzdržne (Frey in Steiner 2010, 11). Tako po njunem mnenju ni dvoma, da bi večina znanih območij s seznama še vedno obstajala, tudi če ne bi bila na njem (ibid.). Lahko pa predpostavljamo, da njihovo ohranjanje brez seznama ne bi bilo boljše (ibid.). V odsotnosti zunanjih učinkov bi ohranjanje svetovne naravne in kulturne dediščine lahko zaupali trgu (ibid.). Frey in Steiner (2010, 12) kot enega od načinov za učinkovito uporabo trga predlagata t. i. svetovne kulturne certifikate, katerih cena je nižja, tem nižji so stroški za obvarovanje enote svetovne dediščine. Države in privatna podjetja se tako prepriča, da poiščejo območja, kjer se finančni viri lahko najbolj produktivno uporabijo, sistem pa bi vodil v učinkovito razporeditev virov za ohranjanje svetovne dediščine z globalnega vidika (Frey in Pamini v Frey in Steiner 2010, 12). Avtorja še poudarjata, da Seznam svetovne kulturne in naravne dediščine še zdaleč ni edini (Frey in Steiner 2010, 12). Kot enega prvih seznamov omenjata Seznam sedmih čudes sveta, v novejšem času pa na pomembna območja vredna ogleda opozarjajo turistični vodniki in druge knjige, za katere pa drži, da se njihovi predlogi v veliki meri prekrivajo s Seznamom

svetovne dediščine (ibid.). Imajo pa navedene alternative poleg pozitivnih tudi negativne posledice, zato je potrebno za vsako enoto dediščine presoditi predvsem njene okoliščine. Vpis na Seznam svetovne dediščine je tako koristen, kjer so območja dediščine neopažena oz. neodkrita, prezrta s strani določevalcev, komercialno neizkoriščena, kjer ni zadostnih nacionalnih finančnih virov, politične kontrole ter tehničnega znanja za njihovo ohranjanje (Frey in Steiner 2010, 16). Po drugi strani pa so navedene alternative lahko uspešne, kjer so naravne in kulturne znamenitosti že dobro poznane, trg deluje, območja, ki niso na seznamu, nosijo negativne posledice in kjer vpis na seznam ne dviguje uničevalskega potenciala, ki ga predstavljajo pretiran turizem, vojne in teroristi (ibid.).

Navedene alternative skupaj s prednostmi in slabostmi ter dobre in slabe strani seznamov lahko apliciramo tudi na primer nesnovne kulturne dediščine. Na še eno od težav so opozorili že na prvem zasedanju Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine, kjer so dejali, da je nevarnost, da se bo uresničevanje konvencije iz leta 2003 preveč osredotočilo na mednarodna seznama in podeljevanje prestiža vpisanim enotam (Kurin 2007, 17). Dogaja pa se, da so prestiža deležne države in vladni predstavniki, ne pa dejanski nosilci tradicij (ibid.). Ko pa ljudje niso deležni pozornosti, prestiža in spoštovanja, pa se jih le stežka prepriča, da imajo od vpisov kakšno korist (ibid.). Tudi Marjutka Hafner (2011) meni, da se napake konvencije iz leta 1972 ponavljajo tudi pri konvenciji iz leta 2003. Konvenciji sta zreducirani na sezname, pogosti so politični vpisi, Izvedbene smernice pa so predvsem v primeru svetovne kulturne in naravne dediščine »povozile« samo konvencijo (ibid.). Marjutka Hafner (2011) pravi, da bi Izvedbene smernice morale služiti le kot orodje za izvajanje konvencije, napaka pa je tudi, da je velika večina njihovega teksta namenjena vpisom na sezname, ostale določbe konvencije pa so omenjene le na kratko. Richard Kurin (2007, 18) še dodaja, da ni prepričan, da s Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine resnično lahko zavarujemo to vrsto dediščine po svetu. Povezave nesnovne kulturne dediščine s širšim okoljem ekoloških, socialnih, tehnoloških, ekonomskih in političnih odnosov so namreč po njegovem mnenju preveč kompleksne, da bi jih lahko zreducirali na »enostavno formulo, ki jo predlaga konvencija iz leta 2003« (ibid.). Težava pa je, da nimamo nič boljšega (ibid.). Zato se je potrebno osredotočiti na pozitivne strani konvencije ter poskušati v čim večji meri preprečiti negativne.

Sam postopek varovanja, ki ga vzpostavlja konvencija iz leta 2003, je dober, s čimer se strinja Marjutka Hafner (2011). Da je konvencija koristna in da je bila potrebna, je prepričana

tudi Magdalena Tovornik (2011), Adela Pukl⁸⁰ pa največjo prednost konvencije vidi v tem, da so se ljudje prebudili, se začeli zavedati svoje nesnovne dediščine in jo ceniti. Konvencija je postopke za varovanje nesnovne kulturne dediščine sprožila v mnogih državah, tako da ji uspeha o dvigu zavesti o tej vrsti kulturne dediščine in pomembnosti njenega varovanja ne moremo očitati. Deacon in drugi (v Blake 2009, 46) so izpostavili, da vprašanje pripisovanja vrednosti in pomena nesnovni kulturni dediščini zastavlja še eno vprašanje, in sicer ali je za izraze in prakse nesnovne kulturne dediščine res potrebno, da so visoko cenjeni tudi zunaj njihove skupnosti, da bi se jih uradno imenovalo kot dediščina. Glede na veliko željo po novi konvenciji in dober odziv mednarodne skupnosti, če upoštevamo ratifikacije, na prejšnje vprašanje lahko odgovorimo pritrdilno. O' Keefe (2004) sicer meni, da je Unesco leta 2003 proizvedel mednarodno konvencijo s »čudnim značajem in edinstvenim filozofskim pristopom«, ki temelji na Konvenciji o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Čas bo gotovo prinesel tudi odgovor na njegovo vprašanje, ali je Unesco pod vplivom odzivov javnosti na Seznam svetovne dediščine naredil napačen korak (ibid.).

Neodgovorjenih zaenkrat ostaja še nekaj drugih vprašanj – npr. kaj je definicija skupnosti, kaj pomeni reprezentativnost. Tako svetovno kulturno in naravno dediščino kot nesnovno kulturno dediščino predstavlja marsikaj. Če pa vse skupaj nekoliko poenostavimo, so vse te vrste dediščine le sezname. Kot take sta jih vsaj zaenkrat ustvarili konvenciji iz leta 1972 in leta 2003. Kljub vsem svojim napakam pa v večini primerov dosežeta postavljene cilje in pomagata varovati svetovno dediščino. Kurin (2004a, 66) se sprašuje, ali Unesco lahko pomaga preživeti in celo okrepiti lokalne kulturne tradicije po svetu v času globalizacije. Odgovora ne pozna nihče, je pa s Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine gotovo bolje opremljen za izpolnitev naloge (ibid.). Generalna direktorica Unesca Irina Bokova (2009) je prepričana, da so ohranjanje snovne in nesnovne dediščine ter spodbujanje kulturne raznolikosti najbolj vplivna orodja Unesca, »s katerimi dajemo globalizaciji bolj humanističen in demokratičen obraz«. Obžaluje, da kultura ni vključena v Milenijske razvojne cilje Združenih narodov, saj meni, da bi kultura morala spremljati vse razvojne napore (ibid.). Unesco je torej mednarodni skupnosti dal Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Kaj nam prinaša, je razvidno iz nje same ter predvsem iz prakse, ki je s prvimi vpisi na seznamu že nakazala pot konvencije. Priložnost za prvo večjo oceno o njeni uspešnosti pa bo ob deseti obletnici sprejetja konvencije.

⁸⁰ Intervju z avtorico v Ljubljani, 19. julij 2011.

4 ANALIZA VAROVANJA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

4.1 Zakonske podlage

4.1.1 Ratifikacija Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji in Zakon o varstvu kulturne dediščine

Državni zbor Republike Slovenije (RS) je Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine sprejel 19. decembra 2007 (Ur. l. RS 2/2008). Listino o ratifikaciji je Slovenija pri generalnem direktorju Unesca deponirala 18. septembra 2008 in tako postala 103. država pogodbenica konvencije (UNESCO 2011a). V skladu s 34. členom konvencije je ta za Slovenijo začela veljati 18. decembra 2008. Tako je Slovenija prevzela obveznosti, ki izhajajo iz konvencije, kar pomeni, da je sprejela ukrepe za varovanje nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju (ZRC SAZU 2010a). Istega leta, natančneje 1. februarja 2008, je Državni zbor RS sprejel tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1),⁸¹ ki »določa načine varstva kulturne dediščine ter pristojnosti pri njenem varstvu z namenom omogočiti celostno ohranjanje dediščine« (1. člen, prvi odstavek). ZVKD-1 dediščino definira kot:

/.../ dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas (1. člen, drugi odstavek).

ZVKD-1 (1. člen, tretji odstavek) dediščino deli na materialno, ki jo sestavljata premična in nepremična dediščina, ter nesnovno, za katero se v zakonu uporablja izraz *živa dediščina*. Na spletni strani Ministrstva za kulturo (2008) so po novinarski konferenci, kjer so predstavili ZVKD-1, zapisali, da zakon »odpravlja nekatere slabosti in pomanjkljivosti doslej veljavnega zakona o varstvu kulturne dediščine iz leta 1999, ki so se izkazale v praksi, ter upošteva mednarodne standarde, zapisane v ključnih konvencijah s področja varstva dediščine«. V skladu z ZVKD-1 (2. člen) je varstvo dediščine v javno korist, obsega pa »identificiranje dediščine, njenih vrednot in vrednosti, njeno dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje;

⁸¹ ZVKD-1 je v veljavo stopil 1. marca 2008.

ohranitev dediščine in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo; omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšim in invalidom; predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah; vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje; celostno ohranjanje dediščine; spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih interpretacij ter sodelovanje javnosti v zadevah varstva».

V povezavi z živo dediščino ZVKD-1 opredeljuje vpisovanje žive dediščine v register (9. člen), razglasitev žive mojstrovine (20. člen) ter javno službo varstva žive dediščine (98. člen), ki med drugim skrbi za identificiranje in dokumentiranje žive dediščine, kar kot eno od prioriternih nalog določa tudi konvencija. ZVKD-1 je bil v vladni proceduri leta 2007, po besedah Špele Spanžel (2011) z Ministrstva za kulturo, ki je pri sprejemanju zakona tudi sodelovala, pa je sprejeti zakon vnesel vse točke Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (npr. vzpostavitev nacionalnega registra, definicija žive dediščine). Med vpisom enote dediščine v nacionalni register in na enega od dveh seznamov nesnovne dediščine v sklopu konvencije pa je ZVKD-1 vpeljal še vmesno stopnjo razglasitve žive mojstrovine. Za živo mojstrovino se lahko v skladu z ZVKD-1 (20. člen, prvi odstavek) razglasi živa dediščina, ki je vpisana v register. Vlada RS sprejme akt o razglasitvi, ki vsebuje tudi določbe glede celostnega ohranjanja žive mojstrovine, podpiranja skupin in posameznikov, ki so njeni nosilci, in varstva kulturnih prostorov, povezanih z njo (20. člen, drugi odstavek). Naško Križnar (2011) meni, da je ta stopnja nepotrebna in se je v postopku sprejemanja zakona temu po svojih besedah »upiral«. S tem se postopek prijave na Unescova seznama namreč še nekoliko podaljša, saj mora biti vsaka enota, vpisana v register, razglašena za živo mojstrovino, nato pa se lahko šele odda nominacija za vpis na enega od Unescovih seznamov.

4.1.2 Nacionalni program za kulturo

Resolucijo Nacionalnega programa za kulturo 2008–2011 (ReNPK0811) je Državni zbor RS sprejel 2. aprila 2008 (Ur. l. RS 35/2008). Že v uvodu ReNPK0811 je zapisano, da je nacionalni program za kulturo »temeljni strateški dokument slovenske kulturne politike, s katerim ta opredeljuje načela, cilje, prioritete in ukrepe, ki naj spodbudijo razvoj posameznikove in skupinske ustvarjalnosti v Republiki Sloveniji na področju kulture, zagotovijo svobodno, neodvisno in dinamično kulturo, omogočijo varovanje slovenske kulturne dediščine in tradicije, razvijajo kulturno raznolikost ter pospešijo kulturno izmenjavo

Slovenije s svetom«. Kulturni dediščini je namenjeno posebno poglavje programa, kjer je med drugim zapisano, da je potrebno na novo premisliti in ovrednotiti položaj slovenske kulturne dediščine ter ji omogočiti optimalno varstvo (ReNPK0811 2008). Poudarjeno je tudi, da ustanove s področja varstva kulturne dediščine velikokrat delujejo »razdrobljeno in neusklajeno, nepovezano, brez jasnih ciljev in vizije razvoja« (ibid.). V ReNPK0811 je zapisano, da Slovenija že tradicionalno dobro sodeluje z Unescom, vendar pa je potrebno še povečati našo prepoznavnost kot pomembnega partnerja, ki se zavzema za skupno oblikovanje mednarodnopravnih instrumentov, kulturnega sodelovanja in pomoči tretjim državam. V tem pogledu je bila kot prioritetni cilj kulturne politike v ReNPK0811 zapisana ratifikacija preostalih mednarodnih konvencij s področja kulture, med njimi tudi Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki je v ReNPK0811 sicer najprej poimenovana Unescova konvencija o zaščiti nematerialne kulturne dediščine, kasneje v dokumentu pa Konvencija o varstvu nesnovne kulturne dediščine. Za cilj so si v ReNPK0811 postavili tudi uveljavitev načel konvencije in njihovo vključitev v naš pravni red, kulturna politika pa naj si še prizadeva doseči boljšo zastopanost slovenske kulture in kulturne dediščine v programih in projektih mednarodnih organizacij. Pri opisu javnega interesa in nalog kulturne politike so v ReNPK0811 zapisali, da je kulturna dediščina »eden najpomembnejših temeljev naše istovetnosti, zato sta varovanje, obnova kulturne dediščine in sporočanje njenih vsebin javnosti izjemnega pomena za naš razvoj in ustvarjalnost, ki se navdihuje v dediščini«. V vrsti zadev, ki sodijo v javni interes na področju varstva kulturne dediščine, sodijo tudi identificiranje dediščine, njenih vrednot in vrednosti ter njeno dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje (ibid.).

Identificiranje in dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine sta tudi dva od ključnih ciljev Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Cilj ratificirati konvencijo je Slovenija izpolnila že v letu 2008, še pred koncem leta pa je konvencija za Slovenijo tudi postala veljavna. Kljub temu nesnovni kulturni dediščini v ReNPK0811 ni namenjen poseben prostor. Omenjena je le v povezavi z nalogami kulturne politike v naslednjih letih, kjer je med drugim zapisano, da bo potreben razvoj strategije varstva nepremične in z njo povezane premične in nesnovne kulturne dediščine, pri tem pa bo potrebno vzpostaviti povezano delovanje ustanov za varstvo dediščine (zavodov in muzejev). ReNPK0811 kot enega od ukrepov za večjo prepoznavnost slovenske kulturne dediščine v mednarodnem prostoru navaja »oblikovanje predlogov in priprava projektov oz. nominacij za vpis dediščine na sezname v skladu s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, Konvencijo o varstvu nesnovne kulturne dediščine, za vpis na Unesco seznam Spomin sveta in za

pridobitev Znak evropske dediščine«. Na Seznam svetovne dediščine je Sloveniji junija 2011 skupaj z Avstrijo, Italijo, Nemčijo, Francijo in Švico uspelo vpisati prazgodovinska kolišča okoli Alp, že od novembra 1986 so na seznamu tudi Škocjanske jame (Ministrstvo za kulturo 2011c; UNESCO World Heritage Centre 2011a). Skupna nominacija dediščine živega srebra španskega mesta Almadén in slovenske Idrije za vpis na Seznam svetovne dediščine je bila februarja 2011 uradno predana Unescu, Odbor za svetovno dediščino pa bo o nominaciji odločal na zasedanju v Sankt Peterburgu junija 2012 (Ministrstvo za kulturo 2011b; Spanžel 2011). Špela Spanžel (2011) z Ministrstva za kulturo je k temu dodala, da sta se v Sloveniji leta 2011 začela še dva projekta, in sicer priprava nominacije Dinarskega krasa za vpis na Seznam svetovne dediščine v kategoriji mešana območja skupaj z Italijo, Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Srbijo in Črno goro, skupaj s Češko pa se pripravlja nominacija del arhitekta Jožeta Plečnika. Oddaja obeh nominacij je predvidena za leto 2015 (ibid.). Na Unescov seznam oz. v register Spomin sveta je že od leta 2007 uvrščen Supraselski kodeks (Codex Suprasliensis),⁸² ki so ga na Unesco posredovale Slovenija, Poljska in Rusija (Narodna in univerzitetna knjižnica 2007; UNESCO 2011d). Znak evropske dediščine je bil januarja 2007 dodeljen spominski cerkvi svetega Duha na Javorci, partizanski bolnišnici Franja v Dolenjih Novakih pri Cerknem in Plečnikovim Žalam – Vrtu vseh svetih v Ljubljani (Ministrstvo za kulturo in komunikacije, Francija 2011, 18). V sklopu trajanja Nacionalnega programa za kulturo 2008–2011 je bila tako uspešna ena nominacija (prazgodovinska kolišča), nominacija Idrije je bila na Unesco oddana, v povezavi s Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine pa se pripravlja nominacija Škofjeloškega pasijona za vpis na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Glede na to, da je Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine za Slovenijo stopila v veljavo konec leta 2008, je razumljivo, da v ReNPK0811 nesnovna dediščina še ni izpostavljena v večji meri. Leta 2008 je bil sprejet še ZVKD-1, stvari na področju varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji so se začele premikati, tako da je logična posledica tega tudi več pozornosti nesnovni kulturni dediščini, ki ji je namenjena v osnutku Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015. Špela Spanžel (2011) z Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo je potrdila, da so nesnovno oz. živo dediščino, kot je v dokumentu poimenovana, še posebej poudarili, saj gre za novo področje varovanja, ki

⁸² Supraselski kodeks je najboljše najdeni od redkih ohranjenih rokopisov v starocerkvenoslovanščini (Narodna in univerzitetna knjižnica 2007). Nastal je v prvi polovici 11. stoletja v vzhodni Bolgariji, napisan je v cirilici in predstavlja eno izmed najzgodnejših pričevanj o prevzemu krščanstva pri Slovanih ter je neprecenljiv vir za študij jezika, pisave in kulture (ibid.). Rokopis je v lasti Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani (118 listov), Nacionalne knjižnice v Sankt Peterburgu (16 listov) in Narodne knjižnice v Varšavi (151 listov) (ibid.).

se posebej intenzivno vzpostavlja. Za novo področje gre predvsem v primerjavi s premično in nepremično dediščino, ki imata že uveljavljen sistem varstva s svojimi institucijami (muzeji in Zavodom za varstvo kulturne dediščine) (ibid.). K temu še dodaja, da je večji poudarek na varovanju žive dediščine tako v sklopu ciljev zagotovitve celostnega ohranjanja in varstva dediščine kot tudi pri zagotavljanju povečevanja učinkovitosti (že obstoječe) javne službe varstva (ibid.). V osnutku novega Nacionalnega programa za kulturo je poudarjeno, da za ohranjanje in varovanje kulturne dediščine skrbi predvsem njen lastnik, lokalna skupnost in država pa sta mu v skladu s predpisi dolžna pomagati, zato je država v ta namen vzpostavila nekatere mehanizme in javno službo varstva dediščine (Ministrstvo za kulturo 2011c, 54). Za zagotovitev celostnega ohranjanja in varstva kulturne dediščine v osnutku kot enega od ukrepov navajajo tudi podporo dejavnostim, ki spodbujajo ohranjanje žive dediščine (Ministrstvo za kulturo 2011c, 56). V ta namen je poleg vzpostavitve učinkovitega sistema varovanja žive dediščine potrebno vzpodbujati nosilce te dediščine k njenemu ohranjanju, trajnostnemu razvoju in promociji (ibid.). Kazalniki za uresničevanje omenjenega ukrepa so število ohranjenih enot in število prireditev, ki promovirajo živo kulturno dediščino, odgovornost za to pa nosijo Ministrstvo za kulturo, Koordinator varstva žive dediščine, javni zavodi, nosilci žive dediščine, nevladne organizacije, Javni sklad za kulturne dejavnosti in Ministrstvo za šolstvo in šport (ibid.).

Kot enega izmed ukrepov za povečanje učinkovitosti javne službe na področju varstva in ohranjanja kulturne dediščine v osnutku Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015 navajajo tudi vzpostavitev enotnega izvajanja javne službe z medsebojnim povezovanjem in organiziranjem mrež (Ministrstvo za kulturo 2011c, 57). Kot pojasnilo k ukrepu, za izpolnjevanje katerega je odgovorno Ministrstvo za kulturo, je zapisano, da mora država »uravnoteženo pokrivati ohranjanje in varovanje nepremične, premične in žive kulturne dediščine in spodbujati enotno delovanje javne službe na vsem ozemlju RS« (ibid.). Varstvo premične in žive dediščine je potrebno zagotoviti na terenu in ne le znotraj muzejev, trajnostno organizacijsko obliko pa potrebuje javna služba za varstvo žive dediščine (ibid.). Neposredno na živo kulturno dediščino se nanaša še ukrep, s katerim naj bi podprli vzpostavitev sodobnih sistemov upravljanja in dokumentiranja premične in žive kulturne dediščine v skladu z mednarodnimi priporočili in standardi, saj so takšni sistemi ključnega pomena za izvajanje varstva in ohranjanje kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo 2011c, 61). Osnutek Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015 za bolj učinkovito varovanje in ohranjanje kulturne dediščine predvideva še izobraževanje in usposabljanje kadrov, vzpostavitev in delovanje različnih načinov prezentacije in popularizacije kulturne dediščine,

vzdrževanje in razvijanje Registra kulturne dediščine, spodbujanje vključevanja dediščine v vzgojno-izobraževalni sistem ter zagotavljanje prepoznavnosti in uveljavljanja slovenske kulturne dediščine v mednarodnem prostoru (Ministrstvo za kulturo 2011c, 61–64).

4.2 Koordinatorja varstva žive dediščine v Sloveniji

4.2.1 Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU

V skladu s prvim odstavkom 98. člena ZVKD-1 imamo v Sloveniji državno javno službo varstva žive dediščine, ki jo opravljajo »državni in pooblaščen muzeji, zavod /za varstvo kulturne dediščine/ in pravna oseba, ki lahko dobi pooblastilo za izvajanje državne službe na podlagi javnega razpisa«. Izvajalec državne javne službe varstva žive dediščine se imenuje Koordinator varstva žive dediščine, opravlja pa naslednje naloge:

1. identificira, dokumentira, preučuje, vrednoti in interpretira živo dediščino,
2. usklajuje in samostojno predlaga vpis žive dediščine v register,
3. svetuje nosilcem žive dediščine glede njenega celostnega ohranjanja,
4. pripravlja predloge za razglasitev živih mojstrov in,
5. usklajuje delo muzejev in zavoda v zvezi z ohranjanjem žive dediščine in kulturnih prostorov, povezanih z njo,
6. opravlja druge naloge v zvezi z živo dediščino po naročilu ministrstva (ZVKD-1, 98. člen, drugi odstavek).

Ministrstvo za kulturo je v Uradnem listu RS 9. maja 2008 objavilo Javni natečaj za opravljanje dejavnosti Službe za premično dediščino in muzeje in dejavnosti Koordinatorja za varstvo žive dediščine. V javnem natečaju so zapisali, da dejavnost Službe in Koordinatorja obsega izvajanje strokovno-upravnih nalog na področju premične dediščine in muzejev oz. varstva žive dediščine ter posebnih nalog povezovanja, svetovanja ter usklajevanja na obeh področjih (Ur. l. RS 45/2008, 1704). Natečaj je prijaviteljem nudil možnost, da se prijavijo za opravljanje obeh dejavnosti hkrati ali pa za opravljanje le ene dejavnosti (ibid.). Dejavnost Službe za premično dediščino in muzeje je Ministrstvo za kulturo dodelilo Narodnemu muzeju Slovenije, Koordinator varstva žive dediščine pa je postal Inštitut za slovensko

narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), kjer je dejavnost vodil Naško Križnar. Špela Spanžel (2011) je k temu dodala, da sta se na natečaj za Koordinatorja varstva žive dediščine prijavila še Slovenski etnografski muzej, vendar je bila njihova prijava nepopolna in zato vsebinsko ni bila obravnavana, ter Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, ki pa s svojo prijavo ni dosegla zadostnega števila točk. Vlada RS je s sklepom marca 2009 podelila Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU pooblastilo za opravljanje državne javne službe varstva žive dediščine do konca leta 2009, nato pa so pogodbo med ZRC SAZU in Ministrstvom za kulturo o financiranju in izvedbi javnega kulturnega programa opravljanja dejavnosti Koordinatorja varstva žive dediščine podaljšali še do konca leta 2010 (Ministrstva za kulturo 2010; 2011a). Sredi novembra 2010 je Ministrstvo za kulturo (2010) ZRC SAZU z dopisom obvestilo, da »zaradi objektivnih okoliščin, natančnejše racionalizacije dejavnosti, ki jih po nalogu ministrstva /za kulturo/ opravljajo drugi nosilci ter zakonske ureditve, ki jo dopušča Zakon o varstvu kulturne dediščine«, Ministrstvo za kulturo opravljanje naloge Koordinatorja varstva žive dediščine neposredno dodeli Slovenskemu etnografskemu muzeju. Naško Križnar (2011) je k tej odločitvi dodal, da se je Ministrstvo za kulturo za to potezo odločilo brez posvetovanja z Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU ali Slovenskim etnografskim muzejem. Meni, da natečaja, kot je bil leta 2008, gotovo ne bo več in da bo muzej sedaj tisti, ki bo opravljal vlogo Koordinatorja varstva žive dediščine.

4.2.2 Slovenski etnografski muzej

Po dopisu novembra 2010 s strani Ministrstva za kulturo ZRC SAZU je konec januarja 2011 sledil še sklep takratne ministrice za kulturo Majde Širca, s katerim je bil za Koordinatorja varstva žive dediščine določen javni zavod Slovenski etnografski muzej (SEM) (Ministrstvo za kulturo 2010; 2011a). Zakon o varstvu kulturne dediščine takšno odločitev dopušča v skladu z zgoraj navedenim prvim odstavkom 98. člena, na Ministrstvu za kulturo pa so v sklepu zapisali, da iz omenjenega člena sledi, da so za državno javno službo varstva žive dediščine zadolženi predvsem državni muzeji. V dopisu je Ministrstvo za kulturo (2010) izrazilo prepričanje, da je SEM »kot osrednji etnološki muzej z zbirkami s področja materialne, socialne in duhovne kulture in v sodelovanju s strokovnimi združenji, primeren za strokovno, dolgoročno in kontinuirano opravljanje dejavnosti«. Poleg tega je v ustanovitvenih aktih državnih muzejev že navedeno izvajanje nalog državne javne službe v skladu z 98.

členom ZVKD-1, med katerimi so tudi identificiranje, dokumentiranje, preučevanje in interpretacija ter vrednotenje premične in žive dediščine (Ministrstvo za kulturo 2011a). V sklepu ministrice za kulturo je še zapisano, da so navedene naloge državne javne službe že financirane, zato je »z vidika učinkovite in gospodarne porabe javnih sredstev v aktualnih in težkih gospodarskih razmerah smiselno, da eden od državnih javnih zavodov opravlja tudi naloge Koordinatorja javne službe varstva žive dediščine v javnem zavodu« (ibid.). Glede na opredelitve pojma nesnovne kulturne dediščine v Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine je bilo ugotovljeno, da je za opravljanje naloge Koordinatorja varstva žive dediščine glede na ustanovitveni akt najbolj primeren SEM (ibid.). Izbiro SEM utemeljuje tudi njihovo poslanstvo,⁸³ notranja organizacija (kustodiata za družbeno in duhovno kulturo), kadrovski potencial ter ustrezne prostorske zmožnosti, kar je po mnenju Ministrstva za kulturo (2011a) »pomembno za nadaljnji razvoj varstva nesnovne oziroma žive kulturne dediščine«.

Sklep je začel veljati z dnem izdaje (27. januar 2011) in velja do preklica. Tako je lahko pričakovati, da bo SEM naloge Koordinatorja varstva žive dediščine opravljal dolgoročno. Takšna odločitev je zaradi narave dela zagotovo boljša od kratkoročnega projektnega financiranja, s čimer se strinjajo tudi intervjuvanci Vito Hazler (2011), Naško Križnar (2011) in Adela Pukl (2011), ki je na SEM prevzela vodenje nalog Koordinatorja varstva žive dediščine. Kljub temu da četrti odstavek 98. člena ZVKD-1 določa, da mora ob prenehanju pooblastila za opravljanje nalog koordinatorja le-ta predati državnemu muzeju zbirke podatkov in drugo gradivo, ki je nastalo na podlagi pooblastila, vsaka nova institucija za zagon dela in opravljanje nalog potrebuje določen čas, zato bi bila že s tega vidika pogosta menjava koordinatorjev na podlagi projektnega dela nesmiselna. Direktorat za kulturno dediščino je SEM kot novemu Koordinatorju za varstvo žive dediščine za leto 2011 določil naslednje prioritete naloge:

1. pregled in vrednotenje obstoječih predlogov za vpis v Register žive dediščine;
2. izbor enot žive dediščine, ki so primerne za morebitno nominacijo za Unescov Reprezentativni seznam nesnovne dediščine človeštva (največ pet enot);
3. strokovna opredelitev do pobude Občine Škofja Loka, da se na Unescov Reprezentativni seznam vpiše Škofjeloški pasijon;

⁸³ Na spletni strani Slovenskega etnografskega muzeja (2011a) so kot poslanstvo muzeja zapisali, da je SEM »muzej 'o ljudeh, za ljudi', muzej kulturnih istovetnosti, prostor dialoga med preteklim in sedanjim, med svojo in drugimi kulturami, med naravo in civilizacijo«. SEM je osrednji etnološki muzej s slovenskimi in zunajevropskimi zbirkami s področja materialne, socialne in duhovne kulture ter skrbi za njihovo ohranjanje, preučevanje, spoznanje in razumevanje (ibid.). Prek razstav, drugih prireditev, izobraževalnih programov in publikacij med drugim predstavlja in sporoča védenja o nesnovni oz. kot je zapisano na spletni strani, neoprijemljivi dediščini znanj, vrednotenj, tehnik, modrosti in ustvarjalnosti v slovenskem etničnem prostoru, v diaspori in drugod (ibid.).

4. strokovno sodelovanje z Ministrstvom za kulturo pri razglasitvi za živo mojstrovino državnega pomena za izbrane enote, ki bodo predlagane za vpis na Unescov Reprezentativni seznam;
5. strokovno sodelovanje pri vzpostavitvi registra na Ministrstvu za kulturo;
6. ovrednotenje novih enot žive dediščine;
7. popularizacija žive dediščine;
8. izmenjava izkušenj s kolegi s Hrvaške;
9. dokumentacijsko varstvo in
10. ostale naloge Koordinatorja žive dediščine (pismo generalne direktorice Direktorata za kulturno dediščino z dne 9. marec 2011, naslovljeno na SEM, v Židov 2011b).

SEM nadaljuje z izvajanjem nalog Koordinatorja varstva žive dediščine »v smeri, ki jo je načrtoval prejšnji Koordinator« (Židov 2011b). Oba Koordinatorja sta vzpostavila delovni skupini, naloga Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU pa je bila tudi priprava različnih pravilnikov in meril za delovanje. Prav zato Adela Pukl (2011) meni, da je njihov predhodnik opravil ogromno dela, postavil je temelje za delo Koordinatorjev varstva žive dediščine, zato so se v SEM lahko prej začeli ukvarjati z vsebinskimi vprašanji.

4.3 Živa ali nesnovna kulturna dediščina?

Eno od prvih vsebinskih vprašanj, s katerim so se srečali v SEM, je bilo vprašanje o poimenovanju dediščine oz. ali je ustrežnejši izraz živa ali nesnovna dediščina. Že kmalu po sprejetju Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine se je tudi v Sloveniji začelo govoriti in razmišljati o nesnovni, nematerialni, neopredmeteni, neotipljivi, živi ali celo živi nesnovni kulturni dediščini (Židov 2011b). Tako Nena Židov (2011a) kot tudi Naško Križnar (2011) in Vito Hazler (2011) pa poudarjajo, da so se etnologi ter drugi strokovnjaki s to vrsto dediščine ukvarjali že veliko prej. Etnologija je največ stvari, ki jih zajema pojem nesnovne kulturne dediščine, kot ga definira Unescova konvencija, obravnavala v sklopu t. i. duhovne kulture ter znanj in veščin, ki so povezana z materialno kulturo (Židov 2011b). Ob Mednarodnem dnevu muzejev leta 2004 so se na okrogli mizi v organizaciji SEM, Slovenskega odbora Mednarodnega muzejskega sveta in Inštituta za slovensko narodopisje

ZRC SAZU lotili tudi teme ustreznega prevoda za *intangible cultural heritage* (ibid.). Slavec Gradišnik (v Židov 2011b) meni, da se besedo lahko prevaja kot *neopredmetena*, *neoprijemljiva*, *neotipljiva* ali *nesnovna dediščina*. Leto kasneje so bili Dnevi evropske kulturne dediščine posvečeni nesnovni dediščini, slovenski etnologi pa so se odzvali povabilu Zavoda za varstvo kulturne dediščine in pripravili publikacijo *Nesnovna kulturna dediščina* (Hazler 2005, 5). Hazler (2005, 7) je v uvodu zbornika pojasnil, da ni bilo mogoče predstaviti vseh vsebin, so se pa omejili na »najbolj pričevalne sestavine slovenske nesnovne dediščine, ki so lahko zanimive za popularizacijo dediščine v celoti«. V publikaciji se tako uporablja termin nesnovna kulturna dediščina, tako pa je publikacija tudi naslovljena.

Med strokovnjaki se je kot prevod angleškega izraza *intangible cultural heritage* najbolj uveljavil termin *nesnovna kulturna dediščina* (Židov 2011b). So pa seveda obstajale izjeme, ki so povzročale dileme, te pa še vedno niso razrešene. Uradni slovenski prevod Unescove konvencije iz leta 2003 je v Zakonu o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2008 (Ur. l. RS 2/2008). Istega leta je bil sprejet tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), ki pa namesto termina *nesnovna dediščina* uporablja termin *živa dediščina*. In prav s sprejetjem tega zakona se je glede uporabe termina povzročila največja zmeda. S tem se sicer ne strinja predstavnik prejšnjega Koordinatorja varstva žive dediščine Naško Križnar (2010, 8), ki meni, da se je zakonodajalec pravilno odločil za izraz živa, saj tudi Unescova konvencija usmerja pozornost na žive prvine nesnovne dediščine. K temu dodaja še obrazložitev, da je nesnovna dediščina lahko tudi mrtva, v register pa je potrebno vpisovati živo dediščino, ki predstavlja del nesnovne dediščine, ki še živi. Zato nesnovna dediščina po mnenju Križnarja (2011) ni ustrezen prevod. Tako so tudi publikacijo, v kateri so poleg Škofjeloškega pasijona predstavili 17 potencialnih enot za vpis v register, ki jo je konec leta 2010 izdalo Slovensko etnološko društvo, urednik pa je bil Križnar, poimenovali *Živa kulturna dediščina se predstavi*. *Živa kulturna dediščina Slovenije* je tudi naziv spletne strani,⁸⁴ ki jo je v času opravljanja nalog Koordinatorja vzpostavil Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. V nasprotju s tem je SEM svojo spletno stran poimenoval *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije*.⁸⁵

Potrebno se je zavedati, da je Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (39. člen) sestavljena v angleškem, arabskem, francoskem, kitajskem, ruskem in španskem jeziku, vsa besedila pa so enako verodostojna. Res je, da npr. španska, ruska in

⁸⁴ Dostopno prek: <http://www.zkds.si/>.

⁸⁵ Dostopno prek: <http://www.nesnovnadediscina.si/>.

francoska različica uporabljajo termin *nematerialna dediščina*, angleška verzija vsebuje termin *intangible heritage*, ne uporablja pa se izraz *living heritage*, čemur bi ustrežal slovenski prevod *živa dediščina*. Tudi ostale države pogodbenice konvencije uporabljajo različna poimenovanja, zelo pogosto pa se pojavlja ravno termin nematerialna kulturna dediščina (UNESCO 2010z). Da je v slovenščini poimenovanje *nesnovna kulturna dediščina* bolj ustrezno, se strinjata tudi Marjutka Hafner (2011) in Nena Židov (2011). Špela Spanžet (2011) dodaja, da se je vprašanje o poimenovanju te vrste dediščine pojavljalo že pri sprejemanju ZVKD-1. Zakonodajalci so namreč poskušali pri izrazu doseči pozitivno konotacijo, zato jim izraz *nesnovna dediščina* ni bil všeč (ibid.). Poudarjali so, da gre pri tej dediščini za prakse, ki še živijo, poleg tega pa je v Sloveniji za snovno dediščino uveljavljen izraz materialna dediščina (ibid.). Par temu izrazu bi bila torej nematerialna dediščina, s čimer pa se niso strinjali (ibid.). Tako je na koncu obveljal termin *živa dediščina* (ibid.).

Adela Pukl (2011), predstavnica sedanjega Koordinatorja varstva žive dediščine, je izpostavila dejstvo, da ljudje ne razumejo pravilno termina *živa dediščina*, kar pri prijavah enot za vpis v Register žive dediščine povzroča zmedo. Tako so imeli 22. avgusta 2011 v SEM sestanek ožje skupine Koordinatorja, kjer so se dogovorili, da je sprememba termina iz *živa* v *nesnovna kulturna dediščina* nujna (ibid.). Glavni argument za spremembo so ravno prijave za vpis v register, ki prihajajo na naslov Koordinatorja varstva žive dediščine, ki po besedah Adele Pukl (2011) zagovarja stališče, da je »termin *nesnovna dediščina* splošno uveljavljen, določen z Unescovo konvencijo in zajema vsa področja nesnovne dediščine, ki jih v Sloveniji vpisujemo v register«. Koordinator je predlog za spremembo že poslal Ministrstvu za kulturo (ibid.). V Sloveniji so tako problematična predvsem različna poimenovanja, ki se uporabljajo za isto stvar. Po izkušnjah sedanjega Koordinatorja poimenovanje *živa dediščina* največ zmede povzroča pri nosilcih različnih vrst dediščine, ki izraz napačno razumejo, imajo pa v zgodbi varovanja te vrste dediščine pomembno mesto. Zato je ključnega pomena, da se med strokovnjaki, laiki in v zakonodaji doseže poenoteno poimenovanje. Glede na stanje v praksi in uradne tekste konvencije bi bil najprimernejši termin tako *nesnovna kulturna dediščina*.

4.4 Register žive kulturne dediščine

V skladu z 12. členom Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine mora vsaka država pogodbenica »za zagotovitev prepoznavanja z namenom varovanja /.../ pripraviti enega ali več popisov nesnovne kulturne dediščine na njenem ozemlju. Te seznime je treba redno osveževati«. V Sloveniji smo ta seznam poimenovali Register žive kulturne dediščine. O njem se je pri nas začelo razmišljati že pred ratifikacijo same konvencije, saj je Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU med septembrom 2006 in septembrom 2008 pod vodstvom Naška Križnarja izvajal ciljni raziskovalni projekt *Register nesnovne dediščine kot del enotnega registra kulturne dediščine*, ki sta ga naročila Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstvo za kulturo (ZRC SAZU 2008, 1–2).

V sklopu projekta je večdisciplinarna skupina raziskovalcev pripravila smernice za vzpostavitev Registra nesnovne kulturne dediščine (ZRC SAZU 2008, 2). Smernice so pripravili na podlagi Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ZVKD-1, pregledali pa so tudi obravnavanje nesnovne kulturne dediščine v drugih državah⁸⁶ (ZRC SAZU 2008). V končnem poročilu projekta je med drugim zapisano, da je varovanje nesnovne dediščine pomembno za ohranjanje kulturne raznolikosti v Sloveniji, k čemur bo pripomoglo tudi »enakopravno obravnavanje nesnovne dediščine italijanske, madžarske in romske manjšine v Sloveniji« (ZRC SAZU 2008, 22). Zato so register poimenovali *Register nesnovne dediščine v Sloveniji* in ne *Register slovenske nesnovne dediščine* (ibid.). Pisci končnega poročila so izpostavili različno izrazoslovje konvencije (nesnovna dediščina) in ZVKD-1 (živa dediščina), zato sta v poročilu »smiselno uporabljana oba izraza« (ZRC SAZU 2008, 7). Pri temah ciljnega raziskovalnega projekta so uporabljali izraz *nesnovna dediščina*, pri bodoči ureditvi registra pa *živa dediščina* (ibid.). V sklopu ciljnega raziskovalnega projekta je projektna skupina po besedah Nene Židov (2011b) opravila »številne pomembne naloge, povezane z nastajanjem registra«. Med drugim so oblikovali seznam zvrsti in podzvrsti nesnovne dediščine v Sloveniji in izdelali začasen seznam nesnovne dediščine v Sloveniji ter pripravili predloge dokumentov, ki so potrebni v postopku od prijave do vpisa v register (ZRC SAZU 2008; Židov 2011b). Smernice za vzpostavitev registra so bile v projektu prav gotovo postavljene, jih je pa do neke mere postavil že tudi ZVKD-1, ki je bil sprejet in uveljavljen pred zaključkom projekta ZRC SAZU.

⁸⁶ V končnem poročilu projekta je mogoče najti opise obravnavanja nesnovne kulturne dediščine v Avstriji, Belgiji, Bolgariji, Braziliji, na Češkem, v Franciji, na Hrvaškem, Japonskem, v Kanadi, Litvi, Makedoniji, Nemčiji in Švici (ZRC SAZU 2008, 8–20).

Register dediščine je v 3. členu ZVKD-1 definiran kot »osrednja zbirka podatkov o dediščini, ki jo vodi ministrstvo, pristojno za dediščino«. Namen registra je informacijska podpora izvajanju varstva dediščine ter predstavljanju, raziskovanju, vzgoji, izobraževanju in razvijanju zavesti javnosti o dediščini (ZVKD-1, 65. člen). Živo dediščino v Sloveniji vpisujemo v Register žive kulturne dediščine, ki je del enotnega Registra kulturne dediščine – poleg Registra žive kulturne dediščine ga sestavljata še Register nepremične kulturne dediščine in Register premične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo 2011d). Špela Spanžel (2011) je k temu dodala, da enotni Register kulturne dediščine še nima informacijske podpore, zato kot celota še ne »živi«. Register žive kulturne dediščine vodi Ministrstvo za kulturo, ki enote v register vpisuje na predlog Koordinatorja varstva žive dediščine, ki predloge pripravlja po lastni presoji ali na pobudo koga drugega (ibid.). Na podlagi ZVKD-1 je takratna ministrica za kulturo Majda Širca avgusta 2009 izdala Pravilnik o registru kulturne dediščine (Ur. l. RS 66/2009), v katerem sta določena podrobna vsebina in način vodenja Registra kulturne dediščine (1. člen). V skladu z 11. členom pravilnika se podatki iz registra uporabljajo za »izvajanje varstva dediščine, predstavljanje dediščine domači in mednarodni javnosti, raziskovanje, vzgojo, izobraževanje ter za druge nepridobitne in pridobitne dejavnosti«. Decembra 2010 je bil izdan še Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Ur. l. RS 102/2010). Pravilnik v 7. členu določa zvrsti žive dediščine, ki so:

- a) ustno izročilo in ljudsko slovstvo,
- b) uprizoritve in predstavitve,
- c) šege in navade,
- d) znanja o naravi in okolju,
- e) gospodarska znanja in veščine,
- f) ostalo.

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU je v sklopu ciljnega raziskovalnega projekta tako kot zgoraj omenjeni pravilnik pri določanju zvrsti nesnovne dediščine bolj ali manj sledil domenam iz Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Kot slovensko posebnost v registru so v končnem poročilu projekta predlagali zvrst *kulturni prostor* (ZRC SAZU 2008, 25). V sklopu projekta je s pomočjo številnih strokovnjakov nastal Seznam nesnovne dediščine Slovenije, ki obsega 315 pojavov, ki se lahko členijo še v podenote (Križnar 2010, 8). Pripravili so še merila za vpis v Register žive kulturne dediščine, ki jih je v času opravljanja nalog uporabljal prvi Koordinator varstva žive dediščine, na svoji spletni strani pa

jih ima objavljene tudi SEM, ki pa že pripravlja tudi predlog za spremembo zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine, za katerega pravijo, da bo usklajen z domenami iz konvencije (Pukl 2011). Križnar (2011) je Ministrstvu za kulturo tudi predlagal, da morajo imeti nosilci od vpisa v Register žive kulturne dediščine določeno korist, zato bi jim na javni slovesnosti podelili certifikat, kar bi predvsem lokalnim nosilcem vpisanih enot veliko pomenilo. V zaključnem poročilu ciljnega raziskovalnega projekta so predlagali, da bi Ministrstvo za kulturo izdelalo nalepke in žige za označevanje registriranih predmetov in dejavnosti, kar bi nosilci lahko uporabljali pri promociji svojih aktivnosti in pri javnih razpisih za financiranje varstva žive dediščine (ZRC SAZU 2008, 29). Špela Spanžel (2011) je potrdila, da je Ministrstvo za kulturo presodilo, da certifikati in ostala dodatna dokazila niso potrebna, saj je dovolj že vpis v register, za promocijo pa se lahko poskrbi s pomočjo drugih aktivnosti.

V Registru žive kulturne dediščine, ki je dostopen na spletni strani Ministrstva za kulturo, je bilo septembra 2011 mogoče najti le Škofjeloški pasijon, ki je bil v register vpisan že 15. decembra 2008 (Ministrstvo za kulturo 2011e). Špela Spanžel (2011) je ob tem povedala, da je bil prvi vpis opravljen zaradi uveljavitve Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki je za Slovenijo postala veljavna ravno decembra 2008, in na podlagi strokovnega konsenza. Predlog za vpis je pripravilo Ministrstvo za kulturo oz. Informacijsko dokumentacijski center za kulturno dediščino (ibid.). Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU je junija 2009 izdal zgibanko *Živa kulturna dediščina Slovenije*, v kateri je poleg predstavitve dejavnosti Koordinatorja varstva žive dediščine mogoče najti tudi javno vabilo za sodelovanje pri evidentiranju in prijavljanju enot v Register žive kulturne dediščine (ZRC SAZU 2010a). Po podatkih Nene Židov (2011b) je bilo doslej za vpis v Register žive kulturne dediščine poslanih okoli 60 prijav. Delovna skupina prvega Koordinatorja je za vpis v register pripravila 17 enot, ki so bile poleg Škofjeloškega pasijona novembra 2010 predstavljene na srečanju *Živa kulturna dediščina se predstavi*,⁸⁷ ob tej priložnosti pa so izdali še istoimensko knjižico (Križnar 2010; ZRC SAZU 2010a). Poleg teh enot so za 20 enot pod vodstvom prejšnjega Koordinatorja pripravljali in dopolnjevali prijave (Križnar 2010).

Sredi junija 2011 se je prvič sestala delovna skupina, ki jo je določil SEM (2011b, 1). Obravnavali so nove prispele vloge in pobude, ponovno pa so potrdili oz. zavrnili enote, ki jih je sicer za vpis v register obravnaval že Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, vendar nobena od enot v register ni bila vpisana, čeprav so v časopisu Delo decembra 2010 poročali, da se je Škofjeloškemu pasijonu v Registru žive kulturne dediščine pridružilo še 17 enot

⁸⁷ Srečanje v Ljubljani so pripravili Slovensko etnološko društvo, Slovenska nacionalna komisija za Unesco in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU (ZRC SAZU 2010).

(Vogel 2010; SEM 2011b). Potrjene enote⁸⁸ bo za vpis v Register žive kulturne dediščine pripravil SEM (ibid.). Predlogov je torej kar precej, toda še vedno se pojavljajo neprimerni predlogi.⁸⁹ Zanimiv, vendar rahlo zaskrbljujoč pa je podatek, da si prisotni na prvem sestanku delovne skupine pod vodstvom novega Koordinatorja »niso bili edini glede tega, koga ali kaj ščitimo z vpisom enote žive kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine: ali je to pojav ali nosilec nekega znanja in veščin« (SEM 2011b, 4). Glede na definicijo nesnovne kulturne dediščine in na njene domene, ki so zapisane v Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ter na trenutno prakso vpisovanja enot na oba Unescova seznama nesnovne dediščine, dileme »koga ali kaj ščitimo« ne bi smelo biti. V 2. členu konvencije je namreč poudarjeno, da gre za »/.../ prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine /.../«, ki pa jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in kot odziv na okolje, naravo ter zgodovino tudi poustvarjajo. Varujemo torej pojave, ki predstavljajo nesnovno kulturno dediščino, ki mora biti » /.../ skladna z obstoječimi mednarodnimi instrumenti za človekove pravice /.../« (ibid.).

Za Register žive kulturne dediščine tako lahko rečemo, da je vzpostavljen. Resnično bo zaživel takrat, ko ga bomo napolnili z enotami nesnovne kulturne dediščine. Stvari so se začele premikati tudi na področju priprave nominacij za Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine. Nominacijo Škofjeloškega pasijona pripravljata Ministrstvo za kulturo in Občina Škofja Loka, njun cilj pa je, da se nominacija odda do konca marca 2012. V začetku aprila je o pripravi te nominacije poročalo tudi več slovenskih medijev (Delo 2011, Dnevnik 2011, MMC RTV SLO 2011, Siol 2011, STA 2011). Če bo nominacija uspešna, bo to prva vpisana enota iz Slovenije na Unescovem Reprezentativnem seznamu nesnovne kulturne dediščine človeštva in lahko predvidevamo, da se bosta prepoznavnost same Unescove konvencije in tudi razumevanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji izboljšala, kar bi lahko spodbudilo tudi interes za vpis drugih enot. Naško Križnar (2011) je sicer mnenja, da je smisel Unescove konvencije najprej potrebno doseči doma. Potrebno je identificirati in popisati vso nesnovno kulturno dediščino v Sloveniji, šele nato pa pripravljati nominacije za vpis enot na Unescov Reprezentativni seznam (ibid.). Ločeno je potrebno

⁸⁸ Kot primerne za vpis v Register žive kulturne dediščine so potrdili (enote so v zapisniku poimenovane tako, kot so jih imenovali njihovi prijavitelji): Borovo gostüvanje – Predanovci, ciljanje pirhov v Mirnu, Ravenski pustovi, Drežniški pust, večstopenjski način planinske paše, Cerkljanski lafarji, izdelava lesenih cevi, mohant, orači – Okič, ročna izdelava opeke, cvetje iz krep papirja, ljubezenske potice, slamokrovstvo Anton Golnar, Belokranjska pisanica, izdelovanje kurentij oz. korantij, Pandolo, kačarsko izročilo o tročanu, Brkinski škoromati, pisanje pirhov ob prazniku Šempav (Sv. Pavel), lončar Štefan Zelko, gibanica, prleška gibanica, prepognjenca, belokranjska pogača (SEM 2011b, 1–4).

⁸⁹ Npr. stara trta na Lentu (SEM 2011b, 4).

obravnavati nacionalne registre, ki morajo biti po mnenju Križnarja (2011) pripravljeni na strokovni podlagi, pri vpisih na Unescove seznime pa gre za politične odločitve. Unescova konvencija se Križnarju (2011) zaradi občutka, da mrtvi elemente ter ustvarja hierarhijo, sprva ni zdela koristna, nato pa se je pokazalo, da je na področju varovanja nesnovne kulturne dediščine sprožila velike premike. V Sloveniji konvencija predstavlja priložnost za slovensko etnologijo in omogoča pripravo celovitega registra te vrste dediščine, kar je na področju varovanja najbolj pomemben korak (ibid.). Križnar (2011) še dodaja, da nam npr. dve enoti vpisani na Unescov seznam ne pomenita nič, če jih bo na domačih tleh veliko število propadalo in zamiralo.

Adela Pukl (2011) se s Križnarjem strinja glede potrebe po strokovnosti nacionalnega registra. Prav tako je najprej potrebno poskrbeti za evidentiranje, dokumentiranje in registriranje dediščine, nato pa za prijavo na Unescove seznime izbrati tiste elemente, ki so za Slovenijo res specifični (ibid.). Nominacije ne potrebujejo znanstvene razlage, ampak jih je potrebno za Unesco prilagoditi in »zapakirati«, kar velja predvsem za video del nominacije (ibid.). Nena Židov (2011a) pritrjuje, da ne gre za etnografske, ampak za promocijske video predstavitve, Magdalena Tovornik (2011) pa dodaja, da Unesco v nominacijah želi slišati in videti neko zgodbo, ki jo prijavljena enota pripoveduje. Adela Pukl (2011) še poudarja, da je Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine dobrodošla, saj so se z njenim sprejemom in uveljavitvijo ljudje prebudili in začeli ceniti svojo dediščino (ibid.), prav tako pa pozitivno stran konvencije v obliki spodbude državam za vzpostavitev nacionalnih registrov vidi Špela Spanžel (2011). Precej drugačno mnenje ima Magdalena Tovornik (2011), ki pravi, da je nacionalni register sicer koristen, vendar je pomembno predvsem to, kaj nam bo uspelo vpisati na Unescova seznama. Po njenem mnenju bi moral biti cilj vsake države pogodbenice konvencije vpis enot nesnovne dediščine na Unescova seznama, doprinos konvencije pa je raziskovalno delo na tem področju, ki ga je sprejem konvencije sprožil (ibid.). Priložnost za Slovenijo Nena Židov (2011a) vidi v multinacionalnih nominacijah za vpis na Reprezentativni seznam, saj se je na Seminarju strokovnjakov za varovanje nesnovne kulturne dediščine iz jugovzhodne Evrope maja 2011 v Beogradu izkazalo, da je trend predvsem povezovanje med državami.

Še vedno pa vsaj med nekaterimi strokovnjaki v povezavi z Registrom žive kulturne dediščine obstaja več dilem (Židov 2011b). Soočamo se z vprašanjem, kateri termin je najbolj ustrezen za poimenovanje te vrste dediščine, pojavljajo se strahovi, da vpis v register pomeni »zamrznitev« nesnovne dediščine oz. da gre za »vtikanje strokovnjakov« v kulturne procese, ki se že od nekdaj dogajajo, ter da se bodo vpisane enote preveč izkoriščale v komercialne

namene. Pojavlja se nestrinjanje, ali varujemo pojav ali nosilce, težavo predstavljajo oživiljene dediščinske prvine, dileme pa so tudi glede avtorskih pravic in zastopnikov nosilcev (ibid.). Židov (2011b) ugotavlja, da so te dileme gotovo tudi razlog, da z vpisovanjem v Register žive kulturne dediščine v Sloveniji ne hitimo, vendar je hkrati tudi res, da se s podobnimi težavami srečujejo tudi v drugih državah pogodbenicah Unescove konvencije, zato bi bila za njihovo reševanje in razreševanje dilem nujno potrebna izmenjava izkušenj. K temu lahko dodamo, da je potrebno še sodelovanje med strokovnjaki in nosilci nesnovne kulturne dediščine, ki imajo pri njenem varovanju v skladu s konvencijo pomembno vlogo.

Bojan Knific (2010, 131) iz Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti je prepričan, da gre pri Registru žive kulturne dediščine za politični projekt oz. pri varovanju nesnovne kulturne dediščine celo za politični projekt svetovnih razsežnosti, »za katerega je dokaj bistveno, kdaj in kako aktivno se posamezna država vanj vključi«. K temu dodaja, da je Slovenija pri tem premalo ažurna, kar je tudi razlog, da jo primerljive prijaviteljice prehitevajo (ibid.). Pogosto nas, ali pa se kar sami, primerjajo z našo južno sosedo Hrvaško, ki je Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine ratificirala že kot 17. država julija 2005 (UNESCO 2011a). Po številu vpisanih enot na oba Unescova seznama nesnovne kulturne dediščine so med najuspešnejšimi državami, saj imajo na Reprezentativnem seznamu vpisanih kar devet enot, na Seznamu nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, pa eno enoto (UNESCO 2010j). Kolumnist Dnevnikovega objektivna Boris Dežulović (2010) je po zasedanju Medvladnega odbora v Nairobiju novembra 2010 v svoji kolumni zapisal, da je Hrvaška tako »če bi vprašali Unesco – in težko, da obstaja kdo, ki bi bil za to bolj kompetenten od Unesca – prepričljivo najbogatejša evropska država v nematerialnih kulturnih dobrinah«. Hrvati namreč nesnovno dediščino imenujejo nematerialna dediščina, glede na trenutno statistiko vpisanih enot na Unescova seznama nesnovne dediščine pa ima Dežulović prav. Ne samo da so Hrvati po številu vpisov najuspešnejša evropska država, celo v svetovnem merilu imata več vpisov le Kitajska s 34 enotami in Japonska z 18 enotami (UNESCO 2010j). Čeprav Dežulović (2010) ob koncu kolumne z nekoliko sarkazma zapiše, da je Hrvatom »od vsega popisovanja starih plesov, spretnosti, obrti, ljudskih običajev in druge nematerialne dediščine že otrpnila roka« ter da bodo Hrvati za naslednje zasedanje »nazadnje predlagali kar celo svojo nenavadno malo državo – posebna, pristna Republika Hrvaška, nematerialna dediščina človeštva«, jim je uspeh potrebno priznati. To je mogoče razbrati tudi iz pisma generalne direktorice Direktorata za kulturno dediščino (v Židov 2011b), ki je bil naslovljen na SEM in v katerem novemu Koordinatorju za leto 2011 med

prioritetnimi nalogami določajo tudi izmenjavo izkušenj s kolegi s Hrvaške, ne pa npr. z našimi drugimi sosednjimi državami.

Križnar (2011) meni, da gre v primeru Hrvaške za politično odločitev male države, da se bo na tem področju izkazala. Poleg vztrajnega lobiranja, ki je v Unescu prav gotovo pomembno, so potrebne tudi prave osnove. Na hrvaškem kulturnem ministrstvu so že leta 2004 ustanovili poseben Oddelek za nematerialne kulturne dobrine, ki se ukvarja s strokovnimi in upravnimi nalogami, povezanimi z identificiranjem, raziskovanjem in dokumentiranjem nesnovne kulturne dediščine ter med drugim s pripravo nominacij za vpis na Unescova seznama (Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške 2011a). Na hrvaškem Seznamu zaščitenih nematerialnih kulturnih dobrin je bilo do septembra 2011 vpisanih 85 enot (Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške 2011b), za program zaščite določenih nematerialnih kulturnih dobrin pa so v letu 2011 namenili 365.000 kun oz. okoli 49.000 evrov (Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške 2011c). V odgovoru na to Špela Spanžel (2011) pravi, da v Sloveniji na Ministrstvu za kulturo nimamo zaposlene osebe, ki bi pokrivala le nesnovno dediščino. Pri vpisovanju na Unescove sezname pa gre ravno za angažma države. Slovenija je bila do sedaj na tem področju premalo aktivna, saj nesnovna dediščina ni bila ena od prioritet (Spanžel 2011). Glede na to, da na Unescovih seznamih nesnovne dediščine nimamo vpisane še nobene enote, je gotovo čas, da se posvetimo tudi temu področju (ibid.). Pobude za nove vpise v Register žive kulturne dediščine so vsekakor dobrodošle. Z dobrimi predlogi se bo register lahko hitreje napolnil, kar pomeni lažjo izbiro specifičnih enot, ki bi bile primerne tudi za vpis na Unescov Reprezentativni seznam. V nadaljevanju je predstavljen predlog s področja plesne dediščine, ki je v Sloveniji zelo bogata, predlogov za vpis pa je bilo do sedaj izredno malo.

4.5 Metliško obredje kot primer nesnovne kulturne dediščine

4.5.1 Plesna dediščina in folklorne skupine na Slovenskem

Vito Hazler (2005, 6) je že v uvodu v zbornik *Nesnovna kulturna dediščina* poudaril, da je »nesnovna kulturna dediščina slovenskega kulturnega in etničnega prostora /.../ nedvomno zelo obsežna in bogata«. Med najbolj pričevalnimi sestavinami slovenske nesnovne dediščine je v zborniku predstavljena tudi plesna dediščina (Hazler 2005; Ramovš 2005). Ljudski ples je bil na Slovenskem in je ponekod še vedno del vsakdanjega in prazničnega življenja (Ramovš 2005, 97). Iz njega se je vedno odražalo okolje, v katerem je živel, poleg tega pa tudi družbeni odnosi in seveda človek, »ki je s plesom izražal sebe, svoja čustva, značaj in temperament« (ibid.). Z raziskovanjem slovenskega ljudskega plesa se je v 20. stoletju ukvarjalo kar nekaj slovenskih raziskovalcev (France Marolt, Tončka Marolt, Marija Šuštar, Iko Otrin, Mirko Ramovš in drugi), le redki pa so se lotili tudi opredeljevanja različnih pojmov, kot so ljudski ples, ljudsko plesno izročilo, narodni ples, folklorni ples itd. (Ramovš 1980; Kunej 2004a).

Izraz *ljudski ples* se je na našem ozemlju pogosteje začel pojavljati v tridesetih letih 20. stoletja, ko je z raziskovanjem slovenskega ljudskega plesa začel France Marolt (Kunej 2004a, 12). V svojih objavah sicer ni zapisal neposredne definicije ljudskega plesa, vendar je iz zapisov mogoče razbrati, da je zanj ljudski ples »stvaritev anonimnega avtorja, ki izhaja iz nižjih podrejenih družbenih slojev in ne nujno kmečkega, ter se prenaša po spominu iz roda v rod« (ibid.). Mirko Ramovš (1980, 13) je v svoji knjigi *Plesat me pelji* zapisal, da so ljudski plesi tisti, ki so za določeno obdobje značilni za najširše plasti ljudstva. Ti plesi lahko izvirajo iz izročila, ki je podedovano iz preteklosti in ga časovno ni mogoče natančno opredeliti ali pa so bili v nekem času zavestno prevzeti od drugod ter so se potem širili naprej, se prilagajali novemu okolju ter gibnosti tistih, ki so ples prevzeli, kar se seveda še vedno dogaja (ibid.). Ramovš (ibid.) tako pravi, da so slovenski ljudski plesi »plesno izročilo, značilno za slovensko etnično ozemlje vse do let pred drugo svetovno vojno«. Bojan Knific (2010, 116) v svojem članku, kjer se je dotaknil tudi povezovanja plesnega izročila z Registrom žive kulturne dediščine, pravi, da je *ljudski ples* izraz, ki v znanstvenem diskurzu v zadnjih letih ni bil reflektiran, se je pa ustalil »za označevanje večine plesnih oblik, ki so bile na Slovenskem razširjene v 19. in v začetku 20. stoletja«, razen za redke izjeme pa se ne uporablja za označevanje plesov, ki so se širili med obema vojnoma in še kasneje.

Slovensko plesno izročilo se je najbolj pogosto razvrščalo glede na starost plesov (Kunej 2004a, 30). Mirko Ramovš (1980, 22) ga največkrat deli na starejšo in mlajšo plast. Plesi starejše plasti so navadno skupinski, sestavljajo jih ostanki nekdanjih obrednih plesov in iger, ki jih v podobni obliki najdemo tudi pri drugih evropskih narodih, zanje pa so značilne preproste gibne prvine (npr. hoja, tek, poskakovanje) (ibid.). Mlajšo plast sestavljajo predvsem parni plesi, ki so v veliki večini tujega izvora, na naše območje pa so se širili od 17. stoletja naprej, še posebej pa v 18. in 19. stoletju (Ramovš 1980; Kunej 2004a). Pri obravnavanju plesne dediščine se pogosto srečamo tudi z izrazom *folklorizem*, ki ga evropski etnokoreologi⁹⁰ največkrat prepoznajo kot »spremembo družbenega konteksta pri izvajanju plesa (odrska produkcija in tekmovanja), pa tudi kot spremembe teksta« (Kunej 2004b, 181). Folklorizem se je na Slovenskem intenzivneje začel razvijati v sredini 19. stoletja, rezultat želja in potreb po oživljanju folkore pa so tudi folklorne skupine, ki so nosilke folkloriziranih plesov (Knific 2010, 115). Po mnenju Knifica (ibid.) bi bilo njihove dejavnosti v posamičnih primerih smiselno umestiti v Register žive kulturne dediščine.

Prvi začetki folklornih skupin verjetno segajo v drugo polovico 19. stoletja (Ramovš 2005; Knific 2010). Prvič naj bi bile folklorne skupine namensko sestavljene leta 1908, ko so skupine iz raznih slovenskih krajev oblečene v narodne noše sodelovale v slavnostnem sprevedu na Dunaju ob 60-letnici vladanja cesarja Franca Jožefa (Ramovš 2005, 101–102). Načrtno ustanavljanje folklornih skupin je sredi tridesetih let 20. stoletja spodbudil France Marolt, ki je želel ohraniti ljudsko plesno dediščino in pri Slovencih vzbuditi zanimanje za njegove vrednote (Ramovš 2005, 102). V sklopu takrat Folklornega danes pa Glasbeno-narodopisnega inštituta je organiziral folklorne festivale, na katere so prišle skupine iz različnih slovenskih pokrajin in predstavljale ljudske plese s pesmimi in inštrumentalno spremljavo (Knific 2010, 116). Po drugi svetovni vojni se je število folklornih skupin in njihovo članstvo vztrajno povečevalo, tako da imamo v Sloveniji v današnjem času po podatkih Knifica (ibid.) okrog 500, po podatkih Ramovša (2005, 102) pa okoli 400 odraslih in otroških folklornih skupin. Glavna naloga in dolžnost folklornih skupin je poustvarjanje pestrih oblik plesnega in z njim povezanega izročila na način, da bo v odrskih postavitvah čim manj spremenjen, hkrati pa gledljiv za sodobnega človeka (Knific 2010, 116). Na slovenskem etničnem ozemlju so od plesne dediščine živi le še redki plesi (Ramovš 2005, 101). V večini

⁹⁰ Etnokoreologija je veda o plesnem izročilu nekega naroda, ki za ples smatra vsako človeško ritmično gibanje, ki ni pridobitno, ampak služi ali je služilo kulturnemu ali magičnemu namenu, izražanju določene vsebine ali ideje in tudi zabavi (Ramovš 1980, 13).

primerov ljudske plesne gojijo in prikazujejo le še folklorne skupine, ki jih po Ramovšu (ibid.) lahko razumemo kot nekakšen »živi muzej ljudske plesne dediščine«.

4.5.2 Zgodovina metliškega obredja in njegova današnja oblika

Sredi 19. stoletja je zanimanje za ljudsko izročilo naraščalo, največ opisov plesov pa je iz Bele krajine, saj se je verjetno popisovalcem gradivo s teh območij zdelo najstarejše in tako najvrednejše (Ramovš 1980; 1995). Prvi zapis o belokranjskih plesih je iz leta 1839, ko je bilo v Carniolii opisano jurjevanje v Črnomlju (ibid.). Vuzem oz. veliko noč v Metliki je domačin Ivan Navratil leta 1849 omenil v Vedežu, leta 1888 pa je v Ljubljanskem zvonu natančno opisal večino belokranjskih kol, med katerimi je bilo tudi metliško kolo in ostale igre metliškega obredja (Navratil 1888; Ramovš 1980; 1995). Znanstveno raziskavo nekaterih plesov v Beli krajini je sredi tridesetih let prejšnjega stoletja opravil France Marolt in svoje ugotovitve objavil v študiji *Tri obredja iz Bele krajine* (Marolt 1936; Ramovš 1995). Sistematično zbiranje plesnega gradiva se je v Beli krajini začelo šele po drugi svetovni vojni, najznačilnejši primeri plesnega izročila pa so bili objavljeni leta 1980 v Ramovševi knjigi *Plesat me pelji* in istega leta v *Kinetografiji* Bruna Ravnikarja (Ramovš 1995, 8).

Metliško obredje je sestavljeno iz plesanja oz. zaviranja kola in plesnih iger, ki so jih po besedah Staneta Križa,⁹¹ v preteklosti imenovali rajalne igre. Te igre predstavljajo *rešetca*, *Al' je kaj trden ta vaš must*, *robčeci*, *kurji boj* in *turn*. Navratil je leta 1888 tako kolo kot igre opisal pod naslovom *metliško kolo*. Sklop iger in kola pa je prvi z obredjem leta 1936 poimenoval etnomuzikolog in ustanovitelj Glasbenonarodopisnega inštituta France Marolt (1936, 3) v svoji študiji *Tri obredja iz Bele krajine*, kjer je že v predgovoru zapisal, da je metliško obredje »starodaven, pristen kulturni rej, ki je organsko povezan z obrednimi igrami«, primerjava s podobnimi tujimi pojavi pa je pokazala, »da je ta belokranjska ostalina ne le pristen, ampak tudi edinstven primer svoje vrste v Evropi«. Navratil (1888) omenja, da so včasih metliško obredje plesali na veliko noč in na velikonočni ponedeljek oz. če je bilo slabo vreme, prvo nedeljo po veliki noči. Marolt (1936) in Ramovš (1980) pa pravita, da so do druge svetovne vojne oz. do prepovedi metliško obredje vsako leto izvajali le na velikonočni oz. vuzemski ponedeljek na pungertu, travniku oz. grajskem sadovnjaku pri cerkvici Sv. Martina zunaj Metlike in navadno še na belo nedeljo, ki pomeni prvo nedeljo po

⁹¹ Intervju z avtorico v Metliki, 25. april 2011.

veliki noči (Navratil 1888; Ramovš 1995; Križ 2011). V drugi polovici tridesetih let 20. stoletja so obredje izvajali tudi na raznih festivalih, kot so bili Belokranjski dan v Ljubljani leta 1936, Mariborski folklorni festival leta 1939 in istega leta tudi na festivalu v Črnomlju (Kunej 2004b). Metličani so svoje obredje navadno plesali v nedeljskih oblekah, za Belokranjski dan v Ljubljani pa so se plesalci na Maroltov predlog oblekli v bele noše, ki so si jih sprva morali celo sposoditi v okoliških krajih (Glasbenonarodopisni inštitut v Kunej 2004a, 48). Metliška folklorna skupina Ivan Navratil je zaviranje kola oz. izvajanje metliškega obredja, katerega značilnost je plesanje le ob pesmi in brez inštrumentalne spremljave, obudila po osamosvojitvi (Križ 2011). Od leta 1992⁹² ga tako vsak velikonočni ponedeljek v belokranjskih nošah izvedejo na Trgu svobode v Metliki, metliško obredje pa je tudi del njihovih odrskih nastopov na različnih prireditvah (ibid.). Umetniški vodja Metliške folklorne skupine Stane Križ (ibid.) je še dodal, da se oblika metliškega obredja od prvih zapisov ni bistveno menjala, njihova skupina pa obredje izvaja po postavitvi in zapisu Franceta Marolta.

Praznovanje na velikonočni ponedeljek se je v Metliki začelo z jutranjo mašo, sledile so otroške in fantovske igre, po večernicah pa je prišel vrhunec z izvedbo metliškega obredja (Križ 2011). Po ponovni obuditvi se obredje v Metliki izvaja v popoldanskem času, odločen poziv vojarinke »Ajmo deklič, da zaigramo kolo!« pa napove njegov prvi del. Metliško kolo je najznačilnejši del obredja, ki ga začne vojarinka, najboljša plesalka in pevka ter tudi sicer vsečno dekle (Križ 2011). Navratil (1888) je v Ljubljanskem zvonu zapisal, da so metliško kolo do leta 1985 igrala le dekleta, nato pa je postalo mešano, kar pomeni, da so ga skupaj igrali fantje in dekleta. Še okoli leta 1932 naj bi bilo kolo mešano, nato pa so ga na Maroltov predlog začela le dekleta, fantje pa so se jim pridružil pri drugi kitici (Ramovš 1995, 31). Metliško kolo je sestavljeno iz štirih različnih delov, kjer je prvi del povabilo vojarinke v kolo, sledijo pa mu tri pesmi, ki med seboj nimajo vsebinske povezave (ibid.). Vojarinka kolaše najprej vodi v zvijanje polža, nato sledi kača, na koncu pa vsi stečejo pod mostom oz. dvignjenimi rokami zadnjih dveh plesalcev in pazijo, da se vrsta ne pretrga, saj bi to za kolaše pomenilo veliko sramoto (Križ 2011). Metliško kolo sodi med najstarejše plesno izročilo na Slovenskem, vzrok za prisotnost kola v Beli krajini pa je mogoče najti v zgodovini tega območja (Ramovš 1980; 1995). Zaradi turških vpadov so se namreč v 16. stoletju na današnje območje Bele krajine začeli priseljevati Uskoki, ki so bili po narodnosti Hrvati in Srbi (Ramovš 1980, 25–26). Njihova kultura se je pomešala s prvotno slovensko, kot posledica pa

⁹² Metliško obredje so po drugi svetovni vojni pa do ponovne obuditve leta 1992 občasno izvajali na raznih prireditvah (Križ 2011).

je večina belokranjskih kol uskoškega porekla (Ramovš 1980, 26). Ivan Navratil (1888, 344) je sicer izvor določil še nekoliko natančneje, saj ga je pripisal le Hrvatom. Poleg kol so posebnost Bele krajine tudi plesi, ki so jih plesali odrasli, vendar so podobni otroškim igram indoevropskega izvora (Ramovš 1995, 9–10). Mednje spadata tudi igri *Al' je kaj trden ta vaš must* in *rešetca*, ki v metliškem obredju sledita kolu.

Igro *Al' je kaj trden ta vaš must* so v času Navratila (1888, 339) igrali mešano ali pa samo dekleta, izvajala pa se je po igri *rešetca*. Marolt (1936) je v svoji študiji najprej opisal most in šele nato *rešetca*, vendar Rebeka Kunej (2004a, 66) poudarja, da ni znano, ali gre le za spremembo v objavi ali so most res izvajali pred *rešetci*. Folklorna skupina v Metliki po metliškem kolu najprej izvaja igro *Al' je kaj trden ta vaš must* (Križ 2011). Razlaga igre, ki jo je v Metliki predstavil Stane Križ (2011), je precej podobna Maroltovemu opisu iz leta 1936. Dve nasproti stoječi vrsti mešanih parov predstavljata gospodo oz. graščake ter tlačane, ki so skozi obredno pesem gospodi vsaj enkrat letno lahko povedali, kaj si mislijo o njih (ibid). Skozi čas se je opustilo dosledno izvajanje vseh kitic pesmi, saj se je tako igro skrajšalo (Kunej 2004a, 66–67). Vrsta tlačanov na koncu igre steče pod gosposkim mostom, ki ga druga vrsta ustvari z dvignjenimi rokami, včasih pa so zajeli tudi vnaprej dogovorjenega mestnega veljaka, ki se je moral odkupiti s plačilom zapitka (Križ 2011). Marolt (1936, 54) je k opisu igre še dodal, da se v obliki, kot jo izvajajo Metličani, igra most med Slovenci ni ohranila. Pomeni tudi edinstven ohranjen primer te vrste igre v Evropi, saj jo ob petju izvajajo le odrasli (Marolt 1936, 56).

V izvedbah Metliške folklorne skupine Ivan Navratil si plesalci zapitek na velikonočni ponedeljek priskrbijo ob koncu naslednje igre, ko zajamejo gledalce, v praznovanje pa jih vključijo še po koncu celotnega metliškega obredja, ko skupaj še enkrat zaplešejo metliško kolo. *Rešetca* spadajo v tip iger z odvzemanjem in privzemanjem, kjer med igro plesalci iz ene skupine prehajajo v drugo, tako da se prva skupina manjša, druga pa večja (Ramovš 1995, 37). Navratil (1888, 338) je zapisal, da se igra tako imenuje zaradi dejstva, da dekleta stojijo tesno druga za drugo v eni vrsti kot »rešeta na sejmu«. Sicer dekliško igro so verjetno že v Navratilovem času začeli igrati mešano (Ramovš 1995, 37), tako pa se izvaja tudi po obuditvi v Metliki. Po besedilu sodeč so igro nekdanj izvajali na svatbah, ni pa jasno, kdaj je postala del metliškega obredja (ibid.). V igri vrsta predstavlja mati, ki na zahtevo vojarinke oz. prošnjače odda hčer (Marolt 1936; Križ 2011). Igra se nadaljuje, dokler prošnjača ne odpelje vseh hčera oz. sinov (Marolt 1936, 57). S tem, ko je igra postala mešana, se je po mnenju Ramovša (ibid.) začel njen razkroj, saj je logična le kot dekliška igra. V skladu z navadami je šla od hiše praviloma hči (nevesta), ki se je glede na pesem lahko vrnila le takrat, ko je zacvetela

suha hruška, kar pa pomeni nikoli (Ramovš 1995, 37). Igra je zaradi vplivov folklorizma in Maroltovih posegov doživela še nekatere spremembe, kljub temu pa so temelji ostali prepoznavni.

V izvedbi metliškega obredja s strani Folklorne skupine Ivan Navratil ob zaključku sledita še dve fantovski igri. V igri *kurji* ali *petelinji boj* lažji fantje močnejše zajezdijo za vrat in se nato v parih bojujejo med seboj, dokler ne ostane le še en zmagovalni par. Navratil je kratek opis igre podal v Vedežu leta 1849, prav tako pa je pri opisu skop Marolt (1936, 63). Ob zaključku obrednih iger fantje na velikonočni ponedeljek postavijo še t. i. *turn*, za katerim se zvrstijo ostali kolaši, ob pevski poskočnici pozdravijo gledalce, nekoč pa so turn odnesli s pungerta nazaj v mesto (Ramovš 1995; Križ 2011). Turn je prvi opisal Vipauz (v Ramovš 1995, 54) v Carniolii leta 1839, kjer je zapisano, da so štirje fantje postavili temelje, nanje pa so se povzpeli drugi štirje fantje. Navratil (v Ramovš 1995, 54) je v Vedežu leta 1849 turn opisal celo s šestimi fanti za temelje in šestimi na njihovih ramenih. Da bi turn v teh dveh oblikah postavljali tudi kasneje, podatkov ni (Ramovš 1995, 54). Navratil (1888, 342) leta 1888 v Ljubljanskem zvonu celo zapiše, da fantje turna na pungertu niso postavili in da je »zaspala /.../ ta stara narodna navada l. 1887 menda na veke«. Temu na srečo ni bilo tako, saj je za gledalce turn eden najbolj atraktivnih delov obredja, Metliška folklorna skupina pa ga izvaja s šestimi fanti za temelj in dvema na ramenih. Marolt (1936, 63) je sicer opisal različico s štirimi fanti v temeljih in dvema na vrhu, Ramovš (1995, 54) pa še dodaja, da so le ob izjemnih priložnostih (npr. Belokranjski dan v Ljubljani) postavili dvojni turn s šestimi fanti v temeljih, štirimi na sredini in dvema na vrhu.

Po zapisih je del metliškega obredja tudi igra *robčeci*, ki je v sodobnem času bolj poznana kot otroška igra *gnilo jajce*. Folklorna skupina je ob praznovanju vuzemskega ponedeljka ne izvaja, saj igro navadno uporabijo le za zapolnitev dogajanja pred metliškim obredjem v njegovih odrskih postavitvah (Križ 2011). Tudi Navratil (1888, 296) piše, da to edino igro brez petja igrajo fantje in dekleta, ko čakajo vojarinko. Navratil je sicer robčece pred tem v Vedežu leta 1849 opisal kot fantovsko igro, vendar jo tudi Marolt (1936, 62) opisuje kot mešano. Nekaj razlik se pri opisih pojavlja v umestitvi robčec v metliško obredje glede na zaporedje iger in glede na postavitve fantov in deklet v krogu (stojijo v krogu vsak zase ali se držijo za robce), vendar do večjega preoblikovanja igre skozi čas ni prišlo.

4.5.3 Priprava predloga za vpis metliškega obredja v Register žive kulturne dediščine

Da je plesna dediščina ena od pomembnih prvin nesnovne kulturne dediščine pri nas, so strokovnjaki potrdili že v zborniku iz leta 2005. Plesno izročilo naj bi v Register žive kulturne dediščine vključili tudi po mnenju Bojana Knifica (2010, 130). Ideja o varovanju nesnovne kulturne dediščine in nastajanju nacionalnih registrov, ki se je razvila zunaj slovenskega nacionalnega prostora, leta 2008 pa je bila pri nas politično sprejeta, se po mnenju Knifica (2010, 129) razvija v povezavi znanstvenih, strokovnih in političnih interesov. Da je imel prejšnji Koordinator varstva žive dediščine skupaj z Direktoratom za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo pri vpisovanju pojavov žive kulturne dediščine kar nekaj težav, po mnenju Knifica (2010, 130) kaže že dejstvo, da je v register vpisana le ena enota. Popisovanje in zbiranje podatkov je sicer potekalo, vendar je glede vprašanj izbora primernih prvin plesne dediščine ostalo več pomislekov kot odgovorov (ibid.). Knific (ibid.) še poudarja, da sicer ni dvoma, »da na Slovenskem ne bi imeli dovolj zanimivih, ustrezno dokumentiranih, za celotno nacionalno kulturo in širši prostor pomembnih in resnično 'živih' pojavov plesnega izročila«, vendar se zdi, da nikomur, ki se ukvarja s popisovanjem žive dediščine, ni povsem jasno, kaj od plesnega izročila bi v Register žive kulturne dediščine sodilo. Na seznamu 315 potencialnih enot žive kulturne dediščine, ki je del zaključnega poročila ciljnega raziskovalnega projekta ZRC SAZU (2008, 25), je med ljudskimi plesi in igrami mogoče najti kar nekaj primerov iz plesnega izročila, med drugim tudi metliško kolo, Al je kaj trden most, kurji boj in rešetca. Med slovenskimi strokovnjaki za plesno izročilo ostaja želja, da se v Register žive kulturne dediščine vključi plesno izročilo, ki je resnično živo, zato je Mirko Ramovš kot primer za vpis v register pripravil ples *kačo zvijaj*, Karla Oder pa *hotuljsko polko* (Knific 2010, 130). Dlje od tega na področju plesnega izročila ni prišlo, čeprav Knific (ibid.) navede še kar nekaj primerov, ki bi bili primerni za v register. V Register žive kulturne dediščine tako sodijo prvine plesnega izročila, »ki so ostale žive v vsakdanji, praznični ali posebni odrski praksi do sodobnosti ali pa so bile v praksi pozabljene in ponovno oživljajo« (Knific 2010, 131).

Čeprav Nena Židov (2011) folklorne skupine zaradi njihove vloge oživljanja plesnega izročila vidi kot problematične, Knific (2010, 131) Metliško folklorno skupino Ivan Navratil z izvajanjem metliškega obredja na velikonočni ponedeljek navaja kot lep primer vračanja plesnega izročila nazaj v čas in prostor. Da je metliško obredje zaradi svoje relativno nespremenjene oblike skozi čas, dolgoletne tradicije izvajanja na velikonočni ponedeljek v Metliki, ki je bila po nekaj desetletni prekinitvi po osamosvojitvi Slovenije zopet oživljena,

primerno za vpis v Register žive kulturne dediščine, se strinja kar nekaj strokovnjakov s področja plesnega izročila – npr. Bojan Knific, Bruno Ravnikar, Magdalena Tovornik. Poleg tega je interes prisoten tudi na strani nosilca, ki se ga v primeru metliškega obredja za razliko od nekaterih najbolj razširjenih živih plesov, kjer so nosilci zelo raznovrstni, da določiti. Umetniški vodja Metliške folklorne skupine Ivan Navratil Stane Križ (2011) je potrdil, da imajo v skupini interes za vpis v Register žive kulturne dediščine, vendar se zaenkrat priprave obrazcev še nihče ni lotil. Interes Metličanov je potrdil tudi Bruno Ravnikar,⁹³ predsednik strokovnega sveta Zveze ljudskih tradicijskih skupin Slovenije. Na njihov naslov je s strani ZRC SAZU leta 2009 namreč prišla zgibanka *Živa kulturna dediščina Slovenije* z javnim vabilom za sodelovanje pri evidentiranju in prijavljanju enot v Register žive kulturne dediščine (Ravnikar 2011). Z Zveze ljudskih tradicijskih skupin Slovenije so jo posredovali vsem slovenskim folklornim skupinam, odzvala pa se je le metliška skupina s predlogom metliškega obredja.

Glede na določila Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščina in na Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine (ZRC SAZU 2010b) metliško obredje tja prav gotovo spada. V skladu z opisom v prejšnjem podpoglavju namreč predstavlja pomemben del življenja na območju Bele krajine (ZRC SAZU 2010b, merilo 2), je pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo (ZRC SAZU 2010b, merilo 3), glede na domene nesnovne dediščine v Unescovi konvenciji (2. člen, drugi odstavek) pa ga lahko umestimo med *uprizoritvene umetnosti*, ki jih Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (7. člen) imenuje *uprizoritve in predstavitve* (ZRC SAZU 2010b, merilo 4). Metliško obredje je s strani prebivalcev prepoznano kot skupna dediščina, ki je za kraj in tudi širše območje pomembna (ZRC SAZU 2010b, merilo 5), kot prikazano zgoraj, pa je obredje prepoznano, dokumentirano in preučeno kot pomembna sestavina kulture, ki na svojevrsten način izpričuje življenjski slog domačega okolja, tudi s strani stroke (ZRC SAZU 2010b, merilo 6). Dediščina je bila po daljšem zatišju oživljena, Metliška folklorna skupina Ivan Navratil pa jo kot nosilec v današnjem času ohranja in prek svojih članov stalno prenaša tudi na mlajše generacije (ZRC SAZU, merili 7 in 9). Vsako leto na velikonočni ponedeljek je metliško obredje v izvirnem času in prostoru (še vedno v Metliki, čeprav s pungerega preseljeno na trg) javno predstavljeno, mogoče pa ga je videti tudi v odrskih postavitvah ob drugih priložnostih (ZRC SAZU 2010b, merilo 10). Že v preteklosti so nosilci obredja pri njegovem preučevanju in dokumentiranju sodelovali s

⁹³ Intervju z avtorico v Ljubljani, 13. julij 2011.

strokovnjaki, to pripravljenost pa je Stane Križ (2011) izrazil tudi ob uprizoritvi na velikonočni ponedeljek leta 2011 (ZRC SAZU 2010b, merilo 11).

Prijavni obrazec enote nesnovne kulturne dediščine (SEM 2011c) poleg osnovnih podatkov o enoti (ime, lokacija, prostor ali območje, predstavitev dediščine) zahteva še podatke o nosilcu ter opis enote. Razvoj in spremembe, čas dogajanja ter opis metliškega obredja sta podana zgoraj, učenje in prenašanje kola in iger pa se dogaja v sklopu nosilca, torej Metliške folklorne skupine Ivan Navratil, ter občasno tudi v odrskih postavitvah Akademске folklorne skupine France Marolt iz Ljubljane. Slednje sicer ne moremo šteti kot nosilca, saj metliško obredje izvajajo izven izvirnega časa in prostora, prav gotovo pa njihove izvedbe pomagajo pri ohranjanju in varovanju te dediščine. Stopnja ogroženosti metliškega obredja glede na njegovo ponovno obuditev leta 1992 in stalno izvajanje vse od takrat ni velika. Poleg omenjenih dveh folklornih skupin, ki metliško obredje stalno oz. vsaj občasno izvajata v celoti, pa v Sloveniji obstaja še vrsta folklornih skupin, ki v drugih belokranjskih spletnih plesov izvajajo nekatere dele obredja (npr. kurji boj). Prijavni obrazec (SEM 2011c) poleg navedb bibliografije in prilog v obliki video, foto in avdio gradiva, ki so za metliško obredje iz različnih časovnih obdobj prav tako na voljo, zahteva še obrazložitev njegovega mesta in vloge v sodobnosti in prihodnosti. Stane Križ (2011) pravi, da izvajanje metliškega obredja na velikonočni ponedeljek nikoli ni bilo organizirano kot turistična prireditev, zato tudi med obiskovalci prevladujejo domačini iz Metlike in okolice, za katere ima obredje velik pomen in jim je v ponos. Glede na njegovo dolgoletno tradicijo, specifičnost samega plesa in iger ter načina njihovega izvajanja pa bi bil ob večji promociji, ki bi prinesla njegovo prepoznavnost, zagotovo zanimiv tudi za širše občinstvo. Eden od korakov k prepoznavnosti in posledično večji obiskanosti izvajanja obredja na velikonočni ponedeljek pa bi bil lahko ravno vpis v Register žive kulturne dediščine.

SKLEP

Vodilo za pisanje magistrskega dela sta predstavljali dve raziskovalni vprašanji. Vprašanje, *ali je bila posebna konvencija za varovanje nesnovne kulturne dediščine zares potrebna in kaj nam prinaša*, je raziskovalno delo vodilo v prvih dveh poglavjih in odgovor dobilo v tretjem. Analiza dokumentov in programov, ki so varovanje snovne kulturne in naravne ter nesnovne dediščine narekovali v zadnjih treh desetletjih prejšnjega stoletja, je omogočila razumevanje potreb po novi konvenciji in vsebine leta 2003 sprejete Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Ne gre sicer za nov koncept, saj so nekatere države imele na področju varovanja nesnovne kulturne dediščine že bogato tradicijo, je pa ključnega pomena, da obvezujoča določila za varovanje prihajajo s strani Unesca, organizacije Združenih narodov s posebnim statusom, prepoznavnostjo in avtoriteto. Ne glede na to, kaj je bil resničen vzrok za sprejetje Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine oz. kateri je v mešanici razlogov prevladal, je dejstvo, da si je mednarodna skupnost to konvencijo želela in zahtevala, zato so države, ki imajo bogato tradicijo na tem področju, na Unesco pritiskale na različne načine. Zavezujoč dokument, ki bi nesnovni kulturni dediščini dal priznanje še na mednarodnem nivoju, je bil v dani situaciji potreben, saj bi kompleksno naravo in specifičnost nesnovne kulturne dediščine težko vključili v določila Konvencije o varstvu kulturne in naravne dediščine. Nova konvencija bi lahko prinesla tudi priložnost za spremembo tradicionalnega zahodnjaškega pojmovanja kulturne dediščine. Formalno gledano pa se končni rezultat iz leta 2003 ne razlikuje veliko od predhodne konvencije iz leta 1972, zato se Skounti (2009, 82) sprašuje, ali je bilo vredno tako dolgo čakati na sprejem konvencije, ki je navdih črpala pri konvenciji, stari že eno generacijo. Glede na uspešnost konvencije iz leta 1972 in podobno tematiko kulturne dediščine je odgovor da. Je pa mlajša konvencija še vedno velikokrat v senci svoje predhodnice. Kljub temu potencial za podoben uspeh Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine obstaja, na kar kaže njena hitra uveljavitev, veliko število ratifikacij ter nominacij za vpise na seznama nesnovne kulturne dediščine.

Konvencija iz leta 2003 je na področju varovanja nesnovne kulturne dediščine tako na mednarodni kot na nacionalnih ravneh povzročila velike pozitivne premike. Dvig zavesti o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine, zagotavljanje medsebojnega spoštovanja na tem področju ter spodbujanje mednarodnega sodelovanja so zagotovo vidni že po petih letih od njene uveljavitve. Se pa že kažejo tudi določene pomanjkljivosti. Tako kot v primeru konvencije iz leta 1972 imata vodilno vlogo seznama, Izvedbene smernice pa ne služijo le

uresničevanju konvencije, ampak imajo od nje celo pomembnejšo vlogo. Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine je z leti postajala vse bolj prepoznavna, zato so se večali tudi politični pritiski za vključitev enot na njen seznam. Podobno se lahko zgodi tudi v primeru nesnovne kulturne dediščine, kjer se Medvladni odbor že sedaj srečuje s (pre)velikim številom nominacij za vpis na seznama. Takšne posledice pa je mogoče pričakovati v vseh podobnih sistemih in mehanizmi. Sezname bodo tako 'ekskluzivni klubi' le toliko časa, dokler bodo nekateri ostali zunaj. Veliki pritiski glede vpisovanja povzročajo tudi zaostrovanje kriterijev za vključitev na sezname, kar je v primeru snovne kulturne in naravne dediščine zahtevalo še večje vložke za pripravo nominacij. Tako so bile razvite države v prednosti ne le zaradi zahodnjaškega razumevanja dediščine znotraj Unesca, pač pa tudi zaradi večjih virov za zadovoljitev zahtevanih kriterijev. Zahteve za pripravo nominacij enot nesnovne kulturne dediščine so zaenkrat še manjše kot pri snovni dediščini, vendar se to lahko kaj hitro spremeni, kar bo prednost zaradi sredstev zopet dajalo razvitejšemu svetu. Politični pritiski za daljšanje seznamov bodo obstajali vedno. Zato je odgovornost Unesca, da zagotovi kritično in strokovno presojo nominacij, ter držav pogodbenic, da dobro in odgovorno premislijo glede izbire enot za nominiranje. To seveda predpostavlja vzpostavljjanje določenih hierarhij, vendar se jim bo v primeru seznamov, na katera je glede na trenutno prakso zreducirana tudi Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, težko izogniti. Vprašanja, ali je konvencija dobra ali slaba, so odveč. Dejstvo je, da jo je leta 2003 mednarodna skupnost sprejela soglasno. Bolj primerno je vprašanje, kakšne so bile alternative konvenciji. Glede na prakso njene predhodnice iz leta 1972 jih praktično ni bilo, saj bi bila ob vsakem drugačnem sistemu nesnovna dediščina lahko razumljena kot manj vredna. Tako je bila edina pot konvencija, predvsem od vsake posamezne države pogodbenice pa je odvisno, kakšen bo njen izkupiček.

Kako Slovenija izpolnjuje Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine, kakšno je trenutno stanje na tem področju in kje je mogoče najti vzroke zanj, je bilo drugo raziskovalno vprašanje, na katerega sem odgovore iskala v četrtem poglavju. Konvencijo smo ratificirali leta 2008, kar pomeni da podpiramo in sprejemamo njene določbe. Temeljno nalogo, ki jo konvencija določa državam pogodbenicam in eno redkih, ki državam ni le predlagana, ampak jo morajo izpolniti, je Slovenija opravila z vzpostavitvijo Registra žive kulturne dediščine. Zdi se, da smo se v preteklih treh letih s tem zadovoljili. Vendar je v konvenciji poleg tega zapisano, da je sezname oz. register potrebno osveževati. Glede na to, da je že od leta 2008 vpisana le ena enota, se je Sloveniji zataknilo že pri izpolnjevanju te osnovne naloge. Vzroki za to so gotovo večplastni. Prva težava se kaže že v samem poimenovanju te vrste dediščine,

saj konvencija govori o nesnovni, slovenski Zakon o varstvu kulturne dediščine pa o živi kulturni dediščini. Poleg tega se pojavljajo strokovne dileme, ki so povezane z vprašanjem, kaj oz. koga pravzaprav varujemo in kako naj se izbirajo enote za vpis v nacionalni register. Glede na to, da je prvi Koordinator za varstvo žive dediščine Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU že pred ratifikacijo konvencije izvajal ciljni raziskovalni projekt o registru nesnovne dediščine ter nato še dve leti naloge Koordinatorja, takšne dileme ne bi smele več obstajati. Že trenutno še veljavni Nacionalni program za kulturo poudarja, da je varovanje odvisno tudi od našega osebnega razmerja do dediščine in ne le od npr. zakonodaje. Z ratifikacijo konvencije in vzpostavitvijo registra se glede na število predlogov, ki sta jih prejela nekdanji in sedanji Koordinator, ljudje pomena nesnovne kulturne dediščine očitno zavedajo in ga cenijo. Da bo pravilno tudi njihovo razumevanje termina, je naloga Koordinatorja in drugih institucij, da zagotovijo zadostno in primerno promocijo ter izobraževanje predvsem lokalnih nosilcev nesnovne kulturne dediščine, ki imajo pri njenem varovanju ključno vlogo. Glede na to, da je Register žive kulturne dediščine skoraj prazen, je vprašanje, ali je bil vzrok za zamenjavo Koordinatorja res le racionalizacija dejavnosti. Na vsak način pa je vsaj trenutna odločitev, da se naloge Slovenskemu etnografskemu muzeju (SEM) dodelijo do preklica, zagotovo veliko boljša rešitev kot projektno opravljanje nalog Koordinatorja. Kako bo svojo nalogo opravil SEM, bo pokazal šele čas. Vsaj zaenkrat pa se stvari premikajo v pravo smer. Najprej je potrebno doseči enotno poimenovanje za nesnovno kulturno dediščino, nato doseči konsenz med strokovnjaki glede predmeta varovanja, potem pa poskrbeti še za večjo povezanost in sodelovanje med ključnimi akterji – Koordinatorjem varstva žive dediščine, Ministrstvom za kulturo, različnimi javnimi in nevladnimi organizacijami ter ustanovami, ki so povezane z varovanjem dediščine, ter seveda nosilci.

V Sloveniji raznovrstnih primerov nesnovne kulturne dediščine, ki so primerni za vpis v Register žive kulturne dediščine ter tudi za vpis na Unescova seznama, ne manjka. Imamo tudi znanje in načine za njeno varovanje, saj se drugače vse te vrste in zvrsti skozi dolga desetletja in stoletja ne bi ohranile. Očitno torej manjka volja. Tako politična kot na strani stroke in nosilcev. Predvsem pa manjkata volja in energija za sodelovanje in povezovanje. Zato je v delu prikazan primer metliškega obredja, ki glede na svoj zgodovinski razvoj in trenutno stanje izpolnjuje pogoje za vpis v Register žive kulturne dediščine. Interes za vpis v register je tako na strani stroke kot na strani nosilca. Toda očitno je težava v pomanjkanju komunikacije in povezanosti, zato bo potrebna zunanja spodbuda in pomoč za pripravo prijave. Model je torej v tem primeru enostaven in ima glede na predstavljene okoliščine odlične možnosti, da uspe. Je pa seveda nesnovna kulturna dediščina zelo raznolika, zato se

bo potrebno prilagajati glede na okolje in stanje, v katerem se nahajajo posamezne primerne enote. Vsak vpis pa za nosilce prav gotovo pomeni priznanje za njihovo dotedanje delo in spodbudo za prenašanje dediščine tudi na mlajše generacije. Izziv namreč ne predstavlja ohranitev dediščine iz preteklosti, temveč predvsem kaj se z njo dogaja v sedanjosti ter kaj ji prinaša prihodnost (Skounti 2009, 90). Marjutka Hafner (2011) je poudarila, da nesnovno kulturno dediščino evidentiramo in varujemo predvsem zaradi nas samih in ne zato, da bi jo lahko vpisali na mednarodne sezname. Da je stvari najprej potrebno urediti doma, je seveda nujno in pravilno. Toda postavlja se vprašanje, zakaj smo se potem za ratifikacijo konvencije odločili. Navsezadnje zaradi vzpostavljenega sklada prinaša še dodatne stroške, primeri nekaterih držav pa so pokazali, da je mogoče nacionalne registre vzpostaviti tudi brez konvencije.

Unesco je znamka, pridobitev te znamke pomeni prestiž. Kako se zgodba nadaljuje od tu dalje, je v naših rokah. V rokah države, vladnih in nevladnih institucij in predvsem nosilcev nesnovne dediščine. Vsekakor pa bi moral biti cilj Slovenije tudi uvrstitev na svetovni zemljevid nesnovne kulturne dediščine. Za to bo potreben večji angažma, predvsem pa večja povezanost in medsebojna pomoč akterjev. Z ratifikacijo torej na t. i. kulturni olimpijadi konvencije že sodelujemo. Zmagovali bomo, ko bomo zagotovili varovanje enot nesnovne kulturne dediščine ter se uvrstili na enega od Unescovih seznamov. Možnost za to se že poskuša vzpostaviti s pripravo nominacije Škofjeloškega pasijona. Ob nadaljevanju zastavljenega dela in morebitnem uspešnem vpisu v nacionalni register ima podoben potencial tudi metliško obredje. Takih primerov pa je v Sloveniji še ogromno. In kot je zapisal Dežulović (2010), imamo veliko bogastvo pred nosom, potrebno ga je le popisati in poslati Unescu.

LITERATURA

- Aikawa, Noriko. 2001. The UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Foklore (1989): Actions Undertaken by UNESCO for Its Implementation. Dostopno prek: <http://www.folklife.si.edu/resources/unesco/aikawa.htm> (20. februar 2011).
- --- 2004. An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Museum International* 56 (1–2). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1350-0775.2004.00468.x/abstract> (1. februar 2011).
- Aikawa-Faure, Noriko. 2008. *UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – from its Adoption to the First Meeting of the Intergovernmental Committee*. Dostopno prek: <http://www.tobunken.go.jp/~geino/pdf/sympo/07KeynoteSpeech2Aikawa.pdf> (4. julij 2011).
- --- 2009. From the Proclamation of Masterpieces to the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 13–44. New York: Routledge.
- Blake, Janet. 2002. *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage Elements for consideration*. Paris: UNESCO. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001237/123744e.pdf> (26. februar 2011).
- --- 2006. *Commentary on the UNESCO 2003 Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Leicester: Institute of Art and Law.
- --- 2009. UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural heritage: The implications of community involvement in 'safeguarding'. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 45–73. New York: Routledge.
- Bokova, Irina. 2009. UNESCO in a Globalized World: New Humanism for the 21st Century. Dostopno prek: <http://www.bokova.eu/?cat=12> (7. avgust 2011).
- Bouchenaki, Mounir, »The Interdependency of the Tangible and Intangible Cultural Heritage« (Keynote address of Mounir Bouchenaki, Assistant Director General for Culture, UNESCO na ICOMOS 14th General Assembly and Scientific Symposium, 27.–31. oktober 2003). Dostopno prek: <http://international.icomos.org/victoriafalls2003/papers/2%20-%20Allocation%20Bouchenaki.pdf> (1. februar 2011).

- Byrne, Denis. 2009. A critique of unfeeling heritage. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 229–252. New York: Routledge.
- Cang, Voltaire Garces. 2007. Defining Intangible Cultural heritage and its Stakeholders: the case of Japan. *International Journal of Intangible Heritage*. Vol. 02. Dostopno prek: http://www.ijih.org/ijih_upload/ijih_w11_volumes/Vol.2-4.pdf (26. februar 2011).
- CRESPIAL (2010) Centro Regional para la Salvaguardia del Patrimonio Cultural Inmaterial de América Latina. Dostopno prek: <http://www.crespial.org> (24. julij 2011).
- Deacon, Harriet, Luvuyo Dondolo, Mbulelo Mrubata in Sandra Prosalendis. 2004. *The Subtle Power of Intangible Heritage: Legal and financial instruments for safeguarding intangible heritage*. Cape Town: HSRC Publishers. Dostopno prek: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/folklore/creative_heritage/docs/subtle_power.pdf (1. september 2010).
- *Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih – Declaration on Race and Racial Prejudice*. 1978. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13161&URL_DO=D_O_TOPIC&URL_SECTION=201.html (30. maj 2011).
- Delo. 2011. Nominacija Škofjeloškega pasijona za vpis na Unescov seznam, 5. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/147128> (6. april 2011).
- Dežulović, Boris. 2010. Hrvaška, svetovna dediščina. Dnevnikov objektiv, str. 13 (20. november).
- Dnevnik. 2011. V pripravi nominacija Škofjeloškega pasijona za vpis na Unescov seznam nesnovne dediščine, 5. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/kultura/1042435866> (6. april 2011).
- Frey, Bruno S. in Lasse Steiner. 2010. *World Heritage List: Does it make sense?* Working Paper No. 484, 29. april. Zurich: Institute for Empirical Research in Economics, University of Zurich. Dostopno prek: <http://www.iew.uzh.ch/wp/iewwp484.pdf> (6. marec 2011).
- Gamboni, Dario. 2001. World Heritage: Shield or Target? *Getty Conservation Institute News-letter 16.2*, Summer 2001. Dostopno prek: http://www.getty.edu/conservation/publications/newsletters/16_2/feature.html (21. februar 2011).
- Generalna skupščina držav pogodbenic. 2006. Rules of Procedure of the General Assembly of States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00071> (16. junij 2011).

- Generalna skupščina Združenih narodov. 1960. *Resolucija 1514 (XV)*, GA/RES/1514/1960. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/15/ares15.htm> (28. maj 2011).
- Hafner, Marjutka. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 19. julij.
- Hafstein, Valdimar Tryggvi. 2009. Intangible heritage as a list: From masterpieces to representation. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 93–111. New York: Routledge.
- Hazler, Vito. 2005. Nesnovna kulturna dediščina Slovenije. V *Nesnovna kulturna dediščina*, ur. Damjana Prešeren in Nataša Gorenc, 5–7. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- --- 2011. Intervju z avtorico. Horjul, 12. junij.
- *Istanbulska deklaracija – Istanbul Declaration*. 2002. Third Round Table of Ministers of Culture »Intangible Cultural Heritage, mirror of cultural diversity«, Istanbul, Turkey, 16–17 September, Final Communiqué. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00072-EN.pdf> (16. april 2011).
- *Javni natečaj za opravljanje dejavnosti Službe za premično dediščino in muzeje in dejavnosti Koordinatorja za varstvo žive dediščine*. Ur. l. RS 45/2008. Dostopno prek: <http://193.95.206.152/ul/razpisi/r2008045.pdf> (31. avgust 2011).
- Jogan, Savin. 2008. *Pravno varstvo dediščine*. Koper: Založba Annales.
- Kearney, Amanda. 2009. Intangible cultural heritage: global awareness and local interest. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 209–225. New York: Routledge.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 2004. Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International* 56 (1–2). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1/j.1350-0775.2004.00468.x/abstract> (1. februar 2011).
- Knific, Bojan. 2010. Folkloriziranje plesnega izročila. Prostorske, časovne in družbene razsežnosti ljudskih in folklornih plesov. *Etnolog* 20: 115–134. Dostopno prek: http://www.etno-muzej.si/pdf/0354-0316_20_knific_folkloriziranje.pdf (1. februar 2011).
- *Konvencija o biološki raznovrstnosti – Convention on Biological Diversity*. 1992. Dostopno prek <http://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (24. marec 2011).
- *Konvencija o domorodnih in plemenskih ljudstvih – Indigenous and Tribal Peoples Convention*. 1989. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169> (30. maj 2011).

- *Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine – Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. 2003. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006> (1. februar 2011).
- *Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine – Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. 1972. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> (21. februar 2011).
- Kreps, Christina. 2009. Indigenous curation, museums, and intangible cultural heritage. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 169–192. New York: Routledge.
- Križ, Stane. 2011. Intervju z avtorico. Metlika, 25. april.
- Križnar, Naško, ur. 2010. *Živa kulturna dediščina se predstavi*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- --- 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 12. julij.
- Kunej, Rebeka. 2004a. Vplivi folklorizma na slovensko plesno izročilo (na primeru Bele krajine). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo: magistrsko delo.
- --- 2004b. Nekateri pojavi plesnega folklorizma v Beli krajini do 2. svetovne vojne. *Traditiones* 33/2: 181–192.
- Kurin, Richard. 2004a. Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal. *Museum International* 56 (1–2). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1350-0775.2004.00459.x/pdf> (1. februar 2011).
- --- 2004b. Museums and Intangible heritage: Culture Dead or Alive? ICOM News no. 4. Dostopno prek: http://ssl.museum.or.jp/icom-J/pdf/E_news2004/p7_2004-4.pdf (25. februar 2011).
- --- 2007. Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Key Factors in Implementing the 2003 Convention. *International Journal of Intangible Heritage* Vol. 02. Dostopno prek: http://www.ijih.org/ijih_upload/ijih_w11_volumes/Vol.2-1.pdf (25. februar 2011).
- Marolt, France. 1936. *Slovenske narodoslovne študije, Tri obredja iz Bele krajine*. Ljubljana: Glasbena matica.
- Marrie, Henrietta. 2009. The UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage and the protection and maintenance of the intangible cultural heritage of indigenous peoples. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 169–192. New York: Routledge.

- *Mednarodna pogodba o rastlinskih genskih virih za prehrano in kmetijstvo – International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*. 2001. Dostopno prek: http://www.planttreaty.org/texts_en.htm (10. junij 2011).
- *Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah – International Covenant on Civil and Political Rights*. 1966. Dostopno prek: <http://www.hrcr.org/docs/Civil&Political/intlcivpol.html> (30. maj 2011).
- Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine. 2008. *Rules of Procedure of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00070> (18. junij 2011).
- Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške – Ministarstvo kulture Republike Hrvatske 2011a. Kulturna baština, Nematerialna kulturna baština, Odsjek za nematerialna kulturna dobra. Dostopno prek: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=29> (20. julij 2011).
- --- 2011b. Kulturna baština, Nematerialna kulturna baština, Lista zaštićenih kulturnih dobara. Dostopno prek: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650> (15. september 2011).
- --- 2011c. Programi zaštite na nematerijalnim kulturnim dobrima u 2011. godini. Dostopno prek: <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202011.%20godini/Nematerijalna%20odobreni%2005.04.2011..pdf> (20. julij 2011).
- Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. 2008. Predstavitev Zakona o varstvu kulturne dediščine. Novica, 20. februar. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/12009/5529/ (7. april 2011).
- --- 2010. Dopis Ministrstva za kulturo Znanstvenoraziskovalnemu centru SAZU. Zadeva: Koordinator varstva žive dediščine. Številka dokumenta: 62600-1/2010/, 19. november.
- --- 2011a. Sklep o določitvi koordinatorja varstva žive dediščine. Številka dokumenta 62600-1/2011/1, 27. januar.
- --- 2011b. Predaja nominacije »Dediščina živega srebra. Almadén in Idrija«. Novica, 2. februar. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/browse/22/article/2131/6012/?cHash=5e8cdf9a33 (31. avgust 2011).
- --- 2011c. Nacionalni program za kulturo 2012–2015, osnutek, julij. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podatki/Letna_porocila/2011/npk_podrocja_osnutek_objava_julij2011.pdf (31. avgust 2011).

- --- 2011č. Sloveniji certifikat UNESCO. Novica, 12. september. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/2104/6141/?cHash=b91cc0192e (12. september 2011).
- --- 2011d. Register žive kulturne dediščine. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/ (31. avgust 2011).
- --- 2011e. Seznam registriranih enot žive kulturne dediščine. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/ (31. avgust 2011).
- Ministrstvo za kulturo in komunikacije, Francija – Ministère de la Culture et de la Communication français. 2011. Label Patrimoine européen - Sites/ European Heritage Label Sites. Dostopno prek: http://www.culture.gouv.fr/culture/politique-culturelle/patrimoine_europeen/patrimoine_europe.pdf (31. avgust 2011).
- MMC RTV SLO. 2011. Škofjeloški pasijon na Unescov seznam? 5. april. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/index.php?c_mod=news&op=print&id=254669 (5. april 2011).
- Munjeri, Dawson. 2004. Tangible and Intangible Heritage: from difference to convergence. *Museum International* 56 (1–2). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1350-0775.2004.00453.x/full> (1. februar 2011).
- --- 2009. Following the length and breadth of the roots. Some dimensions of intangible heritage. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 131–150. New York: Routledge.
- Narodna in univerzitetna knjižnica. 2007. Arhiv novic 2007. Supraseljski kodeks uvrščen na seznam UNESCO. Dostopno prek: <http://www.nuk.uni-lj.si/nuk4.asp?id=447002809> (31. avgust 2011).
- Navratil, Ivan. 1888. Belokranjsko kolo. *Ljubljanski zvon* 8: 294–298, 337–345, 412–417, 492–500, 551–556, 615–619, 676–682, 743–749.
- O’Keefe, Patrick J. 2004. International arts law update recent developments. *Media and Arts Law Review* 247. Dostopno prek: <http://www.law.unimelb.edu.au/cmcl/malr/9-3-6%20OKeefe%20Update%20formatted%20for%20web.pdf> (30. april 2011).
- *Pravilnik o registru kulturne dediščine*. Ur. l. RS 66/2009. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3056> (31. avgust 2011).
- *Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah*. Ur. l. RS 102/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2010102&stevilka=5232> (31. avgust 2011).

- Pressouyre, Léon. 1996. *The World Heritage Convention, twenty years later*. Paris: Unesco World Heritage Centre. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-564-2.pdf> (5. marec 2011).
- *Priporočilo o varovanju tradicionalne kulture in folklore – Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. 1989. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (21. februar 2011).
- Pukl, Adela. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 19. julij.
- Ramovš, Mirko. 1980. *Plesat me pelji: Plesno izročilo na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- --- 1995. *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Bela krajina in Kostel*. Ljubljana: Založba KRES.
- --- 2005. Plesna dediščina. V *Nesnovna kulturna dediščina*, ur. Damjana Prešeren in Nataša Gorenc, 97–102. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- Ravnikar, Bruno. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 13. julij.
- Regenvanu, Ralph. 2002. *Priority domains selected for the Proclamation in the field of intangible heritage and suggestions for a future international convention (A report on the Elche meeting of the Proclamation Jury)*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/04592-EN.pdf> (9. april 2011).
- Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (ReNPK0811). Ur. l. RS 35/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200835&stevilka=1428> (27. junij 2011).
- Riding, Alan. 2005. A Global Culture War Pits Protectionists Against Free Traders. *The New York Times*, 5. februar. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2005/02/05/arts/05riding.html?pagewanted=2&adxnnl=1&ref=alanriding&adxnnlx=1309014168-3CLZqijPAVTz6zDXOxYyKg> (25. maj 2011).
- Rosenthal, Joel H. 1990. *The Withdrawal from UNESCO: International Organizations and the U.S. Role (Case Study #10)*. Dostopno prek: http://www.carnegiecouncil.org/resources/publications/case_studies/10/index.html (16. april 2011).
- Seeger, Anthony. 2009. Lessons learned from the ICTM (NGO) evaluation of nominations for the UNESCO Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, 2001–5. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 112–128. New York: Routledge.

- Seitel, P., ur. 2001. *Safeguarding Traditional Cultures: A Global Assessment of the 1989 UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. Final Conference Report. Extracted from the publication, 263–306. Washington DC: Center for Folklife and Cultural Heritage, Smithsonian Institution. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00111-EN.pdf> (23. februar 2011).
- Sherkin, Samantha. n.d. A Historical Study on the Preparation of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. Dostopno prek: <http://www.folklife.si.edu/resources/unesco/sherkin.htm> (5. marec 2011).
- Siol. 2011. V pripravi nominacija Škofjeloškega pasijona za vpis na Unescov seznam nesnovne dediščine, 5. april 2011. Dostopno prek: http://www.siol.net/kultura/novice/2011/04/v_pripravi_nominacija_skofjeloskega_pasijona_za_vpis_na_unescov_seznam_nesnovne_dediscine.aspx (6. april 2011).
- Skounti, Ahmed. 2009. The authentic illusion: Humanity's intangible cultural heritage, the Moroccan experience. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 74–92. New York: Routledge.
- Slovenska nacionalna komisija za Unesco (2011) Elektronska komunikacija glede prispevkov Slovenije v Unesco, avgust.
- Slovenski etnografski muzej – SEM. 2011a. Poslanstvo. Dostopno prek: <http://www.etnomuzej.si/sl/poslanstvo> (31. avgust 2011).
- --- 2011b. Zapisnik sestanka Delovne skupine (DS) Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine. 13. junij. Dostopno prek: http://www.nesnovnadediscina.si/sites/default/files/zapisnik_13_6_2011_SEM.pdf (12. september 2011).
- --- 2011c. Prijavni obrazec enote nesnovne kulturne dediščine. Dostopno prek: <http://www.nesnovnadediscina.si/dokumenti> (12. september 2011).
- Smeets, Rieks, ur. 2006. *Masterpieces of Oral and Intangible Heritage of Humanity, Proclamations 2001, 2003 and 2005*. Paris. Intangible Heritage Section, Division of Cultural Heritage, UNESCO.
- Smith, Laurajane in Natsuko Akagawa. 2009. Contributors v *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, viii–ix. New York: Routledge.
- --- 2009. Introduction v *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 1–9. New York: Routledge.

- Smith, Laurajane in Emma Waterton. 2009. »The envy of the world?« Intangible heritage in England. V *Intangible Heritage*, ur. Laurajane Smith in Natsuko Akagawa, 289–302. New York: Routledge.
- Smithsonian Institution. 2011. *The Silk Road: Connection Cultures, Creating Trust*. Dostopno prek: http://www.festival.si.edu/past_festivals/silk_road/ (16. april 2011).
- Spanžel, Špela. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 19. avgust.
- *Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti – Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2001. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (10. april 2011).
- STA – Slovenska tiskovna agencija. 2011. V pripravi nominacija Škofjeloškega pasijona za vpis na Unescov seznam nesnovne dediščine, 5. april. Dostopno prek: <http://www.sta.si/en/vest.php?s=f&t=0&id=1623546> (5. april 2011).
- Tovornik, Magdalena. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 9. avgust.
- UNESCO. 1982a. *Mexico City Declaration on Cultural Policies adopted by the World Conference on Cultural Policies*. Mexico, 6 August 1982. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000546/054668mb.pdf> (26. marec 2011).
- --- 1982b. *World conference on cultural policies, Mexico City, 26 July–6 August 1982, Final report*. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf> (26. marec 2011).
- --- 1993. *International consultation on new perspectives for UNESCO's programme: the intangible cultural heritage*, UNESCO Headquarters, 16–17 June 1993. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001432/143226eo.pdf> (24. marec 2011).
- --- 1994. *Expert Meeting on the "Global Strategy" and thematic studies for a representative World Heritage List*, UNESCO Headquarters, 20–22 June. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/archive/global94.htm> (23. februar 2011).
- --- 2001a. *Action plan for the safeguarding of the intangible cultural heritage as approved by the international experts on the occasion of the International Round Table on »Intangible Cultural Heritage – Working Definitions« organized by UNESCO in Piedmont, Italy, from 14 to 17 March 2001*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/05220-EN.pdf> (27. februar 2011).
- --- 2001b. *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*. Dostopno prek: http://upo.unesco.org/details.aspx?Code_Livre=1352 (24. julij 2011).

- --- 2002a. *Records of the General Conference, 31st Session, Volume I, Resolutions*. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124687e.pdf> (10. april 2011).
- --- 2002b. *Address by Mr Koïchiro Matsuura, Director-General of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) on the occasion of the international meeting on the intangible cultural heritage: UNESCO's role and priority fields of action*. Rio de Janeiro, Brazil, 22 January. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001248/124868e.pdf> (10. april 2011).
- --- 2002c. *Intangible Cultural Heritage: Priority Domains for an International Convention*. Final report of the International Meeting of Experts, Rio de Janeiro, Brazil, 22–24 January. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00074-EN.pdf> (10. april 2011).
- --- 2002č. *Final Report: International Jury for the Proclamation by UNESCO of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, Extraordinary Meeting (Elche, 21–23 September 2001)*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/04594-EN.pdf> (26. marec 2011).
- --- 2002d. *Address by Mr Koïchiro Matsuura, Director-General of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) to the opening session of the Third Round Table of Ministers of Culture »The intangible Cultural Heritage: a mirror of cultural diversity«*. Istanbul, 16 September 2001. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001275/127500e.pdf> (16. april 2011).
- --- 2002e. *IIIrd Round Table of Ministers of Culture »Intangible Cultural Heritage – a Mirror of Cultural Diversity« Istanbul, 16–17 September 2002, Discussion Guidelines*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=4648&URLDO=DO_TOPIC&URL_SECTION=208.html (16. april 2011).
- --- 2002f. *Address by Mr Koïchiro Matsuura, Director-General of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) on the occasion of the opening of the first Intergovernmental Meeting of Experts on the Preliminary Draft Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO, 23 September 2002. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001275/127502e.pdf> (16. april 2011).
- --- 2002g. *Report of the First session of the Intergovernmental meeting of the experts on the preliminary draft Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.

Paris, UNESCO Headquarters, 23–27 September. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001290/129000e.pdf> (16. april 2011).

- --- 2003. *Second session of the Intergovernmental Meeting of Experts on the Preliminary Draft Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO Headquarters, 24 Februar to 1 March. Dostopno prek: http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00051 (16. april 2011).
- --- 2004. *Rules of Procedure concerning recommendations to Member States and international conventions covered by the terms of Article IV, paragraph 4, of the Constitution*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=21681&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (26. marec 2011).
- --- 2006a. *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=12762&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (26. marec 2011).
- --- 2006b. *First General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, 27–29 June, Participants. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00015-FR.pdf> (16. junij 2011).
- --- 2006c. *Address by Koïchiro Matsuura, Director-General of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on the occasion of the first session of the General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 27. June. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001463/146346e.pdf> (16. junij 2011).
- --- 2008a. *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage. Third Session*, Istanbul, Turkey, 4 to 8 November. Decisions. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00196> (20. julij 2011).
- --- 2008b. *Tell me about Living Heritage*. Dostopno prek: http://publishing.unesco.org/details.aspx?Code_Livre=4587# (24. julij 2011).
- --- 2009a. *Working towards a Convention*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01854-EN.pdf> (23. februar 2011).
- --- 2009b. *Implementing the Convention for the Safeguarding of ICH*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01853-EN.pdf> (23. februar 2011).
- --- 2009c. *Intangible Cultural Heritage Domains*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf> (23. februar 2011).

- --- 2009č. *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Fourth session*, Abu Dhabi, United Arab Emirates, 28 September to 2 October. Item 13 of the Provisional Agenda: Evaluation of the nominations for the inscription on the Representative List of the Intangible Cultural heritage of Humanity. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/ITH-09-4.COM-CONF.209-13-Rev.2-EN.pdf> (20. julij 2011).
- --- 2009d. *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Fourth session*, Abu Dhabi, United Arab Emirates, 28 September to 2 October. Item 14 of the Provisional Agenda: Evaluation of the nominations for the inscription on the List of Intangible Cultural heritage in Need of Urgent Safeguarding. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/ITH-09-4.COM-CONF.209-14+Corr.-EN.pdf> (22. julij 2011).
- --- 2010a. *Meetings (co-)organized by the Section of Intangible Cultural Heritage*. Dostopno prek: http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00056 (26. marec 2011).
- --- 2010b. *Operational Directives for the implementation of the Convention for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00026> (25. maj 2011).
- --- 2010c. *Safeguarding without freezing*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00012> (3. junij 2011).
- --- 2010č. *Kit of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00018> (8. junij 2011).
- --- 2010d. *General Assembly of the States Parties to the 2003 Convention*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00008> (16. junij 2011).
- --- 2010e. *First extraordinary session of the General Assembly (1.EXT.GA)*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/1EXTGA/> (16. junij 2011).
- --- 2010f. *Non-Governmental Organizations accredited to provide advisory services to the Committee*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00331> (18. junij 2011).
- --- 2010g. *International Assistance and Intangible Cultural heritage Fund*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00013> (30. junij 2011).

- --- 2010h. *Partnerships and contributions*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00111> (30. junij 2011).
- --- 2010i. *Criteria and timetable for inscription on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00173> (20. julij 2011).
- --- 2010j. *Intangible Heritage Lists*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011> (26. februar 2011).
- --- 2010k. *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Fifth session*, Nairobi, Kenya, 15 to 19 November. Item 6 of the Provisional Agenda: Evaluation of the nominations for the inscription in 2010 on the Representative List of the Intangible Cultural heritage of Humanity. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/ITH-10-5.COM-CONF.202-6-EN.pdf> (20. julij 2011).
- --- 2010l. *Comments of States Parties concerning terms of reference of the Subsidiary Body and possible revisions of the criteria for the inscription on the Lists of the Convention*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00391> (20. julij 2011).
- --- 2010m. *Criteria and timetable of inscription on the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00174> (22. julij 2011).
- --- 2010n. *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Fifth session*, Nairobi, Kenya, 15 to 19 November. Item 5 of the Provisional Agenda: Evaluation of nominations for inscription in 2010 on the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/ITH-10-5.COM-CONF.202-5%20Rev.-EN.pdf> (22. julij 2011).
- --- 2010o. *Projects and activities on intangible heritage in which UNESCO is involved*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00176> (22. julij 2011).
- --- 2010p. *Institutes and Centres under the Auspices of UNESCO (Category 2)*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=47720&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (24. julij 2011).
- --- 2010r. *2009 Publications of the Urgent Safeguarding List, Representative List and the Register of Good Safeguarding Practices*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00304> (24. julij 2011).

- --- 2010s. *UNESCO Collection of Traditional Music of the World*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00123> (24. julij 2011).
- --- 2010š. *Exhibition 'Recognizing Our Cultural Heritage: an American and Flemish Dialogue'*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00178> (24. julij 2011).
- --- 2010t. *Competition for the design of an emblem of the Convention*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00135> (27. julij 2011).
- --- 2010u. *Prizes for safeguarding, protecting and promoting cultural spaces or forms of traditional cultural expression*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00109> (27. julij 2011).
- --- 2010v. *The State Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage (2003)*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00024> (27. julij 2011).
- --- 2010z. *Linguistic versions of the 2003 Convention*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00102#french-authoritative-text> (31. avgust 2011).
- --- 2011a. *Legal instruments: Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, 17 October 2003. Dostopno prek: <http://portal.unesco.org/la/convention.asp?KO=17116&language=E> (18. avgust 2011).
- --- 2011b. *Legal instruments: Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*. Paris, 2 November 2001. Dostopno prek: <http://portal.unesco.org/la/convention.asp?KO=13520&language=E> (18. avgust 2011).
- --- 2011c. *The executive branch of the Organization*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/secretariat/> (14. junij 2011).
- --- 2011d. *Memory of the World Register*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/> (12. september 2011).
- UNESCO Executive Board. 1993. *Establishment of a System of 'Living cultural properties' (Living Human Treasures) at UNESCO*, Paris, 10 August. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000958/095831eo.pdf> (21. februar 2011).
- --- 1998a. *Proposal by the Director-General Concerning the Criteria for the Selection of Spaces or Forms of Popular and Traditional Cultural Expression that Deserve to be Proclaimed by UNESCO to be Masterpieces of the Oral Heritage of Humanity*, Paris, 24

- March. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001111/111165e.pdf> (26. marec 2011).
- --- 1998b. *Decisions adopted by the Executive Board at its 155th Session*, Paris, 3 December. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001142/114238e.pdf> (26. marec 2011).
 - --- 2001. *Decisions adopted by the Executive Board at its 161st Session*, Paris, 29 June. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122959e.pdf> (9. april 2011).
 - UNESCO Intangible Heritage Section. 2001. *Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity. Guide for the Presentation of Candidature Files*. Paris: UNESCO, Intangible Heritage Section. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124628eo.pdf> (21. februar 2011).
 - --- 2005a. *Report on the Expert Meeting on Inventorying Intangible Cultural Heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00036-EN.pdf> (28. junij 2011).
 - --- 2005b. *Report of the Expert Meeting on Criteria for the Inscription on the Lists Established by the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00035-EN.pdf> (7. julij 2011).
 - --- 2006a. *The Intangible Heritage Messenger n°1*, February. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001445/144569e.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2006b. *The Intangible Heritage Messenger n°2*, April. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001454/145415e.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2006c. *The Intangible Heritage Messenger n°3*, August. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001468/146887e.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2007a. *The Intangible Heritage Messenger n°5*, February. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001497/149708e.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2007b. *The Intangible Heritage Messenger n°6*, May. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001506/150671e.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2007c. *The Intangible Heritage Messenger n°7*, August. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00244-EN.pdf> (26. februar 2011).
 - --- 2007d. *The Intangible Heritage Messenger n°8*, October. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00256-EN.pdf> (26. februar 2011).

- --- 2008. *The Intangible Heritage Messenger n°10*, October. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00447-EN.pdf> (26. februar 2011).
- UNESCO Intangible Cultural Heritage Section. 2007. *Summary Report of the Expert Meeting on the Lists Established in the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage*. New Delhi, India, 2–4 April. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00186-EN.pdf> (7. julij 2011).
- --- 2011. Elektronska komunikacija glede izhajanja glasila *The Intangible Heritage Messenger*, junij.
- UNESCO Intangible Heritage Section in Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO. 2006. *Expert Meeting on Community Involvement in Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Towards the Implementation of the 2003 Convention*. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001459/145919e.pdf> (26. februar 2011).
- UNESCO Intergovernmental Committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage. 2007. *Draft Summary Records of the first extraordinary session of the Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00252-EN.pdf> (25. maj 2011).
- UNESCO World Heritage Centre. 2008. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf> (27. julij 2011).
- --- 2011a. *World Heritage Convention, World Heritage List*. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/en/list> (5. marec 2011).
- --- 2011b. *The Operational Guidelines for the Implementation of the World heritage Convention*. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/en/guidelines/> (20. junij 2011).
- *US Department of State Bulletin*. 1985. U.S. confirms withdrawal from UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – transcript, (February). Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1079/is_v85/ai_3621166/?tag=man_tle_skin;content (16. april 2011).
- van Zanten, Wim, ur. 2002. *Glossaire Patrimoine Culturel Immatériel. Glossary Intangible Cultural Heritage*. The Hague: Netherlands National Commission for UNESCO. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00265.pdf> (16. april 2011).
- Vogel, Milan. 2010. Nesnovna, živa dediščina. *Delo* (30. december).

- World Commission on Culture and Development. 1996. *Our Creative Diversity*, Report of the World Commission on Culture and Development, Summary Version. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf> (26. marec 2011).
- *Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (MKVNKD). Ur. l. RS 2/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=20082> (7. april 2011).
- *Zakon o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1). Ur. l. RS 16/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485> (7. april 2011).
- ZRC SAZU – Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 2008. Register nesnovne dediščine kot del enotnega registra kulturne dediščine. Zaključno poročilo. Dostopno prek: <http://www.si/filelib/crp/elaborat.pdf> (1. september 2010).
- --- 2010a. Predstavitev aktivnosti, ki jih je Slovenija izvedla doslej na področju nesnovne dediščine. Dostopno prek: <http://www.zkds.si/?q=node/8> (5. julij 2011).
- --- 2010b. Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine. Dostopno prek: <http://www.zkds.si/?q=node/11> (5. julij 2011).
- Židov, Nena. 2011a. Intervju z avtorico. Ljubljana, 8. avgust.
- --- 2011b. Od Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine do Registra žive kulturne dediščine na Slovenskem. Še neobjavljen prispevek (objava predvidena v Etnologu 2011).